शिक्षा क्षेत्र योजना

२०८१-२०९०

बडीकेदार गाउँपालिका, खड्यौली, डोटी ।

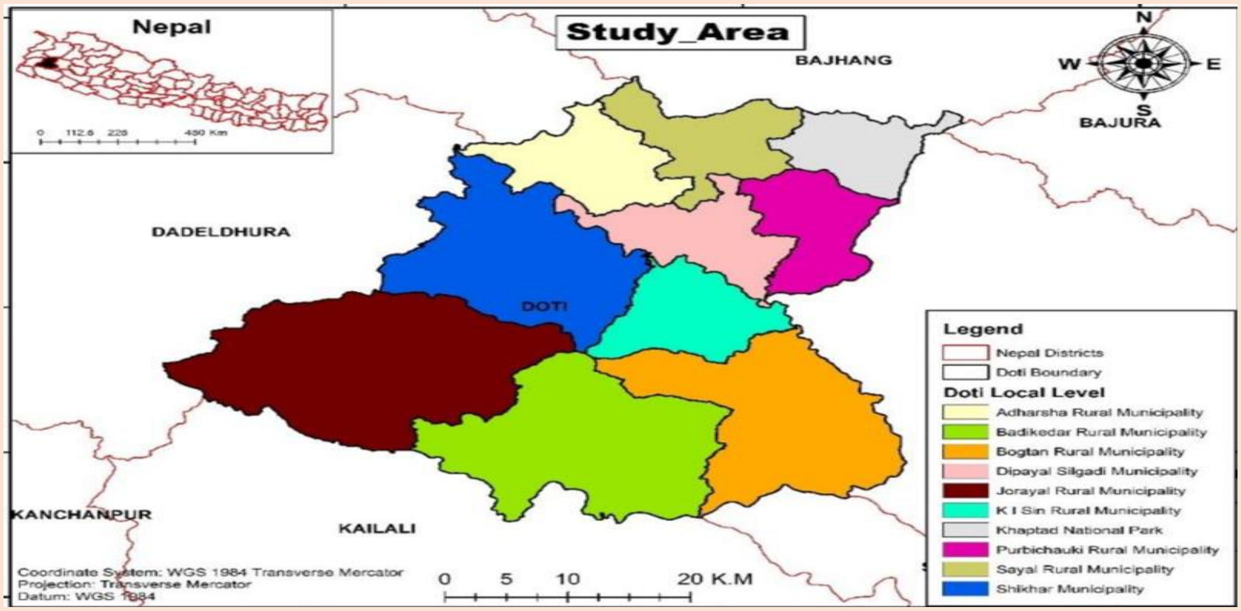

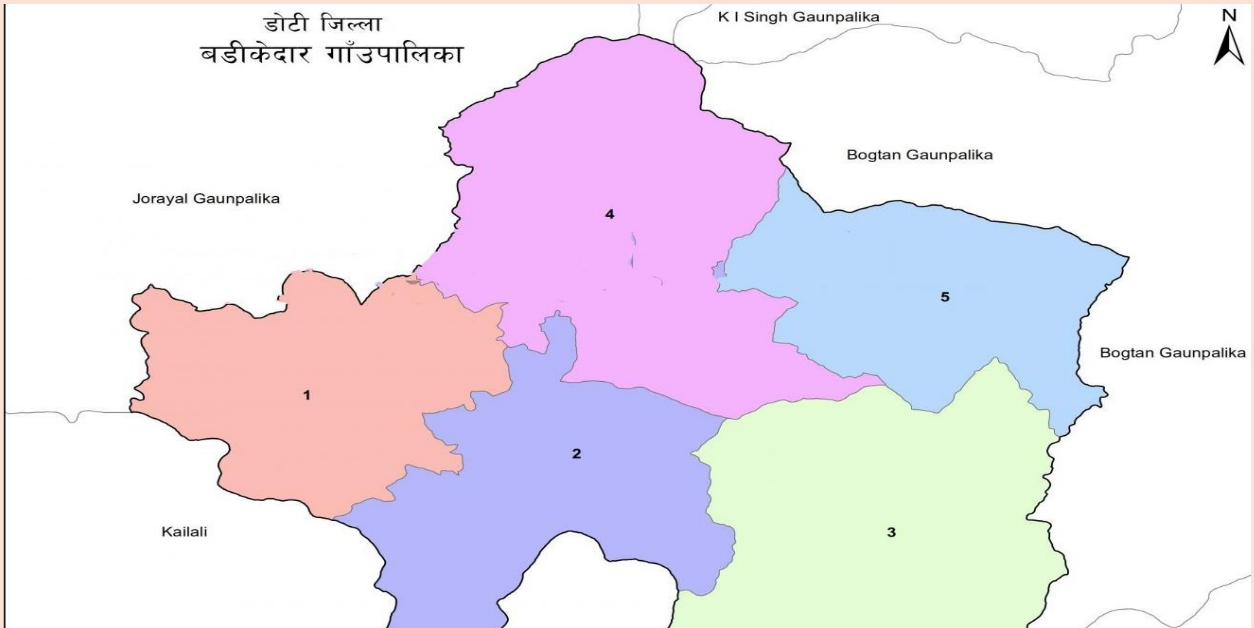

शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा

बडीकेदार गाउँपालिका गाउकार्यपालिकको कार्यालय खड्यौली, डोटी ।

प्रकाशकः   बडीकेदार गाउँपालीका कार्यालय खडेयौली डोटी

सर्वाधिकार: प्रकाशकमा

प्रकाशन मिति : २०८१

सम्पर्कका लागि : बडीकेदार गाउँपालीका गाउँकार्यपालीका

कार्यालय खडेउली डोटी

सुदुरपस्चिम प्रदेश

फोन न. ९८५८४२८०००

ईमेल doti.badikedar@gmail.com

website :badikedarmun.gov.np

प्राबिधिक सहयोग

सामुदायीक बिकास केन्द्र डोटी (CDC) तथा EU,Unicef Nepal ,Suomi Finland

गाउँपलिका अध्यक्ष ज्युको संदेश

नेपालमा भएको राजनीतिक परिवर्तन अनुरुप देश संघीयतामा गइसकेपछी स्थापित बडीकेदार गाउँपालिका एक छुट्टै पहिचान भएको गाउँपालिका हो । संघीयता पश्चताप नेपालको संविधानले दिएको अधिकार र कार्यक्षेत्रको मातहतमा रही यस बडीकेदार गाँउपालिकाको माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा व्यवस्थापन तथा विकासका लागि विगतका संघीय सरकारवाट भएका प्रयास र कार्यलाई निरन्तरता दिदैं स्थानीय आवश्यकता र मौलिकतामा आधारित भई थप सुधार र व्यवस्थापन गर्न यस गाँउपालिकाको शिक्षा शाखाको पहल र गाँउ कार्यपालिकाको सहयोगमा यो १० वर्षे शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण गरी कार्यान्वयनमा लैजान लागेको अवसरमा म धेरै खुसी भएको छु । नेपालको संविधानको अनुसुची ८ ले माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार र दायित्व स्थानीय तहलाई दिएको वर्तमान सन्दर्भमा यो योजना निर्माण गर्दै गर्दा आगामी १० वर्षमा प्रारम्भिक बालविकास देखि माध्यमिक तह सम्मको शिक्षालाई कसरी प्रभाबकारी बनाउने भन्ने विषय नै यस योजनाको मूख्य उदेश्य हो । जुन उद्देश्यका साथ योजना निर्माणमा लागेका छौं सो उदेश्य पुरा गर्नु हामी सबैको दायित्वको विषय बनेको छ । आगामी दिनमा शिक्षामा अझ बढी लगानी गरी थप सहयोग र योगदान गर्नु पर्ने हुन सक्छ ।

पालिकाको १० बर्षे शिक्षा योजना निर्माणको क्रममा सकारात्मक सुझाव दिनु हुने यस बडीकेदार गाँउपालिका उपाध्यक्ष लगायत समपूर्ण कार्यपालिका र गाउँ सभाका सदस्य ज्यूहरु , प्रमुख प्रशासकिया अधिकृत तथा शिक्षा शाखा प्रमुख तथा अन्य सहयोगी कर्मचारीलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । यसपालिका सरकारको प्रमुखको हैसियतले मेरो कार्यकालमा प्रस्तुत योजना ल्याउन पाँउदा खुशी लागेको छ । उक्त योजना निर्माणका क्रममा सहयोग गर्नु हुने शिक्षा योजना निर्माण कार्यदल सल्लाह तथा सुझाव दिनुहुने सवै सरोकारवाला निकाय विद्यालयका प्रधानाध्यापक तथा शिक्षकहरु ,विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारी एवम् सम्पूर्ण शिक्षा प्रेमी जनसमुदाय प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

यो १० बर्षे शिक्षा योजना पालिकाको शिक्षा क्षेत्रको समग्र पक्षहरु झल्लकाउने मार्गदर्शक प्राविधिक दस्तावेज भएका कारण निर्माण भएको योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी प्रतिफलका लागि इमान्दारिताका साथ समयानुसार अग्रगामी सुधार सहित कार्यान्वयनमा लैजानु पर्दछ । जसका लागि बडीकेदार गाँउपालिका प्रतिबद्धता पूर्वक इमान्दार भएर लाग्ने छ । यस योजनाको सफल कार्यान्वयनको लागि गाँउपालिकाको एक्लो प्रयास अपुग पनि हुन सक्छ सो का लागि सवै विद्यालय परिवार ,शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी लगायत सवै सरोकारवालाको सृजनात्मक सहयोगको लागि बडीकेदार गाँउपालिका अपेक्षा राख्दछ ।

धन्यवाद

गाउँपालिका अध्यक्ष

भैरब बहादुर साउद

बडीकेदार गाउँपालिका, खड्यौली, डोटी ।

हार्दिक कृतज्ञता

नेपालको संविधान २०७२ मा गरिएको व्यवस्था अनुसार राज्य संघीय शासन प्रणालीको संरचना अनुरुपम संविधानको कार्यान्वयन गर्दै आएको छ। राज्य संघियता कार्यान्वयनको अभ्यासमा रहेको र शिक्षाको अधिकारलाई संघ,प्रदेश र स्थानीय तहमा विभाजित गरेको छ। नेपालको संविधान २०७२ ले कक्षा १२ सम्मको शिक्षाको अधिकारको व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय तहको भनिए पनि शिक्षा तिनै तहको अधिकार क्षेत्रमा पर्ने भएकोले गुणस्तरीय शिक्षा विकास गर्नु तिनै तहको दायित्व हो। संघीयताको मर्म अनुरुप राज्यमा शिक्षा हेर्ने विभिन्न निकायहरु तयार गरिएका छन। शिक्षा राज्यका तिनै तहको साझा अधिकार क्षेत्र रहेको हुँदा यसमा सुधार ल्याउन सबैले अग्रगामी सिर्जनात्मक पहल चाल्नु जरुरी छ। जनताको सबै भन्दा नजिकको सरकारको रुपमा रहेको स्थानीय तहलाई आफ्नो पालिका अन्तर्गतको शिक्षा विकास गर्नको लागि नीति,नियम,कानुन तथा कार्यक्रम बनाई कार्यान्वयन गर्ने र नियमन गर्ने जिम्मेवारी सुम्पेको हुँदा बडीकेदार गाउँपालिकाले पालिकामा विद्यमान शिक्षा सम्बन्धी समस्याहरु र चुनौतीहरुलाई मध्यनजर गरी नेपालको संविधानले परिकल्पना गरेको अनिवार्य र निःशुल्क शिक्षा गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता वृद्धि गर्ने र बालबालिकाहरुको गुणस्तरीय शिक्षा पाउने नैसर्गिक अधिकारलाई प्रत्याभूती गर्ने उदेश्यले यो १० बर्षे गाउँ शिक्षा योजना निर्माण गरिएको हो। व्यवस्थित र वस्तुनिष्ठ योजना विना कुनै पनि क्षेत्रमा उपलब्धिमूलक नतिजा ल्याउन सकिदैन। बडीकेदार गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रमा सुधार ल्याउन एउटा स्पष्ट मार्गदर्शक योजनाको खाँचो रहेकोले गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितताको लागि शिक्षा सँग सरोकार राख्ने निकायहरुले आ-आफ्नो शैक्षिक योजना बनाई लागु गर्नु आवश्यक छ। शिक्षा सम्बन्धी हरेक कार्यक्रमहरुलाई योजनाबद्ध र प्रभावकारी सञ्चालन गर्नको लागि यस पालिकाले पनि आफ्नो १० बर्षे शिक्षा योजना निर्माण गरेको छ। पालिकाले १० बर्षे शिक्षा योजना निर्माण कार्यदल निर्माण गरी ३ दिने कार्यशालाबाट शिक्षा योजना निर्माणका सबै क्षेत्रगत रणनीतिक कार्ययोजनाहरु समावेश गरी यो योजना निर्माण गरिएको छ। शिक्षा विकासको महत्वपूर्ण आधारको रुपमा गाउँ शिक्षा विकास योजना तयार गर्नका लागि आवश्यक पर्ने प्रारम्भिक तथ्याङ्क संकलनको अवस्था देखि योजनाले प्रारम्भिक स्वरुप पाउँदा सम्म अनवरत रुपमा खटिने शिक्षा यूवा तथा खेलकुद शाखा, यो योजना निर्माणका हरेक चरणमा सहजीकरण र सहयोग गर्नुहुने सामुदायीक विकास केन्द्र (CDC) डोटी र UNICEF नेपाल तथा EU लगायत पालिकाको गाउँ शिक्षा योजना निर्माण कार्यदल, बडीकेदार गाउँपालिकाका कर्मचारीहरु, गाउँ शिक्षा योजनामा तयार गर्नमा आफ्नो तर्फबाट सहयोग गर्नुहुने विद्यालयहरु, पेशागत संघ संगठनहरु, शिक्षा समितिमा रही महत्वपूर्ण योगदान दिनु भएका सम्पूर्ण पदाधिकारीहरु, योजना निर्माण सम्बन्धि हरेक बैठकमा उपस्थित भै आवश्यक राय सल्लाह र सुझाव प्रदान गर्नु हुने श्रद्धेय गाउँपालिकाका अध्यक्षज्यू, उपाध्यक्षज्यू, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतज्यू लगायत गाउँ कार्यपालिकाका सम्पूर्ण जनप्रतिनिधिज्यूहरुको यो गाउँ शिक्षा योजना निर्माणमा महत्वपूर्ण योगदान रहेको छ।

बडीकेदार गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिको कार्यालय,शिक्षा, यूवा तथा खेलकुद शाखाले सरोकारवालाको सहयोगमा तयार पारेको १० बर्षे शिक्षा योजना (२०८१-२०९०) कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गरी कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिका अध्यक्ष तथा गाउँ शिक्षा समितिका अध्यक्षको हैसियतले श्रद्धेय अध्यक्ष श्री भैरव बहादुर साउद र उपाधयक्ष श्री डम्मरी कुमारी बिष्ट (कलेल) प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दै संलग्न सम्पूर्ण व्यक्ति र सरोकारवालमा शिक्षा, यूवा तथा खेलकुद शाखा बडीकेदार गाउँपालिका धन्यवाद ज्ञापन गर्दछ। योजना तथ्यमा आधारित दस्तावेज भएको र कार्यान्वयनको क्रममा आवश्यकता अनुसार परिवर्तनशील समेत हुने हुँदा यस आवधिक योजनामा समेटिएका लक्ष्य, क्षेत्रहरु समेत समय सापेक्षिक रुपले परिवर्तन भई कार्यन्वयनमा समेत जान सक्ने कुरा समेत अनुरोध गर्दै तयार गरिएको यो १० बर्षे शिक्षा योजना बडीकेदार गाउँपालिकाको शैक्षिक विकासमा कोशेढुङ्गा साबित हुन सकोस र यस गाउँपालिकाले गुणस्तरीय शिक्षाको प्रत्याभुति दिलाउनमा सक्षम हुन सकोस भन्ने कामना गर्दछु।

विवेक देउवा
शिक्षा अधिकृत

विषय सूचि

१.बिषय प्रवेश 10

२. शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माणको आवश्यकताः 10

३. बडीकेदार गाउँपालिका शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माणको औचित्य 11

परिच्छेद एक : परिचय 11

१.१ पृष्ठभूमी 11

१.२ गाउँपालिकाको सन्दर्भः 13

१.२.१ भौगोलिक तथा राजनैतिक अवस्थाः 13

१.२.२ ऐतिहासिक चिनारी,नामाकरण तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरुः 14

१.२.३.१ उमेर अनुसार जनसङ्ख्या वितरणः 15

1.2.4 धर्म तथा जातिगत आधारः 16

२.५ गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थाः 16

१.२.५.५ नीतिगत प्रबन्धः 16

१.३ अवस्था,उपलब्धी र अन्तरः 17

१.३.१शैक्षिक अवस्थाः 17

१.३.४ मुख्य शैक्षिक सूचकहरुः 21

१.४ मुख्य समस्याहरुः 28

१.५ चुनौतिहरुः 28

१.६ अवसरहरुः 29

परिच्छेद २ : दुई 29

दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण 29

२.१ राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोचः 29

२.२ प्रदेशको दीर्घकालीन सोचः 29

२.३पालिकाको दीर्घकालीन सोच/दूरदृष्टीः 30

२.४ गाउँपालिकाको लक्ष्यः 30

२.५ गाउँपालिकाको उद्देश्यहरुः 30

२.६ रणनीतिहरुः 30

२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचकहरुः 32
परिच्छेद-३ 35
विद्यालय शिक्षाका उपक्षेत्रहरु 35
३.१ प्रारम्भिक बालविकासः 35
३.१.२ वर्तमान अवस्थाः 35
३.१.३ अवसर / चुनौतिहरूः 36
३.१.४ उद्देश्यहरूः 36
३.१.५ रणनीतिहरूः 37
३.१.६ उपलब्धि, नतिजाहरू, प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य 37
प्रमुख नतिजाहरू 37
३.२ आधारभूत शिक्षा 42
३.२.१ परिचय 42
२.३ अवसर/चुनौती 42
३.२.४ उद्देश्यः 43
३.२.५ रणनीति 43
२.३.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य 44
३.३ माध्यमिक शिक्षा 50
३.३.१ परिचय 50
३.३.२ वर्तमान अवस्था 50
३.३.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष् 52
३.७ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा 60
३.७.१ परिचयः 60
३.७.२ वर्तमान अवस्थाः 61
चुनौतीहरू 61
उद्धेश्य 62
उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य 63
उपलव्धीः- 63
३.६. अनौपचारिक तथा निरन्तर शिक्षा 65
३.६.१. परिचयः 65

३.६.२. वर्तमान अवस्था 66
3.६.५. अवसर र चुनौती 67
३.६.६. उद्देश्यहरु 67
३.६.७. रणनीतिः 67
३.६.८. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः 68
प्रमुख क्रियाकलाप र भौतिक लक्ष्य 68
परिच्छेद-४ 74
अन्तर-सम्बन्धित क्षेत्रहरू 74
४ .१. पाठ्यक्रम,पाठ्यपुस्तक र सिकाइ सामग्री 74
४.१.१ परिचय 74
४.१.२. वर्तमान अवस्था 74
४.१.३. अवसर/चुनौतीहरु 75
३.१.४. उद्देश्य 76
४ .१.५, रणनीतिहरु 76
४.१.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य 76
उपलब्धि 76
नतिजा 77
४ .२ शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकास 80
४ .२.१. परिचय 80
४.२.२. वर्तमान अवस्थाः 80
४.२.३ शिक्षण पेशामा आकर्षण र नियुक्ति 80
४.२.४ शिक्षकको आपूर्ति र वितरणः 81
४.२.५. चुनौतीहरु 81
४.२.६. उद्देश्य 81
४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण 89
४.३.१ परिचयः 89
४.३.२. वर्तमान अवस्थाः 89
४.३.३. अवसर तथा चुनौतीहरुः 90
४.३.४ उद्देश्यहरुः 90
४.३.५. रणनीतिहरु 90

४.३.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः 91
उपलब्धि 91
४.६ विद्यालय दिवा खाजा तथा स्वास्थ्य र पोषण कार्यक्रम 92
४.४ .१ परिचय 92
४.४.२ वर्तमान अवस्था 92
४.४.३ दिवा खाजा 93
४.४.४ विद्यालय स्वास्थ्य र पोषण 93
४.४.५ सरसफाइ र स्वच्छताः 94
४.४.६ अवसर तथ चुनौतीहरूः 94
४.४.७ उद्देश्यहरूः 95
४.४.८ रणनीतिहरूः 95
४.४.९ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप, तथा लक्ष्य 96
प्रमुख क्रियाकलाप तथा बजेट 96
४.५ विद्यालय सुरक्षा,विपत नयुनीकरण तथा उत्थानशीलता 98
४.५.१ परिचय 98
४.५.२. वर्तमान अवस्था 98
४.५.३ अवसर तथा चुनौतिहरूः 99
४.५.४ उद्देश्य 99
४.५.५ रणनीतिहरूः 99
४.५.६ प्रमुख प्राथमिकता क्षेत्र, नतिजा तथा क्रियाकलापः 99
४.६. विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास 101
४.६.१ परिचय 101
४.६ .२ वर्तमान अवस्था 101
४.६.५ उद्देश्यः 105
४. सुरक्षित र दिगो भौतिक संरचना निर्माण 105
६. डिजिटल र आधुनिक शिक्षाको प्रवर्द्धन 105
७. सामुदायिक अपनत्व र सहभागिता बढाउने 105
८. सामाजिक समानता र समावेशीता प्रवर्द्धन 105
९. स्थानीय आर्थिक विकासमा योगदान 106
१०. शिक्षामा दीर्घकालीन लगानीको सुनिश्चितता 106

११. शिक्षाको आकर्षण र प्रतिस्पर्धा वृद्धि 106
१२. सरकारी नीतिहरूको कार्यान्वयन 106
२. वार्षिक योजना र बजेट निर्माण: 107
३. समुदाय सहभागिता: 107
४. समावेशी पूर्वाधार निर्माण: 107
५. गुणस्तरीय निर्माण सामग्रीको प्रयोग: 107
६. सुधारका लागि समयमै अनुगमन: 107
७ . आधुनिक प्रविधिको प्रयोग: 107
९. स्थानीय स्रोतको दीर्घकालीन परिचालन: 108
४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिः 109
४.७.१परिचयः 109
४.७.२ वर्तमान अवस्थाः 110
४.७.३ चुनौति 110
अवसरहरुः 111
४.७.४ उद्देश्यहरु 111
पालिकास्तरीय शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, कार्यकुशल, पारदर्शि र समतामुलक बनाउनु 111
४.७.५ रणनितिहरुः 111
४.७.६ नतिजा,क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः 112
परिच्छेद ५: 113
५.१ छात्रवृत्ति 113
५.१.१ परिचय 113
५.१.२ अवसर र चुनौतिहरू 114
५.१ .३ उद्देश्यः 114
५.१.४ रणनीतिहरूः 114
५.१.५ उपलब्धि, नतिजा, मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्य 114
सुशासन तथा व्यवस्थापन 115
६.१.२ संस्थागत क्षमता विकासः 117
६.१.३ अवसर तथा चुनौतिहरूः 117
६.१.४ उद्देश्यः 117
६.१.५ रणनीतिहरूः 118

६.१.६ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य 118
६.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्धः 120
६.२.१ परिचयः 120
६.२.२ वर्तमान अवस्थाः 120
६.२.३ उदेश्यहरुः 120
६.२.४ रणनीतिहरुः 121
६.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः 121
परिच्छेद ७ 122
लगानी र स्रोत व्यवस्थापन 122
७.१.१ परिचयः 122
७. १. २ वर्तमान अवस्थाः 123
७.१.३ अवसर तथा चुनौतीहरु 124
७.१.४ उद्देश्य 124
७.१.५ रणनीतिहरु 124
७.१.६ स्रोतको अनुमान, विश्लेषण र प्रस्तावित बजेटः 125
८.१.१ परिचय 127
८.१.२ वर्तमान अवस्थाः 127
८.१.३ उद्देश्यहरुः 128
८.१.४ रणनीतिहरु 128
८.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य 129
मुख्य कार्यसम्पादन सूचकहरुः 131

१.बिषय प्रवेश

शौक्षिक सेवा प्रभावकारी रुपमा कार्यन्वयन गरि अपेक्षित नतिजा हासिल गर्न एबं शिक्षामा पहुच, गुणस्तर तथा सहभागिता र समता शुनिश्चित गर्नका लागि पालीकाको शिक्ष योजनाको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ नेपालको विद्यालय तहको शिक्षा विकाशका लागि शिक्ष योजनाको महत्वपूर्ण भुमिका रहेको हुन्छ त्यसै गरि प्रदेश स्तरमा पनि शिक्ष क्षेत्र योजना निर्माण भई कार्यान्वयनमा छ। स्थानीय सरकार संन्चालन ऐन २०७४ कार्यन्वयन भए पश्चात आधार भुत तह तथा माध्यमिक शिक्षा कार्यक्रम कार्यक्रम स्थानीयतह मार्फत सन्चालन भएकाछन अनिर्वाय तथा निशुल्क आधारभु शिक्षा तथा निशुल्क माध्यमिक शिक्षा हासिल गर्नका लागि ७५३ ओटै स्थानीय तहले संघीय र प्रदेश सरकारका योजनालाई आधार मानी आफ्ना आ वश्यकतालाई प्राथमिकतामा राखी स्थानीय स्तरीय शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण गर्नु पर्ने आवश्कता रहेकोछ। विभिन्न स्थानीय तहले शिक्षा योजना निर्माण गर्ने कार्य प्ररम्भ गरे संगै बडीकेदार गाउपालीकाले पनि शिक्षा क्षेत्र योजना २०७८ —२०८७ निर्माण गरि कार्यन्वयनमा ल्याएको थियो तत्पश्चात नेपाल सरकार शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय शिक्षा विभागको परिमार्जित मार्गदर्शन अनुसार शिक्षा क्षेत्र योजना २०८१—२०९० निर्माण गर्ने जर्मको गरिएको छ।

२. शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माणको आवश्यकताः

नेपालको संविधान, राष्टिय शिक्षा नीति, अनिर्वाय तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन तथा नियमावली, दिगो विकास लक्ष्य सोह्रौ पञ्च बर्षीय योजनाको अवधारण तथा विद्यमान विद्यालय शिक्षा सम्बन्धि ऐन कानुनले प्राथमिकतामा राखेका नीति कार्यक्रम तथा लक्ष्यहरुलाई संघीय संरचना अनुरुप कार्यन्वयन गर्न विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको विकासलाई दिशा निर्देश गर्न विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण गर्ने आवशयक देखिएकोले विज्ञान तथा प्रविधिको विकासलाई आत्म साथ गर्ने सिर्जसिल,आत्मनिर्भर, सक्रिय तथा नेपालको आर्थिक तथा सामाजीक रुपान्तरणका लागि उपयोगि नागरिक तयार गर्न तथ शिक्षाको योगदानलाई समय सापेक्क्ष बनाउन पनि विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना मार्फत समग्र बडीकेदार गाउँपालिकाको शिक्षा प्रणलीमा सुधार गर्नु पर्ने देखिएकोछ।

नेपालको सविधानको अनुसूची ८ मा स्थानीय तहको एकल अधिकार अन्तरगत आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा उल्लेख भएको तथा स्थानीय सरकार संन्चालन एन २०७४ (११ज) ले आधारभूत तथा माध्यमिक तहका लागि २३ वटा शिक्षाका अधिकार तोकिएकाछन। यस ऐनको दफ २४ (१) मा स्थानीय तहको आवधिक तथा क्षेत्रगत योजना निर्माण गरि कार्यन्वयन गर्नु पर्ने नीतिगत व्यवस्था रहेको छ। यो प्रवधान अनुरुप बडीकेदार गाउँपालिकाले पनि शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण गर्न लागेको हो।

सुदूरपश्चिम प्रदेशको धार्मिक एबम पर्यटकीय हिसाबले अत्यन्तै ठुलो महत्व बोकेको यस बडीकेदार गाउँपालिकाको शिक्षाको गुणस्तरलाई जिल्ला तथा राष्ट्रीय स्तरमा प्रतिस्पर्धी बनाई घटदो क्रममा रहेको सामुदयीक विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तरलाई   सुधार गर्न अति आवश्यक रहेको छ। समग्र शिक्षा क्षेत्र को बृहत्तर विकासका निमित्त शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण आबश्यक देखिएको छ।

विद्यालय शिक्षामा रहेका आर्थिक तथा सामाजीक लगायतका कारणले सुविधा विहिन सिमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका वालवालीकाको समतामुलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्न तथा प्रत्येक बालबालिकामा न्युनतम सिकाई उपलब्धि सुनिश्चित गर्दै समग्र विधालय शिक्षाको गुणस्तर अभि बृद्धि गर्न शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले १० बर्षे विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना श्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको जसको आधारमा बडीकेदार गाउँपालिकाले पनि

शिक्षा क्षेत्रको हाल सम्मको शिक्षाको भौतिक,अवस्था सिकाइको गुणस्तर, जनशक्ति, संरचनागत अवस्था क्षमता अभिबृदि, अपनाईएका अभ्यासहरु, आगामि १० बर्षमा शिक्षको गुणस्तर भौतिक तथा क्षमता विकाशको अवस्तालाई राष्ट्रीय तथा अन्त राष्ट्रिय स्तरको मापदण्ड सम्म पुऱ्याउने लक्ष्यका साथ यो शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण गरिएको छ।

३. बडीकेदार गाउँपालिका शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माणको औचित्य

३.१ तीनै तहमा बन्ने शिक्षा योजनाका बिच लम्बीय र क्षितिजीय सहसम्बन्ध स्थपित गर्ने

३.२ सङ्घ र प्रदशबाट प्रदानगरिने स्रोतहरूलाई योजनामा आधारित बनाई व्यवस्थापन, परिचालन र उपयोग गर्ने

३.३ कार्यक्रम र स्रोतमा देखिएको अभाव, दोहोरोपना, स्रोत परिचालनमा असक्षमता जस्ता समस्यालाई न्यूनीकरण गर्ने

३.४ साझा विषयमा लागत साझेदारी, समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन

३.५ शिक्षासम्बन्धी राष्ट्रिय लक्ष्य तथा अन्त राष्ट्य प्रतिबद्धता हाँसिल गर्न सहयोग पुऱ्याउन

परिच्छेद एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमी

शिक्षा चेतनाको सम्वाहक हो। मानिस चेतनशील भए मात्र समाज चेतनशील हुन्छ। समाजमा चेतनाको बिजारोपणका लागि युगानुकूल गुणस्तरीय शिक्षाको आवश्यकता पर्दछ। साथै शिक्षा सामाजिक विकास तथा आर्थिक रुपान्तरणको मूल आधार हो। शिक्षाको माध्यमबाट मानिस आफू, आफ्नो समाज, राष्ट्रको विकास तथा परिवर्तनमा सशक्त भूमिका खेल्दछ। त्यसैले समाजिक परिवर्तन, सामाजिकीकरण, सामाजिक न्याय र शान्ति स्थापनाको आधारका साथै समाज विकासको मेरुदण्ड तथा तेस्रो आँखाको रुपमा शिक्षालाई लिइन्छ। शिक्षा कोक्रोबाट सुरुभएर चिहानमा अन्त्यहुने प्रक्रिया हो। शिक्षाले राष्ट्र निर्माण तथा विकासका लागि चाहिने मानव संसाधनको विकास गर्दछ।

नेपालको संविधान २०७२ ले आधारभूत तहको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क साथै माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क गरेको छ। अपाङ्ग,दलित अति पिछडिएका बालबालिकालाई शिक्षा निःशुल्क गरेको छ। संघीय राज्य व्यवस्थासँगै तीन तहका सरकार क्रियाशील छन् र आ-आफ्नो परिवेश प्राप्त अधिकार र आवश्यकता अनुरुप शिक्षा पद्धतीलाई अगाडि बढाउनु पर्ने हुन्छ। शिक्षालाई आवश्यकता अनुकूल बनाउन योजनाबद्ध रुपमा जानुपर्छ। नेपालको शैक्षिक विकास क्रम हेर्दा राणाकालबाट नै विकासको लागि पहल भएको पाइन्छ। तथापि योजनाबद्ध शिक्षाको विकास प्रजातन्त्र स्थापना पछि भयो शिक्षा विकासको पुर्वाधारहरु मध्ये एक महत्वपूर्ण पक्ष हो जसले व्यक्ति र समुदायको विकासमा महत्वपुर्ण भुमिका निर्वाह गरेको हुन्छ। बालवालिकाहरुलाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गरी सभ्य तथा सुसंस्कृत समाजको विकास गर्नु आजको अपरिहार्य आवश्यकता भएको छ। नेपालको संविधान, २०७२ ले संघिय गणतन्त्रात्मक व्यवस्था सहित संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको संरचना रहने भनि उल्लेख गरेको छ। साथै सो संविधानको अनुसुचि-८ ले स्थानीय तहलाई आधारभुत र माध्यमिक शिक्षाको अधिकार प्रदान गरेको छ। नेपालको संविधान, २०७२ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा उल्लेखित स्थानीय तहलाई प्रदान गरीएका शिक्षा सम्बन्धी

अधिकारहरुलाई कार्यान्वयन गरी सम्पूर्ण बालवालिकाहरुलाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न योजनाबद्ध तरिकाबाट अघि बढ्नु वर्तमान समयको आवश्यकता हो।

बडीकेदार गाउँपालिकाको लामो समय देखिको शैक्षिक अनुभवले शिक्षक, विद्यार्थी, शैक्षिक व्यवस्थापन, सरोकारवालाको भुमिका र गुणस्तरका पक्षमा धेरै समस्याहरु देखाएको छन । यस्ता बिभिन्न क्षेत्रमा रहेका विविध समस्याहरु पहिचान गरी समाधान गर्नु, राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ बमोजिम कार्य गर्दै अघि बढ्नु तथा दिगो विकास लक्ष्य नं. ४ मा उल्लेख भएको सबैका लागि समावेशी र समतामुलक गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता तथा आजीवन सिकाईका अवसरमा प्रोत्साहित गर्ने नेपाल सरकारको लक्ष्यमा हातेमालो गर्दै संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको विचमा हुनुपर्ने समन्वय, सह-अस्तित्व र सहकार्यको नारालाई कार्यान्वयन गर्नु समेत यस योजनाको प्रमुख उद्धेश्य हो।

नेपालमा विद्यालय शिक्षा सबैको चिन्ता र चासोको विषय बनेको छ। नेपाल सरकारले यसको विकासका लागि विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरु समेत गरेको पाईन्छ । युनेस्कोद्वारा दक्षिण कोरियाको ईन्चोनमा आयोजना गरेको विश्व शिक्षा मञ्च, २०१५ को ईन्चोन घोषणामा समेत नेपालले प्रतिबद्धता गरेको छ। यसका अतिरिक्त नेपालको संविधान, २०७२ मा रहेको शिक्षाको मौलिक हक कार्यान्वयन गर्नको लागि समेत गाउँपालिका स्तरीय योजना निर्माण गर्नु आवश्यक देखिन्छ। विभिन्न समयमा देखा पर्ने महामारी, प्रकोप तथा आपत विपतबाट उत्पन्न हुने जोखिम न्युनिकरण गर्न सक्षम उत्थानशील शिक्षा पद्धतिको विकास गर्नु जरूरी छ भन्ने कुरा समेत कोभिड-१९ को महामारीले समेत पुष्टिगरीसकेको छ । उल्लेखित सन्दर्भहरु तथा राज्यको विकेन्द्रिकरण तथा पुर्नसंरचनाको अवधारणा अनुसार बडीकेदार गाउँपालिकालाई शैक्षिक क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न, निःशुल्क तथा गुणस्तरीय विद्यालय शिक्षा प्रदान गर्ने उद्धेश्यहरुमा समेत केन्द्रित रही बडीकेदार गाउँपालिकाको दश बर्षे शिक्षा योजना (२०८१-२०९०) तयार गरीएको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले स्थानीय सरकारलाई शिक्षाका २३ वटा अधिकारको कार्यान्वयनका साथै शिक्षा क्षेत्रको १० वर्षे योजना, शिक्षा नीति २०७६, १६ औं आवधिक योजनाले तय गरेका लक्ष्य तथा उद्देश्य पुरा गर्न स्थानीय सरकारले सहयोग र समन्वय गर्नु आवश्यक छ। समावेशी, समतामूलक,गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरुलाई प्रोत्साहित गरि यस बडीकेदार गाउँपालिकाको समग्र विकास र परिवर्तनका लागि स्पष्ट लक्ष्य, उद्देश्य योजनाले तय गरेको छ। यसै गरि स्थानीय सरकार सञ्चान ऐन, २०७४ को परिच्छेद ६ (२४) मा योजना तयारको नीतिगत व्यवस्था भएको छ । जसमा गाउँपालिकाको आफ्नो क्षेत्राधिकारको विषयमा आवधिक, वार्षिक क्षेत्रगत योजना निर्माण गर्नु पर्ने र उक्त योनना निर्माण गर्दा संघ तथा प्रदेश सरकारका नीति तथा लक्ष्य सित मेल खानुपर्ने, वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन लैङ्गिक समता तथा समावेशीकरण विपद व्यवस्थापन सुशासन आदि दिगो विकास लक्ष्यलाई ध्यान दिइ दीर्घकालीन योजनाको तयार तथा सहभागिता मूलक योजना तर्जुमा, सरोकारवालाको सहभागितामा क्षेत्रगत योजना तयार गर्नु पर्ने नीतिगत व्यवस्था रहेको छ।

नेपाललाई २०२२ सम्ममा अल्प विकसित राष्ट्रबाट विकासशिल राष्ट्रमा स्तरोन्नती गर्न र २०८७ सम्ममा मध्ययम आय भएको राष्ट्र बनाउन आवश्यक जनशक्ति उत्पादन गर्न नेपाल सरकारले राखेका २५ वर्षीय दीर्घकालीन सोच अन्तर्गत "समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली" को लक्ष्य प्राप्तिको लागि शिक्षा क्षेत्रको विकास, सुधार,सहभागिता र योगदान सुनिश्चित गर्न स्थानीय सरकारले सहयोग पुर्याउनु आजको आवश्यकता हो। स्थानीय सरकारले प्रत्येक आर्थिक वर्षमा वजेट तथा कार्यक्रम तयार पार्नु पर्ने हुन्छ। हालको अवस्थामा संघीय सरकारले एकमुष्ट रुपमा स्थानीय तहमा बजेट हस्तान्तरण गर्ने र प्राप्त बजेटको स्थानीय सरकारले कार्यक्रम बनाइ लागु गर्नु पर्ने रहेको छ। विश्वव्यापी महामारीको रुपमा रहेको कोराना महामारीको कारणले शिक्षा क्षेत्रमा पारेको प्रभाव तथा असरलाई मध्यनजर गरी शिक्षा क्षेत्रको सुधारको लागि

गाउँपालिकासित भएको स्रोत र साधनलाई आवश्यकताको आधारमा समस्या समाधान तथा कार्यान्वयनका लागि योजना निर्माण गर्नु अति आवश्यक छ । राज्यको नीति, कार्यक्रम लक्ष्य, उद्देश्य पुरा गर्नका लागि बडीकेदार गाउँपालिकाले १० वर्षे शिक्षा योजना तयार पार्नु आवश्यक रहेको छ ।

नेपालको सामुदायिक विद्यालयहरुको अवस्थामा सुधार ल्याउन योजनाबद्ध प्रयासको आवश्यकता छ । यस बडीकेदार गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थामा सवलीकरण गर्न थुप्रै समस्या, चुनौती र सवाल रहेका छन । तसर्थ नयाँ योजना र प्रयासका साथ काम गरेर शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार ल्याउनु अति आवश्यक छ । विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माणका लागि नेपाल सरकार शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र,सानोठिमी भक्तपुरको विशेष सहयोगबाट शिक्षा क्षेत्रलाई व्यवस्थित बनाउन यो गाउँ शिक्षा क्षेत्र योजना तयार पारिएको हो ।

१.२ गाउँपालिकाको सन्दर्भः

१.२.१ भौगोलिक तथा राजनैतिक अवस्थाः

राज्यको पुनःसंरचनासँगै देश संघीयतामा गईसकेपछि राज्यका हरेक भौगोलिक, प्रशासनिक तथा राजनैतिक क्षेत्रहरुको संरचनामा आम बदलाव आयो । कुन क्षेत्र तथा भूगोल कसरी समायोजन गर्ने भन्ने विषयमा राज्य पुनःसंरचनाको सुरुवातको चरणमा थुप्रै अभिमतहरु देखापरे र अध्ययन अनुसन्धान भए । राजनैतिक नेतृत्वहरु, विषयगत क्षेत्रका विज्ञहरु सम्मिलित गोष्ठी,छलफलबाट नेपालले नयाँ संरचनाको नौलो आयाम भेट्न सफल भयो । जसको प्रभाव तत्कालीन सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र हालको सुदूरपश्चिम प्रदेश अन्तरगतका जिल्ला र गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरु पनि बन्न पुगे । यसै सिलसिलामा सुदूरपश्चिम प्रदेशको भौगोलिक हिसाबले ठूलो क्षेत्रफल ओगटेको डोटी जिल्ला अन्तरगतको बडीकेदार गाउँपालिका (साबिकको लानाकेदारेश्वर गाउँविकास, घागल गाउँविकास समिति, मन्नाकापडी गाउँ विकास समित तथा बर्छैन गाउँ विकास समितिको समायोजन पश्चात राजनैतिक सहमति र विज्ञटोलिको सुझाव तथा भौगोलिक अनुकुलतालाई मध्येनजर गर्दै साविकको बर्छैन गाउँविकास समितिको खड्यौली केन्द्र सदरमुकाम रहने गरी ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक महत्व बोकेका क्षेत्रहरु ठूला केदार क्षेत्रको नामबाट बडीकेदार गाउँपालिका नामाकरण गरिएको हो ।

प्राकृतिक,साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक महत्व बोकेको बडीकेदार गाउँपालिका आफैमा सुन्दर छ । भीमदत्त राजमार्गमा पर्ने सहजपुर बजार देखि करिब ४० कि.मी. मा पर्ने यस गाउँपालिका अति नै मनमोहक र सुन्दर प्रक्रित तथा सास्कृत धरोहर छन् । पूर्वमा बोगटान फुड्सिल गाउँपालिका उत्तरमा के.आइ.सिंह गाउँपालिका दक्षिणमा कैलाली जिल्ला को मोहन्याल गाउपलिका तथा चुरे गाउपालीका र पश्चिममा जोरायल गाउँपालिका रहेको छ ८०^{0}५२' ५५"देखि २९^{0}०१ '१८" सम्म पूर्वी देशान्तर र २९^{0}०२'२१ "देखि ८०^{0}८८२ '२०" उत्तरी अक्षांशमा अवस्थित छ। डोटि जिल्लाको दक्षिण भेगमा समुद्र सतहबाट फिटदेखि १८०० फिटको उचाइमा रहेको र पाच वटा वडाहरुमा विभाजित यस गाउँपालिका फलफुल तरकारी तथा अन्न बालिका लागि डोटी जिल्ला कै उत्कृस्ट पालीका को रुपमा चिनिन्छ

बडीकेदार गाउँपालिका ३३२.५५ वर्ग कि.मी क्षत्रफलमा फैलिएको छ । सम्पदाका हिसाबले आफैमा अपार छ । यहाँ प्राचीन गौरव बोकेका मठमन्दिर, झरना,सुन्दर उपत्यका,गुफा छन । हावापानीको हिसावले विविधता युक्त छ । पालिकाको वडा नं १ देखि ४ का अधिकांश तथा वडा नं ५, का केहिभागहरु हिउँदको बर्षातसँगै हिउँले ढाकिएर सेताम्य हुने गर्छन् ।समुन्द्रि सतहबाट नजिक रहेका र हिउँ नपर्ने पालिकाका अन्य बस्ति तथा छिमेकी गाउँपालिकाबाट

चिसो समयमा हिउँ हेर्न र खेल्न सुन्दर ठुलाकेदार घुम्नेको ओइरो नै लाग्ने गर्दछ ।यस गाउँपालिकाका उच्च भागहरुमा कटुकी, चिराइतो, टिमुर,च्याउँ,पाँचऔले लगाएत दुर्लभ तथा बहुमुल्य जडिबुटीहरु पाइन्छन्। वडा नं २,३ र १ का केही भागहरु छोएर ठुलीगाडा नदी बग्दछ। नदी किनारका सुन्दर बगर तथा फाँटहरुमा प्रशस्तमात्रामा अन्नबाली फस्टाउने गर्दछ । यस गाउँपालिकामा मुख्यगरी अन्न बालीमा धान,गहुँ,मकै,कोदो फल्दछ भने दलहन तथा तरकारीबालीमा आलु,सिमि,भटमास,मसुरो लगायत फल्दछ । तेसै गरि नगदे वालिहरुमा अदुवा, आलैचि,टिमुर,बेशार,बदाम मम्फली रहेका छन् भने फलफुल अन्तर्गत सुन्तला, मौसमी, केरा, अम्बा जस्ता फलफुल प्रयाप्त मात्रामा पाइन्छन

१.२.२ ऐतिहासिक चिनारी,नामाकरण तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरुः

बडीकेदार   गाउँपालिका धार्मिक तथा पर्यटकीय दृष्टिले महत्वपूर्ण क्षेत्रको रुपमा परिचित छ । ठुलाकेदार ,   धिर्गाडी जात , कालारुवा , सिद्ध गुफा , मेल्घडी देउ, मालिका थान, केदार भागेस्वर मन्दिर, भाल्छड़ाझरना, गाई बाच्छे ढुङ्गा, महन्याल मन्दीर कालिका भगवती, भैरब थान कडगाउ, बि.पी पार्क , महुन्यल मान्दिर अलाड़ी, शिवजी मन्दिर खडेउलि , धिर्कानि मन्दिर लाना , झापरी देउ , लगायतका क्षेत्र धार्मिक, ऐतिहासिक एवं सांस्कृतिक महत्वबोकेका क्षेत्रहरु हुन् । यी सम्पूर्ण स्थलहरूपर्यटकीय महत्त्वका छन् र उचित संरक्षण तथा विकास गरी प्रचारप्रसार गर्न सके स्थानीय तहले मनज्ञ फाइदासमेत लिन सक्ने देखिन्छ। ठुला केदार धामलाई पर्यटककीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न सकेको अवस्तमा याहाँको संमद्धी तथा विकासमा ठूलो टेवा पुग्ने सम्भावना रहेको छ । यस   क्षेत्रमा रहेको साल्मुनी जलबिधुत आयोजना बि.पी नगरले पनि यस क्षेत्रको समवद्धीमा ठूलो योगदान गरेको देखिन्छ । यति मात्र हैन, केदार सुर्यज्योती पुञ्ज क्याम्पस नमूना शिक्षालयको रुपमा विकास हुनु उच्च शिक्षाको गौरवको कुरा हो । स्थानीय तहको संस्थागत विकास हुँदै जादा यहाँ साना-ठूला सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालयहरू, सुरक्षा निकायहरू, ठूल्ठूला भवनहरू, सानाठूला बजारहरू, होटेल, खेलमैदान, क्याम्पस, आदिका कारणले यस स्थानीय तहको महत्त्व बढ्दै गएको छ । ऐतिहासिक,सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक महत्व र सभ्यता बोकेको ठूला केदार धामले यस गाउँपालिकाको महत्व उजागर गरेको साथै यस स्थानीय तहमा सानाठूला बगर/जिउला फाट उपत्यका बनेका छन। यी जिउला तथा फाट मा प्रसस्त मात्रामा अन्नबालीहरू उत्पादन गरिन्छन । भौगोलिक हिसाबले विकट भएपनि कृषि जन्य उत्पादन, प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सौन्दर्यताले यो गाउँपालिका भरिपूर्ण रहेको छ ।

१.२.३ जनसाङख्यिक अवस्थ

बडीकेदार गाउँपालिकाको घरघुरी सर्वेक्षण तथा वस्तुगत विवरण (Digital village profile) 2078 अनुसार जम्मा जनसङख्या १४९१२ रहेको देखिन्छ । वडा गत   हिसाबमा जनसङख्याको वितरणलाई तलको तालिकाबाट प्रष्ट पार्न सकिन्छ

वडा	पुरुष	प्रतिसत	महिला	प्रतिसत	कुल जनसंख्या
१	१२४४	४८.२९	१३३२	५१.७१	२५७६
२	१२५५	४९.८०	१२६५	५०.२०	२५२०
३	१६३१	४९.३५	१६७४	५०.६५	३३०५
४	१६१८	५०.०३	१६१६	४९.९७	३२३४
५	१६२९	४९.७१	१६४८	५०.२९	३२७७

१.२.३.१ उमेर अनुसार जनसङ्ख्या वितरणः

बडीकेदार गाउँपालिकाको जनगणना २०७८ अनुसार कूल जनसङ्ख्या १४९०२ रहेको देखिन्छ। उमेरगत हिसाबबाट सबभन्दा बढि १०-१९ वर्ष उमेर समूमा जम समूह औषत भन्दा बढि जनसङ्ख्याको समूह देखिन्छ। त्यसै गरि सबभन्दा कम ८० देखि ९५ को उमेर समूह रहेको छ जुन कुल जनसङ्ख्याको १.३% अर्थात ९ जना रहेका छन् ८० देखि ९५ वर्ष उमेर समूह औषत भन्दा कम जनसङ्ख्या देखिन्छ। यसबाट आर्थिक रुपमा सक्रिय जनसङ्ख्या २० देखि २९ रहेको हुँदा स्थानीय रोजगारीको अवसर भएमा जनशक्तिको कमि नहुने देखिन्छ।

विद्यालय उमेर समुहको जनसङ्ख्या ४ देखि १९ वर्षको जनसङ्ख्या ६७५३ रहेको छ जुन कुल जनसङ्ख्याको विद्यालय उमेरको छ ५४.३४ प्रतिसत रहेको छ।

यस सम्बन्धी समग्र विवरण तलको तालिकाबाट प्रष्ट पार्न सकिन्छः

उमेर समूह	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिसत
९५+	०	५	५	०.०३
९०-९४	१	४	५	०.०३
८५-८९	७	८	१५	०.१०
८०-८४	१८	२२	४०	०.२७
७५-७९	६७	८६	१५३	१.०३
७०-७४	११३	११९	२३२	१.५६
६५-६९	१४४	१६२	३०६	२.०५
६०-६४	२००	१९८	३९८	२.६७
५५-५९	२४०	२२०	४६०	३.०९
५०-५४	३१७	३३२	६४९	४.३६
४५-४९	३१४	३२२	६३६	४.२७
४०-४४	३७९	३९३	७७२	५.१८
३५-३९	४३७	४७३	९१०	६.११
३०-३४	४७१	४८९	९६०	६.४४
२५-२९	५९३	५७५	११६८	७.८४
२०-२४	६९५	७४५	१४४०	९.६६
१५-१९	८०८	९०६	१७१४	११.५०
१०□१४	९८९	१०४३	२०३२	१३.६४
०५□०९	८६५	७५८	१६२३	१०.८९
००-०४	७१९	६६५	१३८४	९.२९
जम्मा	७३७७	७५२५	१४९०२	

1.2.4 धर्म तथा जातिगत आधारः

जनगणना २०७८ अनुसार बडीकेदार गाउँपालिकामा हिन्दु धर्मावलम्बी बढी रहेता पनि केही मात्रामा बौद्ध र इसाइ गरि तीन प्रकारका धर्महरु मान्ने मानिसहरुको बसोबास रहेको देखिन्छ। जस मध्ये ९९.९९% हिन्दू धर्म मान्ने मानिसहरु रहेका छन् भने बाकी 0.005% जनसङख्याले बौद्ध र इसाई धर्म मान्ने गरेको तथ्याङ्क भेटिन्छ। त्यसै गरी यस गाउँपालिकामा ब्राहमण क्षेत्री विश्वकर्मा परियार लगायत जम्मा ९ प्रकारका जातिहरुको बसोबास रहेको देखिन्छ। जातिगत हिसाबबाट हेर्दा सबैभन्दा बढि क्षेत्री ४६.२ %, र सबैभन्दा कम जनजाति ओ २.१% जना मात्र रहेको देखिन्छ। क्षेत्री पछि क्रमशः विश्वकर्मा १५.५५%, ब्रहामण १८.८%, भुल १२.१८% सार्की ३.५% ,दमाइ ८.५ % रहेको देखिन्छ।

२.५ गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थाः

नेपालको शैक्षिक सन्दर्भलाई हेर्दा एक वर्षे प्रारम्भिक बालविकास सहित कक्षा १ देखि ८ सम्म आधारभूत तह तथा कक्षा ९ देखि १२ सम्म माध्यमिक तह रहेको छ। साथै नेपालमा निजी स्तरबाट सञ्चालित सशुल्क र सरकारी स्तरबाट सञ्चालित निःशुल्क गरी शिक्षा प्रणाली दुई प्रकारले सञ्चालन भएका छन। यस बडीकेदार गाउँपालिकामा सामुदायीक बिद्यालय मात्र सञ्चालनमा रहेका छन्।

१.२.५.५ नीतिगत प्रबन्धः

नेपालको संविधान २०७२ मा शिक्षालाई प्राथमिकतामा राखेको छ साथै संविधानको भाग ३ मा मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ। जस अन्तरगत धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धि हक उल्लेख छ । धारा ३१ मा शिक्षालाई नागरिकको आधारभूत अधिकारको रुपमा व्यवस्था गरी प्रत्येक नागरिकलाई आधारभुत तहको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क, माध्यमिक तह निःशुल्क शिक्षा पाउने हक रहेको छ। अपाङ्गता भएका र आर्थिक रुपले विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक रहेको छ।त्यस्तै दृष्टविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपि बहिरा तथा बोलाइ सम्बन्धी समस्या भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यमबाट कानुन बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने तथा नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक हुने कुरा उल्लेख गरिएको छ। यसै गरि संविधानको धारा ३८ मा महिलाको हक अन्तर्गत उपधारा ५ मा महिलालाई शिक्षा,स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदका आधारमा विशेष अवसर पाउने हक हुने छ भन्ने उल्लेख गरिएको छ।यसै गरी नेपालको संविधान २०७२मा बालबालिकाको हक अन्तरगत प्रत्येक बालबालिकालाई परिवार तथा राज्यबाट शिक्षा,स्वास्थ्य, पालन-पोषण, उचित स्याहार, खेलकुद,मनोरञ्जन तथा व्यक्तित्व विकास तथा बाल सहभागिताको हक रहेको छ। बालबालिकालाई घर विद्यालय वा जुनसुकै स्थानमा शारीरिक, मानसिक वा कुनै किसिमको यातना दिन पाइने छैन भनि उल्लेख छ। दलितको हक अन्तर्गत आधारभूत तहबाट उच्चतहसम्म छात्रवृत्ति सहित निःशुल्क शिक्षाको व्यवस्था हुने कुरा उल्लेख छ। त्यसै गरि नेपालको संविधानमा शिक्षालाई वैज्ञानिक,प्राविधिक,व्यावसायिक,सिपमूलक, रोजगारमूलक, जनमूखी बनाउदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिक एवं राष्ट्रिय हितप्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने, शिक्षा क्षेत्रमा राज्यको लागानी अभिवृद्धी गर्ने कुरा उल्लेख छ साथै नागरिकको व्यक्तित्व विकासको लागि पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केद्रको स्थापना र प्रवर्धन गर्ने कुरा उल्लेख छ।

१६ औं आवधिक योजनामा गुणस्तरीय शिक्षा मार्फत दक्ष, प्रतिस्पर्धी, उत्पादनशील, नवप्रर्वतनशील, मानव स्रोतको विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ । त्यसै गरी विद्यालय योजना २०२२/२०२३- २०३२/२०३३ मा समाजका विविधता पूर्ण परिवेश तथा आवश्यकताका यथार्थतालाई आत्मसाथ गरि सबै नागरिकलाई उत्पादनशील, जीवनयापन गर्न चाहने पूर्ण कार्यमूलक साक्षरता गणितीय सीप तथा आधारभूत जीवनोपयोगी सिपको विकासको अवसर प्राप्त गर्न सहजीकरण गर्दै जनशक्तिको क्षमता विकास निरन्तर एवं समावेशी प्रयत्न मार्फत मुलुकको सामाजिक, आर्थिक, विकासमा योगदान विद्यमान असमानता हटाउने लक्ष्य तथा राष्ट्रको सामाजिक, आर्थिक, रुपान्तरणका लागि आवश्यक स्वावलम्बी प्रवर्तनात्मक र मूल्य उन्मुख नागरिको विकासमा योगदान पुर्‍याउने दूर दृष्टि राखेको छ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ मा सबै तहको शिक्षालाई प्रतिस्पर्धी, प्रविधिमैत्री, रोजगारमूलक र उत्पादन शील बनाइ देशको आवश्यकता अनुरुपको मानव संसाधन विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ। त्यसै गरी उच्च स्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोग २०७५को प्रतिवेदनमा

शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्य पुरा गर्नका लागि सामाजिक न्याय सहित सभ्य समुन्नत स्वास्थ जनशक्ति उत्पादन राष्ट्र निर्माणको दिशा,व्यक्तिको सर्वाङ्गीण विकास र सामाजिक आर्थिक रुपान्तरणका लागि बडीकेदार गाउँपालिका शिक्षा ऐन-२०७८ निर्माण भइ कार्यान्वयनमा रहेको छ।

बडीकेदार गाउँपालिकाको स्थापना कालदेखि नै विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर सुधारमा विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै आएको छ ।परीक्षा प्रणाली, स्थानीय पाठ्यक्रम, प्रारम्भिक कक्षा पढाइ तथा सिकाइ सुधार, शिक्षक व्यवस्थापन तथा सिकाइ सुधार गतिविधिहरुमा केन्द्रित हुदै आएको छ। यसै गरी गाउँपालिकाले उत्कृष्ट सिकाइ उपलब्धी तथा कार्यसम्पादनमा उत्कृष्ट विद्यालयहरुलाई पुरस्कृत गर्ने नीति अख्तियार गरेको छ ।यसै गरि विद्यार्थी संख्याको आधारमा वार्षिक शिक्षक दरबन्दी मिलानको नीति बडीकेदार गाउँपालिकाले अपनाउदै आएको छ। विद्यालयमा उचित व्यवस्थापकीय प्रवन्ध,सुशासन तथा पारदर्शिता कायम गर्नको लागि दुई महिनाको अन्तरमा प्रधानाध्यापकको बैठक बस्ने गरि कार्यक्रम निर्धारण गरिएको छ ।वर्तमान समयमा विद्यालयलाई सूचना तथा प्रविधि मैत्री बनाउनको लागि सबै सामुदायिक विद्यालयहरुमा कम्प्युटर तथा ईन्टरनेट पुऱ्याउने नीति समेत गाउँपालिकाले अवलम्बन गरेको छ। यसका अतिरिक्त सबै माध्यमिक विद्यालयहरुको व्यवस्थापन,लेखा प्राणालीमा सुधार ल्याउन तथा विद्यालय तथ्याङ्कलाई व्यवस्थित पार्न अनलाइन प्रणालीलाई व्यवस्थित पार्ने नीति अवलम्बन गरेको छ।

१.३ अवस्था,उपलब्धी र अन्तरः

१.३.१शैक्षिक अवस्थाः

बडीकेदार गाउँपालिकाले गाउँपालिकाको स्थापना सँगै शिक्षामा विशेष जोड दिदै आएको छ। हरेक वर्ष शिक्षा क्षेत्रको वजेट विस्तारका साथै भौतिक पूर्वाधार, शैक्षिक गुणस्तरमा सुधार, शैक्षिक उपलब्धी हाँसिल लगायतका सम्पूर्ण पक्षको विस्तार हुदै आएको छ। यस गाउँपालिकामा पछिल्ला दिनहरुमा शिक्षाको पहुँचमा उल्लेखित विस्तार भएपनि गुणस्तर तथा सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चितता एक मुख्य चुनौतीको विषय बनेको छ।

बडीकेदार गाउँपालिकाको शिक्षाको अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा यस गाउँपालिका भित्र सामुदायिक रुपमा संचालित ५० वटा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र रहेका छन्। (जसमा ३४ वटा विद्यालयमा आधारित र १६ समुदायमा आधारित बालबिकास केन्द्र रहेका छन्) पालिका भरी आधारभूत विद्यालय तह कक्षा १-५ सञ्चालित १६ र कक्षा ६-८ सञ्चलित १३ गरी आधारभूत तह २९ वटा र माध्यमिक तह कक्षा ९-१० सञ्चसलित ५ तथा कक्षा ११-१२ सञ्चलित ४ गरी माध्यमिक विदयालय संख्या ९ रहेको छ। पालिका बरी मा जम्मा ३८ वटा विद्यालयहरु सञ्चलनमा रहेको छ। यस गाउँपालिकामा ४ सामुदायिक अध्ययन केन्द्र सञ्चालनमा रहेका छन् पालिका भरिमा १ विद्यालयमा प्राविधिक विषयहरु पढाइ भइ रहेको छ।

गाउँपालिकाको विद्यार्थी शैक्षिक तथ्याङ्कलाई तलको तालिकाबाट प्रष्ट देखाउन सकिन्छः

Code		ECD/PPC			G1-5			G6-8			G9	G9-10			G11-12			Total		
Code	**Name**	**Girls**	**Boys**	**Total**	**Girls**	**Boys**	**Total**	**Girls**	**Boys**	**Total**	**Girls**	**Girls**	**Boys**	**Total**	**Girls**	**Boys**	**Total**	**Girls**	**Boys**	**Total**
700030006	Aadarsha Basic School	11	18	29	37	23	60	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	48	41	89
700110003	Amarghatti Basic School	7	6	13	23	39	62	32	19	51	0	0	0	0	0	0	0	62	64	126
700110007	Bagra Basic School	6	5	11	11	10	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17	15	32
700110015	Baljyoti Balbikas kendra	1	5	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	5	6
700030015	Barchhain Secondary School	26	32	58	66	63	129	59	55	114	20	34	37	71	31	46	77	216	233	449
700320001	Bayal Gaun Basic School	1	4	5	6	8	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	12	19
700110004	Bhairab Basic School	9	19	28	31	27	58	20	21	41	0	0	0	0	0	0	0	60	67	127
700030025	Bhairav Balbikas kendra	12	10	22	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	10	22
700110006	Birendra Secondary School	7	8	15	37	51	88	28	29	57	12	23	21	44	16	15	31	111	124	235
700110002	BISHNU SECONDARY SCHOOL	14	18	32	38	42	80	32	24	56	9	18	19	37	0	0	0	102	103	205
700320011	Budhakot Basic School	6	11	17	27	26	53	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	33	37	70
700030026	Charken Balbikas kendra	8	6	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	6	14
700110001	CHAUDEL BASIC SCHOOL	12	14	26	75	63	138	36	26	62	0	0	0	0	0	0	0	123	103	226
700320002	Damsila Basic School	16	9	25	34	28	62	26	14	40	0	0	0	0	0	0	0	76	51	127

7001100 14	Deepjyoti Balbikas kendra	15	10	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15	10	[illegible]
7000300 11	Deveshwor Basic School	8	9	17	13	7	20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	21	16	[illegible]
7000300 13	DURGA SECONDARY SCHOOL	7	4	11	14	19	33	20	16	36	4	8	20	28	0	0	0	49	59	[illegible]
7003200 09	Gauri Shankar Basic School	8	7	15	8	4	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	16	11	[illegible]
7001100 16	Gotheridanda Balbikas kendra	3	2	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	2	[illegible]
7003600 04	Jana Premi Basic School	14	10	24	12	19	31	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	26	29	[illegible]
7000300 23	Janapriya Balbikas kendra	7	8	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	8	[illegible]
7000300 08	JANATA SECONDARY SCHOOL	8	11	19	35	43	78	34	36	70	6	11	14	25	0	0	0	88	104	[illegible]
7000300 16	Janpriya Basic Leval	8	7	15	7	4	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15	11	[illegible]
7000300 03	Janta Basic School	1	4	5	12	12	24	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13	16	[illegible]
7000300 20	Kailpal Mate Balbikas kendra	3	6	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	6	[illegible]
7000300 02	Kalika Basic Leval	2	13	15	11	18	29	17	9	26	0	0	0	0	0	0	0	30	40	[illegible]
7003200 07	Kedareshwor Basic School	7	9	16	11	13	24	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	18	22	[illegible]
7003600 05	KEDARESHWOR BASIC SCHOOL	14	19	33	39	32	71	23	32	55	0	0	0	0	0	0	0	76	83	[illegible]
7003200 08	KEDARESHWOR SECONDARY SCHOOL	12	16	28	36	33	69	54	55	109	8	20	28	48	9	23	32	131	155	[illegible]
7001100 05	Kedarmandu Basic School	3	3	6	3	6	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	9	[illegible]
7003600 11	Koldada Balbikas kendra	4	6	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	6	[illegible]

700030029	Kuldev Balbikas kendra	7	7	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	7	14
700030021	Laligurans Balbikas kendra	9	5	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	5	14
700030014	LAXMI SECONDARY SCHOOL	9	7	16	28	16	44	19	12	31	10	15	5	20	0	0	0	71	40	111
700360002	MAHANYAL BASIC SCHOOL	11	14	25	14	24	38	10	26	36	0	0	0	0	0	0	0	35	64	99

१.३.४ मुख्य शैक्षिक सूचकहरुः

बडीकेदार गाउँपालिकाले पालिकाको शैक्षिक सवलीकरणको लागि जोड दिदै आएको छ। हरेक वर्ष शिक्षा क्षेत्रको बजेटमा विस्तार गरिदै आएको छ। विद्यालय शिक्षालाई गहन रुपमा विश्लेषण गर्दा पछिल्ला दिनमा शिक्षाको पहुँचमा उल्लेखनीय विस्तार भएको भए तापनि गुणस्तर तथा सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चितता एक मुख्य चुनौतिको विषय रहेको छ। समग्र बडीकेदार गाउँपालकाको एकिकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली(IEMIS) 2081 तथा FLASH Report 2081 अनुसार शैक्षिक सूचकहरुको अवस्थालाई तलको तालिकबाट प्रष्ट पार्न सकिन्छ;

सूचकहरुको क्षेत्र	मुख्य कार्य सम्पादन सूचक/आर्थिक बर्ष	इकाई	सूचकहरूको बिगतको प्रगती प्रबित्ती				आधार वर्ष २०८१	
			19/20	20/21	21/22	22/23	23/24	24/25
			७७/७८	७८/७९	७९/८०	८०/८१	८१/८२	८२/८३
१	**प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा**							
१.१	ECED मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER in ECED)	जम्मा	95.5	89.5	88.8	90.4	110.5	110.0
		छात्र	98.6	81.6	80.9	98.6	118.0	117.1
		छात्रा	95.2	99.4	99.7	88.0	105.7	105.7
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
१.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकामध्ये ECED को अनुभव लिई आएका बालबालिकाको प्रतिशत	जम्मा	88.7	85.2	86.6	97.7	88.1	88.6
		छात्र	80.8	81.5	86.2	98.6	65.7	65.2
		छात्रा	85.9	86.0	87.0	93.8	65.4	65.9
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२	**आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)**							
२.१	कक्षा १ मा सहजै देखिने प्रवेश दर (GIR Grade 1)	जम्मा	96.4	105.9	108.8	102.5	107.8	#####
		छात्र	96.8	108.0	107.4	101.6	91.4	93.27
		छात्रा	96.1	104.9	109.1	105.6	128.6	#####
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.२	कक्षा १ मा खुद प्रवेश दर (NIR Grade 1)	जम्मा	96.0	96.0	98.7	98.6	30.1	23.52
		छात्र	97.3	95.3	98.1	97.0	32.6	28.97
		छात्रा	95.6	94.6	98.3	95.1	34.0	29.47
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.३		जम्मा						
		छात्र	101.2	105.9	105.7	102.5	105.1	106.8

	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	छात्रा	102.2	106.0	102.5	100.8	103.9	106.0
		प्रदेश	103.2	102.9	109.1	104.3	106.3	107.5
		राष्ट्रिय						
२.४	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर (NER)	जम्मा	98.1	97.1	98.1	96.3	74.3	76.3
		छात्र	98.2	97.0	98.0	96.4	74.0	77.4
		छात्रा	98.2	97.2	98.2	96.2	74.5	75.2
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर* (%)	स्थानीय	0	0	0	0	154.8	154.8
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर* (%)	स्थानीय	0	0	0	0	43.5	44.6
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.७	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ५ सम्म पुग्ने बालबालिकाको दर (Survival Rate to Grade 5)	जम्मा	85.9	95.3	96.3	97.2	88.6	87.0
		छात्र	85.6	94.3	95.3	99.4	88.6	87.0
		छात्रा	87.2	93.6	98.2	96.7	88.6	87.0
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.८	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ५ तथा अधारभुत्तह (कक्षा १-५) पुरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Level:-G1-5)	जम्मा	80.3	88.6	88.6	94.5	78.7	78.5
		छात्र	79.5	89.9	88.9	95.8	77.7	78.5
		छात्रा	81.2	95.1	91.1	94.0	77.7	78.5
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	जम्मा	0	0	0	0	31.8	25.8
		छात्र	0	0	0	0	32.9	34.3
		छात्रा	0	0	0	0	33.8	27.4
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१	आधारभूततह (कक्षा १-५) को कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	स्थानीय	1.00	0.96	1.06	1.06	1.05	1.03
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	जम्मा	99.4	104.3	108.3	106.5	96.1	96.1
		छात्र	99.3	105.9	106.6	105.3	96.2	96.6
		छात्रा	99.6	102.6	110.2	107.8	96.0	95.6
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१२		जम्मा	96.3	96.3	96.3	94.5	62.8	65.2

	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर (NER)	*छात्र*	95.5	95.5	95.5	94.3	63.3	66.0
		छात्रा	97.1	97.1	97.1	94.6	62.2	64.4
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१३	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ सम्म पुग्ने दर (Survival Rate to Grade 8)	*जम्मा*	78.4	88.2	85.2	95.2	93.1	94.3
		छात्र	77.8	88.2	87.2	96.1	90.9	92.1
		छात्रा	77.1	88.5	86.5	94.9	95.2	96.4
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१४	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ तथा अधारभुतह (कक्षा १-८) पुरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Level:-G1-8)	*जम्मा*	75.1	81.6	83.6	95.1	72.0	71.4
		छात्र	70.9	79.5	79.5	90.4	70.3	71.7
		छात्रा	73.2	83.0	85.0	95.1	75.5	77.9
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१५	आधारभूततह (कक्षा १-८) को कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	*स्थानीय*	1.00	0.97	1.03	1.02	1.00	0.99
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१६	कक्षा ३ मा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	स्थानीय	Reading				60	62
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
		स्थानीय	Numeracy				60	57
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१७	कक्षा ५ मा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	स्थानीय	Reading					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
		स्थानीय	Numeracy					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१८	कक्षा ८ मा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	स्थानीय	Nepali					60
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
		स्थानीय	Math					57
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१९	*आधारभूततह (कक्षा १-५ मा बिद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC)*	*जम्मा*	0	0	0	0	3.0	1.8
		छात्र	0	0	0	0	0.0	0.0
		छात्रा	0	0	0	0	0.0	0.0
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						

	आधारभूततह (कक्षा १-८) मा बिद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC)	*जम्मा*	0.7	1.3	2.8	3.0	5.7	8.8
		छात्र	0.9	1.2	4.3	5.4	7.0	9.0
		छात्रा	0.4	0.1	1.1	4.6	8.5	10.6
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.२०	आधारभूततह (कक्षा १-८) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	स्थानीय	27.5	30.6	35.85	38.00	23.0	24
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.२१	आधारभूततह (कक्षा १-५) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	स्थानीय	41.0	43.6	46.60	47.20	27.1	27
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.२२	आधारभूततह (कक्षा ६-८) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	स्थानीय	28.9	30.5	29.10	29.45	9.3	8
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३	**माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)**							
३.१	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	*जम्मा*	81.2	75.3	83.0	76.4	45.5	51.4
		छात्र	60.6	70.2	90.2	70.3	42.2	40.4
		छात्रा	70.9	69.7	70.4	75.4	55.1	57.2
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.२	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर (NER)	*जम्मा*	50.1	52.1	57.1	51.6	22.0	25.4
		छात्र	49.5	51.2	56.6	49.6	19.3	23.1
		छात्रा	50.7	52.9	57.7	53.4	24.8	28.3
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.३	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) को कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	*स्थानीय*	1.00	0.50	0.06	0.67	1.00	0.19
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.४	आधारभूततह बाट माध्यमिकतहमा संक्रमण दर (Transition rate from Basic Level to Secondary Level)	*जम्मा*	88.0	80.8	81.8	85.4	69.9	81.42
		छात्र	91.7	94.0	90.0	90.4	70.7	
		छात्रा	88.1	97.6	97.6	96.1	67.9	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.५	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा १० सम्म पुग्ने दर (Survival Rate to Grade 10)	*जम्मा*	72.9	80.9	80.9	84.4	70.9	70.1
		छात्र	70.1	70.8	70.8	91.3	70.1	70.2
		छात्रा	70.3	82.1	82.1	92.0	76.5	78.7
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						

३.६	*कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)*	**स्थानीय**	0	0	0	0	70.7	80.4
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.७	**माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत**	स्थानीय	0	0	0	1.00	5.5	5.8
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.८	**जम्मा सामुदयिक बिद्यालयमध्ये कक्षा ९-१२ मा प्राबिधिक धार सहित सन्चालन गर्ने बिद्यालयहरुमा भर्ना भएका जम्मा बिद्यार्थी सङ्ख्या**	स्थानीय	0	0	0	0	0	0
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
	सामुदायिक माध्यमिक बिद्यालयहरुमध्ये कक्षा ९-१२ मा बिज्ञान बिषयमाभर्ना भएका जम्मा बिद्यार्थी प्रतिशत	स्थानीय	0	0	0	0	0	0
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.९	**कक्षा १० मा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)**	स्थानीय_Nepali						96.0
		प्रदेश_Nepali						
		राष्ट्रिय_Nepali						
		स्थानीय_English						45.0
		प्रदेश_English						
		राष्ट्रिय_English						
		स्थानीय_Math						56.0
		प्रदेश_Math						
		राष्ट्रिय_Math						
		स्थानीय_Science						45.0
		प्रदेश_Science						
		राष्ट्रिय_Science						
४	**जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा**							
४.१		स्थानीय					71.5	73.17
		प्रदेश						

	५ बर्ष र सो भन्दा माथिका जनसङ्ख्यामध्ये साक्षर जनसङ्ख्या	राष्ट्रिय						
४.२	१५ बर्ष र सो भन्दा माथिका जनसङ्ख्यामध्ये साक्षर जनसङ्ख्या	स्थानीय	0.00	0.00	0.00		88.5	61.28
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
४.३	१५ देखि २४ बर्ष उमेरका जनसङ्ख्यामध्ये साक्षर जनसङ्ख्या	स्थानीय	0.0	0.0	0.00	0.00	88.5	91.63
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
४.४	१५ बर्ष र सो भन्दा माथिको साक्षर दरमा लैङ्गिक समता सूचांक	स्थानीय	0.0	0.0	0.00	0.00	0.65	0.67
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
५	**प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तालिम**							
५.१	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति*(%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
५.२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा(कक्षा ९-१२ वा डिप्लोमा वा प्रि-डिप्लोमा वा सो सरह)उत्तीर्णजनशक्ति* (वार्षिक सङ्ख्या)	स्थानीय छात्रा						
		स्थानीय छात्र						
		प्रदेश छात्रा						
		प्रदेश छात्र						
		राष्ट्रिय छात्रा						
		राष्ट्रिय छात्र						
६	**सुशासन तथा व्यवस्थापन**							
	सामुदायिक बिद्यालयमा स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा तहगतरूपमा कार्यरत शिक्षक र बिद्यार्थीको अनुपात (STR):-							
६.१	बालविकास तथा पूर्व प्र.बि.मा (ECED)		0.0	0.0	0.00	0.00	53	53
६.२	आधारभूततह (कक्षा १-५)		0.0	0.0	0.00	0.00	28	34
६.३	आधारभूततह (कक्षा ६-८)		0.0	0.0	0.00	0.00	98	100
६.४	आधारभूत (कक्षा १-८)		0.00	0.00	0.00	0.00	40	40
६.५	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०)		0.0	0.0	0.00	0.00	40	40

६.६	**माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२)**		**0.0**	**0.0**	**0.00**	**0.00**	**40**	**42**
६.७	**माध्यमिक बिद्यालय (कक्षा ९-१२)**		**0.00**	**0.00**	**0.00**	**0.00**	**43**	**45**
७	**शिक्षामा लगानी**							
७.१	**कूल बजेटको शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजित बजेट*(%)**	स्थानीय	40	40	41	55	55	55
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
७.२	**आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू. हजारमा)**	स्थानीय	42	42	44	44	55	55
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
७.३	**माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू. हजारमा)**	स्थानीय	45	45	51	51	52	55
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						

१ .४ मुख्य समस्याहरुः

- विद्यालयमा विद्यार्थी भर्नादरमा वृद्धि नहुनु ।
- विद्यालयमा विद्यार्थी छोडने दर घटाउन नसकिनु ।
- पाठ्यक्रमले तोके बमोजिमका सिकाइ उपलब्धिहरु हासिल गर्न नसक्नु ।
- बाल/लैङ्गिक/अपाङ्गता मैत्रिपूर्ण विद्यालय व्यवस्थापन नहुनु ।
- भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गरी सिकाइ वातावरणमा सुधार हुन नसक्नु ।
- स्थानीय पाठ्यक्रमको प्रवोधिकरण र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न नसकिनु ।
- विषयगत र कक्षागत रुपमा कक्षामा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन नहुनु ।
- कक्षाकोठामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नु ।
- कक्षाकोठामा शिक्षक तथा विद्यार्थी उपस्थिती कमजोर देखिनु ।
- स्पष्ट सूचक अनुसार अनुगमन तथा मूल्याङ्कन नहुनु ।
- विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीमा उल्लेख्य सुधार हुन नसक्नु ।
- शिक्षक उत्प्रेरणात्मक कार्यक्रम नहुनु ।
- शिक्षक पेशागत विकासका लागि आवश्यक तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नसक्नु ।
- विद्यालय दिवा खाजा, स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमको प्रभावकारीताको लागि भान्साकोठा, शौचालय तथा विद्यालय सरसफाइ व्यवस्थापन गर्न नसकिनु ।

१.५ चुनौतिहरुः

- अनिवार्य र निःशुल्क शिक्षा ऐन कार्यान्वयन गर्न ।
- विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा शिक्षक दरबन्दीको मिलान तथा वितरण गर्न,
- समुदायलाई सामुदायिक विद्यालयहरुको अपनत्व स्वीकार गराउन ।
- शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न ।
- विद्यालयहरुलाई नेट इन्टरनेटको पहुँचमा पुऱ्याउन ।
- स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारित सन्दर्भ सामग्री तथा पाठ्यपुस्तक विकास गर्न ।
- विद्यालयहरुमा आवश्यकता अनुसार भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्न ।
- विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना गरी टिकाइ राख्न ।
- विद्यालय विपद प्रतिकार्य योजना विकास तथा कार्यान्वयन गर्न ।

- अभिभावकलाई बालवालिकाहरुको पढाई प्रति जिम्मेवार बनाउनु ।
- एकिकृत पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन तथा विद्यार्थी आन्तरिक मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयन गराउनु ।

१.६ अवसरहरुः

- शिक्षामा पहुँच र सहभागितामा वृद्धि गर्ने ।
- शैक्षिक गुणस्तर सुधार गर्ने,
- शिक्षा सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्थाको कार्यान्वयन गर्ने,
- तिनै तहका सरकारबीच समन्वय,सहकार्य र जिम्मेवारी पुरा गर्ने
- शिक्षामा लगानी वृद्धि गरी गुणस्तर सुधार गर्ने,
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार गर्ने,
- स्थानीय पाठ्यक्रम,पाठ्यपुस्तक तथा पाठ्यसामग्री निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने
- सार्वजनिक विद्यालयप्रतिको जन चाँसो र अपनत्व ग्रहण गर्ने,
- प्राविधिक शिक्षाको विस्तारबाट रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्ने,
- स्रोतको पहिचान तथा व्यवस्थापन
- पाठ्यक्रम र शैक्षणिक पद्धतिमामा आएको समसामयिक परिवर्तनलाई कार्यान्वयन गर्नु ।

परिच्छेद २ : दुई

दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोचः

आर्थिक तथा सामाजिक रुपान्तरणको माध्यमबाट न्यायपूर्ण समाजको विकास सहित नेपाललाई समृद्ध र नेपालीलाई सुखी बनाउन योगदान गर्ने ।

२.२ प्रदेशको दीर्घकालीन सोचः

शिक्षामा पहुँच र गुणस्तर अभिवृद्धि गरी प्रतिस्पर्धी मानव पुँजीको बिकास गर्ने ।

२.३पालिकाको दीर्घकालीन सोच/दूरदृष्टीः

गाउँपालिकास्तरमा उपलब्ध स्रोत र साधनको अधिकतम उपयोग गर्न सक्ने ज्ञान र सीप भएका दक्ष एवम् सक्षम नागरीकको उत्पादन गर्नु र बडीकेदार गाउँपालिकालाई समवृद्ध शैक्षिक पालिकाको रुपमा स्थापित गर्नु ।

२.४ गाउँपालिकाको लक्ष्यः

विद्यालय शिक्षामा सबैको पहुँच पुऱ्याइ प्रतिस्पर्धी, प्रविधिमैत्री र गुणस्तरीय शिक्षाको माध्यमबाट दक्ष एवम् सिपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्ने ।

२.५ गाउँपालिकाको उद्देश्यहरुः

1. प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क र समन्यायिक पहुँचको विस्तार गर्नु ।
2. विद्यालय शिक्षाको सिकाइ उपलब्धीमा सुधार गर्नु ।
3. विद्यालय शिक्षालाई आधुनिक सूचना प्रविधिसित जोड्नु ।
4. विपदजन्य अवस्थामा पनि बालबालिकाहरुलाई वैकल्पिक शिक्षाको अवसर प्रदान गर्नु ।
5. अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरुलाई विस्तार गर्नु ।
6. प्रभावकारी सिकाइका लागि आवश्यक सिकाइ वातावरणको सिर्जना गर्नु ।
7. शिक्षकको पेशागत क्षमता विकास गर्नु,
8. विद्यालयमा शैक्षिक सुशासन,जवाफदेहिता र उत्तरदायित्वबोध गराउनु ।

२.६ रणनीतिहरुः

१.एक विद्यालय एक बालविकास केन्द्रको अवधारणा लागु गरी त्यसलाई निरन्तरता दिने।

२. आवश्यकताको आधारमा विद्यालयको नक्साङ्कन, समायोजन र पुनःर्वितरण गर्ने ।

३.विद्यालयमा सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चितताको लागि छात्रवृत्ति लगायतका कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिने ।

४. आर्थिक रुपमा विपन्न,गरिब,पिछडिएका वर्ग तथा भिन्न क्षमता भएका बालबालिकाको पहिचान गरी शैक्षिक सहयोग कार्यक्रम लागु गर्ने ।

५. बालविकास सहजकर्ताहरुको क्षमता विकासको लागि पालिका तथा अन्य निकायसित समन्वय गरी आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछन्।

६. विद्यालय तहको शिक्षण सिकाइमा सुधार गर्नको लागि सबै कक्षाहरुमा शिक्षक, विद्यार्थी तथा अभिभावकबाट निर्मित low cost शैक्षिक सामग्री निर्माण कार्यक्रम लागु गरिनेछ ।

७. बालबालिकाको चौतर्फी विकासको लागि सह-क्रियाकलापलाई सिकाइको अभिन्न अंग बनाइनेछ ।

८. शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धीका लागि सरोकारवाला बीच विद्यालय स्तरमा अन्तरक्रिया कार्यक्रम लागु गरिनेछ

९. शिक्षकको पेशागत सहयोगका लागि पालिकास्तरमा स्थानीय विज्ञ समूहको परिचालन, क्लस्टर तथा विद्यालयस्तरमा विषयगत शिक्षक समूहको निर्माण तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम लागु गरिनेछ ।

१०. विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा शिक्षकको पेशागत सहयोगको लागि पालिका स्तरमा कार्यविधि बनाई विषय विज्ञको व्यवस्था गरि आवश्यकत अनुसार परिचालन गरिने छ ।

११. शिक्षकको पेशागत विकासका लागि मागमा आधारित छोटो तथा लामो अवधिका तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

१२. सामाजिक सञ्चाललाई शिक्षण सिकाइ कार्यमा जोडदै लगिनेछ ।

१३. पालिका भित्र रहेका गरिब असाय जेहेदार लगनसिल बिधार्थी को पहिचान गरि पालीका भित्र रहे का दाता हरु बाट रकम संकलन गरी अक्षय कोष खडा गरी उनीहरु को क्षमता अनुसारको अध्यन खर्चको व्यवस्ता गरिने छ

१४. सिकाइको लागि निरन्तर मूल्याङ्कनलाई अनिवार्य गरी कक्षा ५ र ८ मा पालिकास्तरीय परीक्षा सञ्चाल गरिनेछ ।

१५. गाउँपालकाको शैक्षिक व्यवस्थालाई प्राभावकारी पार्नका लागि पालिकास्तरीय नमूना विद्यालय तथा आवासीय विद्यालय विकास कार्यक्रम लाइ प्राथमिकता अनुसार गरिनेछ ।

१६. आवश्यकता अनुसार दरबन्दी मिलान गरी शिक्षा ऐन तथा नियमावलीमा तोकिए अनुसार प्र अ व्यवस्थापन गरी प्र.अलाई विद्यालयको शैक्षिक तथा शैक्षणिक नेतृत्वकर्ताको रुपमा विकास गर्दै लगिनेछ ।

१७. विद्यालयको सुशासन, जवाफदेहिता तथा व्यवस्थापनमा प्रभावकारिता ल्याउन विद्यालयको नेतृत्व क्षमता विकास, कार्यसम्पादन करार सम्झौता गरि पुरस्कार र दण्ड जस्ता विभिन्न रणनीतिक कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

१८. पालिका भित्र रहेका सामुदायीक अध्यन केन्द्र लाइ आवश्यकताका आधारमा परिस्कृत र सुदृढीकरण सहज कर्तालाई परिचालन गरिनेछ ।

१९. पालिकाले गरेका शिक्षाका राम्रा अभ्यास तथा सिकाइलाई अरु पालिकासंग learning and shearing अभ्यास गरिने छ ।

२०. विपदको बेलामा पनि सिकाइलाई निरन्तरता दिनका लागि पालिकास्तरमा वैकल्पिक सिकाइ सहजीकरण कार्यविधि तयार पारी प्रभावकारि रुपमा लागु गरिनेछ ।

२१. विद्यालयलाई आधुनिक सूचना प्रविधिसँग जोड्न पालिकाले प्रविधिमैत्री सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ साथै सबै विद्यालयमा आइ.सि.टि ल्यावको स्थापनामा विशेष जोड दिनेछ ।

२२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक विषय अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थीहरुका लागि प्रोत्साहन स्वरुप छात्रवृत्ति प्रदान गरिनेछ ।

२३. गरिब, आर्थिक रुपले विपन्न तथा दलित समुदायका बालबालिकाकोलागि निःशुल्क शिक्षाको विशेष अवसरको व्यवस्था गरिनेछ ।

२४. गाउँपालिका,गाउँ शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति,प्रअ मार्फत निरन्तर शिक्षण सिकाइको अवस्थाबारे बुझ्न र थप प्रोत्साहनका कार्यका लागि सुपरीवेक्षणलाई निरन्ता प्रदान गरिनेछ ।

२५. नेपाल सरकार र विश्व खाद्य कार्यक्रमको साझेदारीमा सञ्चालित दिवा खाजा कार्यक्रम र यसका पुरक कार्यक्रमहरु (विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम, स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम) र बृहत यौनिकता शिक्षा कार्यक्रम साझेदार संस्थाहरु र यस पालिकाको साझेदारी र समन्वयमा प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

२६. विद्यालयको शैक्षिक सुधारका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई बढि जिम्मेवार बनाइ दण्ड र पुरस्कारको व्यवस्था लागु गरिनेछ ।

२७. पालिका स्तरीय बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्जाल गठन र परिचालन तथा विद्यालयमा गुनासो सुनुवाई संयन्त्रलाई सक्रिय बनाईने ।

२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचकहरुः

क्रस	सूचक	राष्ट्रिय,प्रदेशर स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८५	२०८७	सूचकको स्रोत (IEMIS-2080)	कार्यसम्पादन सम्बन्धि सूचनाको स्रोत
१.प्रारम्भिकबालविकास र शिक्षा								
१.१	प्रारम्भिकबालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर	**स्थानीय**	८८.१	९०.५	९४.५	९६		FLASH REPORT 2081
		प्रदेश	८४.५	८४.५	९१.६	८८.१		
		राष्ट्रिय	८६.२	८९.५	९४	९९		
१.२	प्रारम्भिकबालविकास र शिक्षाको अनुभव लिइ कक्षा १ मा भर्नाभएका बालबालिका %	**स्थानीय**	६५	७५	८५	९०		FLASH REPORT 2081
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	६८.६	७३	८५	९५		
२.आधारभूत शिक्षा कक्षा (१ – ८)								
२.१	कक्षा १ मा भर्ना बाल बालिकाको खुद भर्ना दर	**स्थानीय**	९६.३	९७	९७.५	९८		
		प्रदेश	९६.२	९६.३	९७.५	९७.५		
		राष्ट्रिय	९६.९	९७.५	९९	१००		
२.२	कक्षा १ माभर्ना बाल बालिकाको कूल भर्ना दर	**स्थानीय**	१०५.८	१०४	१०२	१००		FLASH REPORT 2081
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१२१.९	११५	१०७	१०५		
२.3	कक्षा १–५ खुद भर्ना दर	**स्थानीय**	९५.८	९६.५	९८.५	९९		FLASH REPORT 2081
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९७.१	९९	९९.५	१००		
२.४	कक्षा १–५ कूल भर्ना दर %	**स्थानीय**	१४७.३	१३०	१२०	११२		FLASH REPORT 2081
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११९.२	११५	११५	११५		

२.5	कक्षा ६–८ खुद भर्ना दर %		**स्थानीय**	८९.७	९२	९४	९६			**FLASH REPORT 081**
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	९३.४	९९		१००			
२.६	कक्षा ६–८ कूल भर्ना दर %		**स्थानीय**	९८.६	९८.९	९९.५	१००			**FLASH REPORT 081**
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय							
२.७	आधारभूत तहकक्षा ८ पूरा गर्ने दर		**स्थानीय**	७५.४	८५	९०	९५			**IEMS २०८**
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	७९.३	८०.५	८८.५	९०.५			
२.८	आधारभूत तहकक्षा १–८ लैङ्गिक समता दर		**स्थानीय**	१.०१	१.०	१.०	१.०			
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	१.०१	१.०१					
२.9	कक्षा ३ सिकाइ उपलब्धी	**नेपाली**	**स्थानीय**	६०	६५	७०	७५			**IEMS २०८**
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय							
		गणित	**स्थानीय**	५८	६४	६८	७४			**IEMS २०८**
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय							
		अंग्रेजी	**स्थानीय**	६२	६८	७४	७८			**IEMS २०८**
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय							
२.10	कक्षा ५ सिकाइ उपलब्धी	**नेपाली**	**स्थानीय**	६५	६७	६७	७०			**IEMS २०८**
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	४५	५२	६०	७०			
		गणित	**स्थानीय**	५७	६४	६८	७५			**IEMS २०८**
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	२८.३	४०	६०	७०			
		अंग्रेजी	**स्थानीय**	६०	६५	७२	७८			**IEMS २०८**
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय							
२.११		**नेपाली**	**स्थानीय**	६५	७१	७५	८५			

			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	६८.५	७०	७२	७५				
	कक्षा ८ सिकाइ उपलब्धी	गणित	स्थानीय	५३	६२	७०	७८				
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	५३.५	६०	६५	७०				
		विज्ञान	स्थानीय	५५	६३	७०	८०				
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय								
२.12	कक्षा १–८ महिला शिक्षक संख्या		स्थानीय	२६.५३	२८	३०	३५			IEMS २०८	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	४३.७	४५	५०					
३.माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९–१२)											
३.1	कक्षा ९–१२ खुद भर्ना दर %		स्थानीय	४९.७	५५	६०	६५			FLASH REPORT 2081	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	४७.६		६५					
3.2	कक्षा ९–१२ कूल भर्ना दर %		स्थानीय	६६.३	७५	८५	९०			FLASH REPORT 2081	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	७१.४			९९				
3.3	माध्यमिक तहकक्षा ९–१२ महिला शिक्षक %		स्थानीय	८.१	८.५	९	१०			IEMS २०८	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	२०.६	२०.२	२०.१	३३				
3.5	माध्यमिक तहको कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता दर		स्थानीय	१.०१	१	१	१			IEMS २०८	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	१.०२	१	१	१				

परिच्छेद-३

विद्यालय शिक्षाका उपक्षेत्रहरु

३.१ प्रारम्भिक बालविकासः

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा विद्यालय जाने उमेर पूर्वका बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग गरी आधारभूत शिक्षाका लागि तयार गराउने कार्यक्रम हो । सर्वाङ्गीण विकास अन्तर्गत बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक, तथा बौद्धिक, सामाजिक र संवेगात्मक विकास पर्दछन् ।नेपालको संविधान २०७२, को धारा- ३९ मा बालबालिकाको हक अन्तर्गत उपधारा (३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनि उल्लेख गरिएको छ । शिक्षा ऐन,२०२८ आठौं संशोधनले बालविकास शिक्षालाई विद्यालयको संरचना भित्र कायम गरेको छ। राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ ले चार वर्ष उमेर पुरा भएका बालबालिकालाई एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकासको अवसर प्रदान गरिने छ भनि उल्लेख गरेको छ साथै नेपालको सोह्रौ योजनामा पनि प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमलाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अंगको रूपमा विकास गरी सबै बालबालिकाका लागि अनिवार्य गरिनेछ भन्ने रणनीति लिएको पाइन्छ। प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको मुख्य उद्देश्य विविध किसिमका मनोरञ्जनात्मक सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापका माध्यमद्वारा बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग पुऱ्याउनु र कक्षा एकमा प्रवेशका लागि तयार पार्नु हो । हालका वर्षहरूमा प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा पूर्व प्राथमिक शिक्षाका कारण सिकाइको तत्परतामा उल्लेख्य प्रगति भएको र बिचैमा पढाई छाड्ने तथा कक्षा दोहोऱ्याउने दर घटाउनेमा यसको सकारात्मक प्रभाव रहेको र कक्षा एकमा प्रवेश गरेका बालबालिकाहरूको शैक्षिक उपलब्धि दर बढी हुने गरेको पाइएको छ । यो तह विद्यालय शिक्षाको आधारस्तम्भ मात्र नभई बालबालिकाको जीवनभरिको विकासको पूर्वाधार हो । प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षालाई विद्यालय र समुदाय दुवैमा सञ्चालन गरिएको छ । प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमलाई थप विस्तार गरी सबैको पहुँचसम्म पुऱ्याउने रणनीति विकास तथा गुणस्तर अभिवृद्धि गरिनेछ कार्यमा यो योजना केन्द्रित रहेको छ।

३.१.२ वर्तमान अवस्थाः

बडीकेदार गाउँपालिका भित्र हाल ५० वटा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरू सञ्चालित छन् । प्रारम्भिक बालविकास शिक्षालाई विद्यालय तथा समुदाय दुबैमा सञ्चालन गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा १६ वटा बालविकास केन्द्र समुदायमा सञ्चालित रहेकाछन भने ३४ वटा विद्यालयमा सञ्चालित छन । विद्यालयमा सञ्चालित प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र भन्दा समुदायमा सञ्चालन गरिएका बालविकास केन्द्रहरूको शैक्षिक तथा भौतिक पक्ष तुलनात्मक रुपमा कमजोर देखिन्छ । प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा हाल ५५ जना शिक्षकहरू कार्यरत छन् ।

शैक्षिक सत्र २०८१ को तथ्यांक अनुसार सामुदायिक बिदयालयमा जम्मा ८९१ जना बालबालिकाहरू बालविकास केन्द्रमा भर्ना भएका छन् । जसमध्ये छात्राहरू ४१० जना र छात्रहरू ४८१ जना रहेका छन् । यस गाउँपालिकाको प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा भर्ना दर

८८.१ प्रतिशत रहेको छ। प्रत्येक वर्ष कूल भर्नादरमा सुधार देखिन्छ भने प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा एकमा भर्ना भएका बालबालिकाहरूको हाल ६८.६ प्रतिशत रहेका छन्।
विस्तृत विवरण तलको तालिकाबाट प्रश्तुत गर्न सकिन्छः

विस्तृत विवरण तलको तालिकाबाट प्रश्तुत गर्न सकिन्छः

क्षेत्रहरु	आ .व २०८१/८२	आ .व २०८२/८३	आ .व २०८३/८४	आ .व २०८४/८५	आ.व २०८५/८६	आ.व २०८६/८७
समुदायमा आधारित बाल विकास संख्या	३४	३६	३७	३८	३८	३८
समुदायमा आधारित बालविकास संख्या	१६	१६	१६	१७	१८	१९
ECD विद्यार्थी संख्या	८९१	९००	९५०	९८०	१०००	१०५०
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा खुद भर्नादर %	६३.८	६७.१	७२.५	७६	८५	९०
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा खुद भर्नादर %	८८.१	९०	९४.५	९६	९७	९९
प्रारम्भिक बालबिकास र शिक्षाको अनुभव लिइ कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका %	६५	७५	८५	९०	९५	९८

३.१.३ अवसर / चुनौतिहरूः

- सबै बालबालिकाहरुलाई आधुनिक समय अनुसारको शैक्षिक सामाग्री सहित को बाल विकास शिक्षामा पहुँच सुनिश्चिता गर्ने।
- बालविकास कार्यक्रमको नक्साङकन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार बालविकास केन्द्र सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने,
- प्रारम्भिक बालबिकास तथा शिक्षामा लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने,
- अपाङ्गता भएका बालबालिका, अनाथ तथा टुहुरा बालबालिकालाई बालविकास केन्द्रको पहुँचमा पुऱ्याउने,
- प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा तालिम प्राप्त शिक्षकको व्यवस्था गर्ने,
- प्रारम्भिक बाल हेरचाह, पोषण, सुरक्षा तथा सिकाइको सम्बन्धमा अभिभावक जागरण गर्ने।

३.१.४ उद्देश्यहरूः

- बालविकास उमेर समूहका बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा पहुँचको सुनिश्चित गर्नु।
- बालविकास केन्द्रहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड अनुरुप विकास गर्नु।
- सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ मा प्रवेश गराउनु।

३.१.५ रणनीतिहरू:

- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमलाई प्रविधिमैत्री, बालमैत्री एवं गुणस्तरीय बनाउँदै सबै बालबालिकाहरूको पहुँचमा विस्तार गरिनेछ।
- माग आवश्यकता तथा दुरीको आधारमा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको समायोजन, पुनर्वितरण तथा आवश्यक भएमा नयाँ स्थानमा केन्द्र स्थापना गरिनेछ।
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैरसरकारी संघ संस्था, सरकारी तथा निजी क्षेत्र र विद्यालयलाई जिम्मेवार बनाइनेछ।
- प्रारम्भिक बाल कक्षामा निर्धारित मापदण्ड अनुरुप बसाइ व्यवस्थालाई ध्यान दिइ खेल तथा सिकाइ सामाग्री र अडियो-भिडियो सामग्री सहितको कक्षाकोठा व्यवस्थापन गरिनेछ।
- सबै बालकक्षा शिक्षकहरूका लागि सेवाकालीन क्षमता अभिवृद्धि तालिमको व्यवस्था गरिनेछ।
- प्रत्येक वडा वा टोलमा खेल तथा सिकाई सामग्री सहितको बाल उद्यान वा बालपार्कको निर्माण गरिनेछ।
- नमुना बालविकास केन्द्रको स्थापना को अबधारणा लाई बढाउदै लगिने छ गरिनेछ।
- शिक्षकहरूसँग कार्यसम्पादन करार सम्झौता गरी पुरस्कार र दण्डको व्यवस्था गरिनेछ।
- वि.व्य.स. सदस्यहरू, अभिभावकहरू तथा सरोकारवालाहरूका लागि प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा सम्बन्धी अभिमुखीकरण गरिने छ।
- पाठ्यक्रमको कार्यान्वयनलाई अनिवार्य गरी सो बमोजिम सिकाइ सहजीकरण गरिनेछ,
- शिक्षकहरूलाई जिल्ला भित्र वा बाहिरका नमूना तथा उत्कृष्ट केन्द्रहरूको भ्रमण गराई त्यहाँको असल अभ्यासलाई प्रयोगमा ल्याइनेछ।

३.१.६ उपलब्धि, नतिजाहरू, प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

उपलब्धि

सबै बालबालिकाहरूलाई आधुनिक शैक्षिक सामाग्री सहित गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुनेछ।

प्रमुख नतिजाहरू

- प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा कार्यक्रममा सहज पहुँच हुने,
- प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ मा प्रवेश गरिनेछ।
- प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूका सबै शिक्षकहरूले न्युनतम योग्यता र तालिम हासिल गरेका हुनेछन्,
- प्रत्येक वडामा कम्तीमा एउटा नमुना बालविकास केन्द्रको स्थापना भएको हुनेछ,
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय, गैरसरकारी संघ संस्था, विद्यालय र स्थानीय सरकार जिम्मेवार हुनेछ,

प्रमुख क्रियाकलाप र भौतिक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्डको प्रबोधिकरण	सहजकर्ता	१०	१०	१०	१३	१२	५५	५५	
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	बालविकास केन्द्र	२	३	१	२	३	११	१६	
३	समुदायमा आधारित बालविकास केन्द्रलाई विद्यालयमा समायोजन	बालविकास केन्द्र	२	२	२	१	१	८	९	
४	अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध	बालविकास केन्द्र	८	१०	१०	१०	१२	५०	५०	
५	सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था	बालविकास केन्द्र	५	८	१०	१०	१०	४५	५०	
६	बालबालिकाको अभिलेखीकरण	बालविकास केन्द्र	१०	१०	१०	११	१०	५०	५०	
७	सहजकर्तालाई न्युनतम पारिश्रमिकको व्यवस्था	सहजकर्ता	४५				१०	५५	५५	
८	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था	बालविकास केन्द्र	२०	१५	१०	६	५	५०	५०	
९	पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण	बालविकास केन्द्र	१२	१५	१०	५	८	५०	५०	
१०	पूर्वाधार, सिकाइ क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाइ तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन	बालविकास केन्द्र	४	८	१०	१०	१०	४२	५०	
११	सहजकार्ताको योग्यता र क्षमता विकास	सहजकर्ता	१०	१०	१०	१०	१०	५०	५०	
१२	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	सहजकर्ता	१००	२००	३००	२००	२००	१०००	१२००	
१३	स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकता अनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग	५	१०	१०	१०	५	५	४५	५०	
१४	अभिभावक शिक्षा	टोल	५	१०	१५	२०	२५	७५	८०	

१५	अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	बालविकास केन्द्र	२	४	६	८	८	२८	५०	
१६	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	बालविकास केन्द्र	१	२	३	४	५	१५	५०	
१७	शिक्षक पेसागत विकास	सहजकर्ता	१०	१०	१०	१०		४०	५०	
१८	बालविकास केन्द्रहरुको नियमित अनुगमन	बालविकास केन्द्र	५०	५०	५०	५०	५०	५०	५०	

बालविकासका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरू (Proposed ECED Activities)										
	लगानीको अनुमान (Cost Estimates (in '000s)					बार्षिक भौतिक लक्ष्य (Yearly Physical Target)				
प्रस्तावित कार्यक्रमहरु	०२४/२५ ८१/८२	०२५/२६ ८२/८३	०२६/२७ ८३/८४	०२७/२८ ८४/८५	०२८/२९ ८५/८६	०२४/२५ ८१/८२	०२५/२६ ८२/८३	०२६/२७ ८३/८४	०२७/२८ ८४/८५	०२८/२९ ८५/८६
पूर्व प्रा.बि./ECED कक्षा/केन्दमा तोकिएका न्युनतम मापदण्डहरूको (Minimum Standards) कार्यन्वयन गर्ने	२५०	५००	६५०	२५०	२५०	५	१०	१५	१०	१०
Revisting the existing ECED/PPE (including the institutional schools facilities) and establishment of new ECED centers based on need identification	०	०	३००	३००	३००	०	०	१	१	१
Provision of ECED friendly WASH facility to ensure the compliance with minimum standards	२००	४००	६००	८००	१०००	१	२	३	४	५
Implementation of the early childhood and learning standards for facilitating holistic development and learning of children	१००	३००	५००	७००	७००	५	८	१०	१२	१२
Performance grant to ECED centers and teachers (based on imporvement against set standards)	१००	२००	३००	४००	५००	४	८	१२	१६	१६
बिभिन्न प्रकारका अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई सहयोग (Support to disable students)	५०	१००	१५०	२००	३००	५	५	१०	१५	२०
पालिका तहको स्वास्थ्य केन्द्रहरूमार्फत बार्षिकरुपमा बालबालिकाहरुको स्वस्थ्य जांच गर्ने साथै बालबालिकाहरूमा अपाङ्गता परीक्षण गरी पहिचान गर्ने (Assement and identification of disabilities)	२०	३०	४०	५०	५०	८५०	८६०	८७०	८८०	८९०
ECED कक्षाहरूका सामग्री र सिकाई कुनाका लागि बजेट अनुदान	१००	२००	३००	४००	५००	४	८	१२	१६	१६

गा.पा. बालविकास को पारिश्रिमिक र संघीय बालविकास स.का. लाई थप पारिश्रिक	६४००	६४००	६४००	६४००	६४००	५५	५५	५५	५५	५५
ECED कक्षाहरूमा अध्ययनरत तोकिएका अति बिपन्न र लक्षित समुदायका बालबालिकाहरुको सुबिधाका लागि बजेट अनुदान	५०	१००	१००	१००	१००	२५	५०	५०	५०	५०
जम्मा बजेट (लाखमा)	७२७०	८२३०	९३४०	९६००	७२७०					

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

व्यक्तिलाई आवश्यक पर्ने ज्ञान सीप आर्जन गर्ने गरी घर परीवार तथा समुदायमा आफ्ना विचारहरु अभिव्यक्त गर्न र समाजमा घुलमिल तथा आफुलाई सामाजिक परिवेशमा समायोजन गरी सामाजिकिकरणमा सहज बनाउने प्रारम्भिक वालविकास देखि कक्षा ८ सम्मको शिक्षालाई आधारभुत शिक्षा भनिन्छ। नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३१ मा र शिक्षा ऐन, २०२८ ले समेत आधारभुत शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क हुनेछ भन्ने व्यवस्था मौलिक हक अन्तर्गत राखिएको छ। हाल आधारभुत शिक्षालाई मौलिक अधिकारको रुपमा स्थापित गरीएको छ। शिक्षामा सबैको पहुँचका लागि राजनैतिक प्रतिवद्धताको कमि रहेको र गारिएका प्रतिवद्धताहरु पनि कार्यान्वयनमा आएको देखिदैन। एकातर्फ निर्दृष्ट सिकाईलाई मात्र स्तरियता मान्ने र अर्कोतर्फ कागजि काम कार्वाहिलाई मात्र आफ्नो जिम्मेवारी र दायीत्व सम्झने स्थिति देखि रहेको विद्यमान अवस्थामा व्यवहारिक परिवर्तन, श्रमसँगको आस्था, जीवनोपयोगी खोज अनुसन्धान, संस्कार र संस्कृतिप्रति लगाव, नैतिक आचरण र जिम्मेवारी, मौलिक रुपमा विज्ञान उपयोग गर्न सक्ने गुणस्तरीय आधारभुतशिक्षा प्रदान गर्ने उद्धेश्यमा केन्द्रित रही यस भागमा आधारभुत शिक्षाको कक्षा १ देखि ८ सम्म आगामि १० वर्ष भित्रका विभिन्न क्रियाकलापहरु यस योजनामा समावेश गरीएको छ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

बडीकेदार गाउँपालिकामा शैक्षिक सत्र २०८१ सम्ममा २९ वटा आधारभूत सामुदायिक विद्यालयहरु सञ्चालनमा रहेका छन्। जसमा (कक्षा १-३ सम्म सञ्चालिय ७ , कक्षा १-५ का ९ वटा र कक्षा १-८ सञ्चालित १३ वटा विद्यालय गरी जम्मा २९ वटा आधारभुत विद्यालयहरु रहेका छन। बडीकेदार गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्था केलाएर हेर्दा आधारभूत तह कक्षा १- ८ खूद भर्ना दर ८८.६ प्रतिशत, कूल भर्ना दर १२०.९ प्रतिशत रहेको छ। प्रारम्भिक बालविकास कक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना हुने विद्यार्थी प्रतिशत ६५ रहेको छ। हाल कक्षा ८ को टीकाउदर ७५.४ प्रतिशत रहेको छ। विद्यालयहरुको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बाल, समावेशी र सुरक्षित बनाउन आवश्यक देखिन्छ। दिवा खाजा कार्यक्रमलाई सिकाई तथा विद्यार्थीको स्वास्थ्यसँग प्रभावकारी ढङ्गले जोड्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ। आधारभुत तहमा विद्यालय छोड्ने र दोहोर्याउने दरलाई कम गर्नु अति जरुरी देखिन्छ। पाठ्यक्रमको सफल कार्यान्वयनको लागि सो तहमा अध्यापन गर्ने शिक्षकहरुको क्षमता वृद्धि गर्नु अति आवश्यक देखिन्छ। शिक्षण सिकाई विधि सुधारका लागि सम्पुर्ण शिक्षकहरुलाई वर्तमान प्रविधिसँग जोड्नु अति आवश्यक देखिन्छ। उल्लेखित विश्लेषणका आधारमा आधारभुत शिक्षा क्षेत्रमा देहाय बमोजिमका चुनौतिहरु देखिन्छन।

२.३ अवसर/चुनौती

- आधारभुत शिक्षामा सबै वालवालिकाहरुको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्ने

- आधारभुत शिक्षा निःशुल्क तथा अनिवार्य गर्ने
- आधारभुत तहमा सिकाइको गुणस्तर सुधार गरी विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धीको वृद्धि गर्नु
- खुद भर्ना दर शतप्रतिशत पुऱ्याउने ,कक्षा दोहऱ्याउने र छाड्ने दर शून्यमा झार्ने
- लैङ्गिक समता कायम गर्ने
- बालमैत्री वातावरण निर्माण गर्नु र पर्याप्त भौतिक पूर्वाधार विकास गर्ने
- शिक्षकहरुको विषयगत र कक्षागत दरबन्दीको व्यवस्था मिलाउने (क्षमता विकास)
- पोषण, स्वास्थ्य तथा दिवा खाजा लगायत विद्यार्थी सहायता प्रणाली स्थापना गर्ने
- विद्यार्थी मुल्याङ्कनलाई सिकाई क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गको रुपमा विकास गर्ने र आधारभुत तहको परीक्षा प्रणालीमा सुधार गरी परीक्षालाई विश्वशनीय र वैध बनाउने
- पालिकामा आवासीय विद्यालय र नमूना आधारभूत विद्यालय बनाउने कार्यको सुरुवात गर्ने

३.२.४ उद्देश्यः

- उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई आधारभूत शिक्षामा समतामुलक पहुँच तथा सहभागिताको सुनिश्चितता गर्नु.
- आधारभूत तहका विद्यार्थीहरूमा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्नु,
- आधारभूत तह पूरा गर्ने बालबालिकाहरूको संख्यामा सुधार ल्याउनु,
- सिकाइ सुधारको लागि शैक्षिक तथा भौतिक वातावरणलाई बालमैत्री बनाउनु
- विद्यार्थी सिकाइप्रति उत्तरदायी, विद्यालयको व्यवस्था तथा प्रबन्धमा सुधार ल्याउनु।

३.२.५ रणनीति

आधारभुत शिक्षा सम्बन्धीउद्धेश्यहरु हासिल गर्न देहाए बमोजिमका रणनीतिहरु अवलम्बन गरीनेछ।

- विद्यालय छोड्ने दोहऱ्याउने दर घटाउने, खुद भर्ना दर र तह पुरा गर्ने दरमा बृद्धि गर्न यस्ता बालबालिकाको अवस्था पहिचान गरी लक्षित कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने
- सामुदायिक विद्यालयमा नेपाल सरकाबाट प्राप्त दरबन्दीको पुनर्वितरण गरी अपुग रहेका विद्यालयहरु विद्यार्थी संख्या र विषयगत आधारमा दरबन्दी थप गर्न नेपाल सरकार समक्ष पहल गर्ने र सो कार्य पुरा नहुन्जेल सम्मका लागि गाउँपालिकाले दक्ष, सक्षम र योग्यता पुगेका व्यक्तिबाट प्रतिस्पर्धाको आधारमा नीजि शिक्षक छनोट तथा परिचालन गर्ने ,
- विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघका पदाधिकारीहरुको क्षमता विकास र अभिभावक अभिमुखिकरण गर्ने।
- विद्यालयमा सरसफाइ दिवा खाजा भण्डारण तथा तयारी लगायतका कार्यक्रमहरु ,अनुगमन गरी उत्कृष्टलाई पुरस्कार तथा कमजोरलाई सुधार गर्न प्रेरित गर्ने,

- आधारभूत तह उमेर समूहका विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकालाई औपचारिक शिक्षा भित्र सहभागी गराउन वैकल्पिक शिक्षण सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
- विद्यालयहरूमा प्रविधिमैत्रि, सुरक्षित र बालमैत्री अपाङ्गमैत्री भौतिक पूर्वाधार विकास गरी सबै , बालबालिकाका लागि सिकाइमैत्री वातावरणको विकास गर्ने,
- प्रत्येक बालबालिकालाई आत्मसम्मानपूर्वक सिक्ने वातावरण निर्माण गर्न सम्बन्धीत विद्यालयका शिक्षक र विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई जिम्मेवार बनाउने,
- कक्षा १-३ सम्मका बालबालिकाहरुको पढाई सिपको विकास गर्न विभिन्न सघन कार्यक्रम अभियानका रूपमा सञ्चालन गर्ने ,
- आधारभुत तहमा न्युनतम सिकाई उपलब्धी हाँसिल गराउन आवधिक रुपमा सिकाईको मुल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाईका लागि शिक्षक र प्रधानाध्यापकहरुलाईलाई स्थानीय तहप्रति जवाफदेही हुने प्रणालीको विकास गर्ने ।
- शिक्षकहरुलाई शिक्षण विधि र प्रविधिमा अद्यावधिक गर्न क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।

२.३.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धि

१. सबै वालवालिकाहरुलाई गुणस्तरीय आधारभुत शिक्षामा सामान पहुँचको अवसर सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

२.आधारभुत तहको कुल तथा खुद भर्ना दर सतप्रतिशत पुगेको हुनेछ ।

३.आधारभुत तहको वालवालिकाको भर्ना अनुपात समदरमा पुगेको हुनेछ ।

४. कक्षा ८ को टीकाउदर १०० र सिकाई उपलब्धी ९० पुगेको हुनेछ ।

५. कक्षा १ मा खुद भर्नादर सतप्रतिशत पुगेको हुनेछ ।

ख. नतिजाहरु

- दरबन्दी मिलान गरी आधारभुत तहमा अपुग शिक्षक व्यवस्थापनको लागि गाउँपालिकाले दक्ष योग्यता पुगेका व्यक्तिहरुबाट प्रतिस्पर्ध गराई योग्य शिक्षक छनौट गरेको हुने ।
- विद्यालय सम्बद्ध पदाधिकारी तथा अन्य सरोकारवाला सँग आधारभुत शिक्षा सम्बन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन हुने ।
- आधारभूत तह उमेर समूहका विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकालाई औपचारिक शिक्षा भित्र सहभागी गराउन वैकल्पिक शिक्षण सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन गरीएको हुने
- विद्यालयहरूमा सुरक्षित,अपाङ्गमैत्री र बालमैत्री पुर्वाधार विकास भएको हुने ।

- कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाहरुको पढाई सिप विकास गर्न विभिन्न प्रतिस्पर्धात्म कार्यक्रम जस्तो पढाइ मेला कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- आधारभुत तहमा शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक र प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तह प्रति जवाफदेही हुने गरी कार्यसम्पादन करार (TOR) कार्यान्वयन भएको हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप र भौतिक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	विद्यालय	२	१	१			४	८	
२	आधारभूत तह कक्षा ६-८ मा अंग्रेजी, गणित र विज्ञान विषय शिक्षण अनुदान कोटा	शिक्षक	९	९	१०	१०	१२	५०	५०	
३	सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना	प्रतिसत	८९.२	९०	९१	९२	९३	९३	१००	
४	प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि पठन सामग्री व्यवस्था	विद्यालय	१८	१०	१०	८	४	५०	५०	
५	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास	विद्यालय	५	५	५	५	५	२५	३८	
६	शिक्षक क्षमता विकास तालिम	शिक्षक	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	१५९	
७	विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	विद्यालय	५	५	१०	१०	८	३८	३८	
८	सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	विद्यालय	५	५	५	५	६	२६	३८	
९	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध	विद्यालय	३८					३८	३८	
१०	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	विद्यार्थी	१५	१५	१०	५	५	५०	५०	
११	विपन्नका लागि ड्रेस, स्टेशनरीका लागि छात्रबृत्ति	विद्यार्थी	१०	२०	३०	५०	६०	१७०	२००	
१२	सिकाइ सामग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन	विद्यालय	६	६	८	१०	८	३८	३८	
१३	कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन	विद्यालय	१२	१२	१४			३८	३८	
१४	आधारभूत तहको परीक्षा व्यवस्थापन	विद्यालय	२२	७				२९	२९	
१५	शैक्षिक मानव संशाधन सूचना प्रणाली स्थापना	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
१६	विव्यस, शि अ संघ का पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
१७	अभिभावक अभिमुखिकरण र सहभागिता	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
१८	**प्रकोप सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिमा उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन**	पटक	१					१	२	

आधारभूत तहका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरू (Proposed Activities for Basic Level)										
	लगानीको अनुमान (Cost Estimates (in '000s)					बार्षिक भौतिक लक्ष्य (Yearly Physical Target)				
प्रस्तावित कार्यक्रमहरु	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	२०२८/२९	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	२०२८/२९
	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६
विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	०	५०		५०		२	२	३	२	३
गा.पा. बाट आधारभूत तह कक्षा ६-८ मा अंग्रेज, गणित र विज्ञान विषय शिक्षण सहयोग अनुदान	०	१८००	१८००	२०००	२५००	९	९	१०	१०	१२
आधारभूत तह १-५ काला गि थप नयाँ शिक्षक दरबन्दी सिर्जना गर्ने वा सो बराबरको शिक्षण सिकाई बजेट अनुदान प्रदान गर्ने	१३५०	१३५०	१३५०	१३५०	१३५०	५	५	५	५	५
आधारभूत तह ६-८ कालागि थप .वटा नयाँ शिक्षक दरबन्दी सिर्जना गर्ने वा सो बराबरको शिक्षण सिकाई बजेट अनुदान प्रदान गर्ने	६९००	६९००	६९००	६९००	६९००	२२	२२	२२	२२	२२
आधारभूत तहका न्युन पारिश्रमिक भएका विद्यालय सहयोगिलाई प्रोत्साहन थप गर्ने	३०००	३०००	३०००	३०००	३०००	३३	३३	३३	३३	३३
सामुदायिक आधारभुत तह (कक्षा १-५) बिद्यालयहरुका लागि व्यवस्थापन/सन्चालन खर्च (शिक्षण सिकाई समाग्री, कम्तिमा १ सेट पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका र Book corner समेतका लागि)	८३२	८५०	८५०	८५०	८५०	१६	१६	१६	१६	१६
सामुदायिक आधारभुत तह (कक्षा १-८) बिद्यालयहरुका लागि व्यवस्थापन/सन्चालन खर्च (शिक्षण सिकाई समाग्री, कम्तिमा १ सेट पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका र Book corner समेतका लागि)	५००	५००	५००	५००	५००	२९	२९	२९	२९	
आधारभूत तह (कक्षा १-८) का लागि प्र.अ.भत्ता	५००	५००	५००	५००	५००	२९	२९	२९	२९	२९

आधारभूत बिद्यालय (कक्षा १-८) का लागि सन्चालन र व्यवस्थापन बापत एकमुष्ठ अनुदान (SIP निर्माण/अद्यावधिक, SMC का सदस्यहरूको क्षमता विकास, अभिभावक शिक्षा, अतिरिक्त क्रियाकलाप, सामाजिक परीक्षण, EMIS व्यवस्थापन, School report card विकास र प्रयोग, School bulletin प्रकाशन,आदिका लागि)	७२५	७५०	७५०	८००	८५०	२९	२९	२९	२९	२९
पालिका तहको स्वास्थ्य केन्द्रहरूसँगको समन्वयमा बिद्यालय स्वस्थ्य कार्यक्रम सन्चालन अनुदान	०	१००	१००	१००	१००	२९	२९	२९	२९	२९
आधारभूत तह (कक्षा १-८) का लागि स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक खरिद र बितरण अनुदान	७००	६००	६००	६००	६००	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार
आवासीय सुबिधा प्राप्त गर्ने बाहेकका बिभिन्न अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीहरुलाई थप सुबिधा बापतको बजेट अनुदान	५००	५००	६००	७००	७००	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार
गा.पा. आवासीय विद्यालय सञ्चालन व्यवस्थापन अनुदान	५००	७००	७००	७००	७००	१	१	१	१	१
कक्षा ६-८ का छात्राहरूलाई Sanitary Pad बितरण बापतको बजेट अनुदान	६००	६०००	६००	५०००	५०००	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार
बिद्यालयहरुमा ICT lab स्थापना र ICT learning materials व्यवस्थापन बापतको बजेट अनुदान	४२४३	६५०	१०००	१२००	६५०	२०	१	२	२	१
समता रणनिति कार्यन्वयन गरी सोका आधारमा लक्षित स्थानीय तहहरूमा बिद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरुलाई बिद्यालय शिक्षामा ल्याई उनीहरूको शिक्षालाई निरन्तरता दिन पालिकाहरुलाई बजेट अनुदान	२७५	२७५	२००	२००	२५०	५०	५०	५०	५०	५०

संघिय सरकारबाट शुन्य दरबन्दी भएका बिद्यालयहरूलाई एकमुष्ठ बजेट अनुदान	३२३०	३२३०	६०००	६००	६०००	७	७	१४	१४	१४
SMCs र PTAs को क्षमता अभिबृद्दी र अभिभावकहरूलाई सचेतना कार्यक्रम	५००	२००	२००	२५०	३०००	५०	५०	५०	५०	५०
आधारभूत तहको अन्तिम परीक्षा (कक्षा ८) व्यवस्थापन र सन्चालन बापत स्थानीय तहलाई बजेट अनुदान	५००	५००	५००	५००	५५०	३३०	३४०	३५०	३४०	३५०
नयाँ पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण सम्बन्धी क्षमता विकास कार्यक्रम	१५०	२००	२००	२००	३००	३८	३८	३८	३८	३८अन
अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा कार्यक्रम कार्यान्वयन	१७५	२००	३००	४००	५००	५	५	५	५	५
आधारभूत तहको जम्मा बजेट (लाखमा)	२४९४०	२८६१५	२६४१०	२६१७०	३४५७०					

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

प्रचलित ऐन कानूनमा उल्लेख गरे बमोजिम नेपालको विद्यालय शिक्षाको संरचना मध्ये कक्षा ९ देखि १२ सम्मको चार वर्षको शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षा भनिन्छ। माध्यमिक शिक्षाका धारहरु साधारण, परम्परागत र प्राविधिक तथा व्यावसायिक धार हुन। यस तहमा एकल पाथीय पाठ्यक्रमको नीति अबलम्बन गर्ने गरीएको छ। कक्षा ९ र १० मा वार्षिक ३२ पाठ्यघण्टा र कक्षा ११ र १२ मा वार्षिक कम्तिमा २७ देखि ३२ पाठ्यघण्टाको विषयवस्तु राखिएको छ। मानविय मुल्य, मान्यता र लोकतान्त्रिक संस्कार अबलम्बन गर्दै राष्ट्र र राष्ट्रियताको प्रवर्धनका लागि सचेत नागरीकको जिम्मेवारी वहन गर्न सक्ने, विविधता, सदभाव र सह-अस्तित्वलाई आत्मसात गर्दै सभ्य, सुसंस्कृत र समतामुलक समाज निर्माणका लागि भुमिका निर्वाह गर्न सक्ने, दैनिक जीवनमा भाषिक एवं सञ्चारका साथै गणितीय सीपको प्रयोग गर्न सक्ने, श्रमप्रति सम्मान गर्दै कामको संसारमा प्रवेश गर्न सक्ने, प्राकृतिक एवं सामाजिक घटनाको विश्लेषण गर्दै सकारात्मक व्यवहार प्रदर्शन गर्ने जस्ता सक्षमताहरु यस तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरुका लागि तोकिएका छन। साथै विद्यार्थीहरुको मुल्याङ्कन एवम् स्तर निर्धारणका लागि राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड अन्तर्गत कक्षा १० को अन्तिम परीक्षा प्रदेश स्तरबाट र कक्षा १२ को अन्तमा लिईने परीक्षा संघबाट सञ्चालन हुने व्यवस्था छ। माध्यमिक शिक्षा विद्यार्थीलाई सीपमूलक शिक्षा दिई कामको संसारसँगसम्बन्धीत हुनु सान्दर्भिक हुन्छ। आज विद्यालयमा सिकेको सीपले भोलिको संसारमा बिक्ने जनशक्ति उत्पादनमा माध्यमिक शिक्षा केन्द्रीत हुनु पर्दछ। विगतका योजनाहरूले प्राविधिक तथा व्यवसायीक विषयका पाठ्यक्रम निर्माण गरीए पनि उत्पादित जनशक्तिलाई कामको संसारसँग परिचित गर्न नसकेको र सैद्धान्तिक ज्ञानमा मात्र सीमित राखिएको देखिन्छ। विद्यार्थीहरूमा सैद्धान्तिक ज्ञानले मात्र नहुने भएकाले प्रयोगात्मक ज्ञान र सिकेको सीपको व्यवहारमा उपयोग गराउनेतर्फ यो नयाँ शिक्षा योजना सफल सिद्ध हुनेछ।

१६ औं योजनाले माध्यमिक शिक्षालाई वृति विकास र उच्च शिक्षालाइ उद्धम तथा रोजगार केन्द्रित**," पढ्दै कमाउदै र कमाउदै पढ्दै**" अबधारणा उल्लेख गरिएको छ। साथै यस योजनाले माद्यमिक शिक्षामा खोज अनुसन्धान विकासमा आधारित नविनत्तम व्यवहारिक प्रयोगात्मक, सीपयुक्त र जीवनोपयोगी शिक्षाको प्रवर्द्धन गरिनेछ नीति लिईएको छ।
बडीकेदार गाउँपालिकाले नीतिगत रुपमा माध्यमिक तहको शिक्षालाई प्रविधियुक्त, सीपमूलक, निःशुल्क, बालमैत्री र समावेशी गराउने नीति अख्तियार गरेको छ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

बडीकेदार गाउँपालिकामा शैक्षिक सत्र २०८१ सम्ममा कक्षा १-१२ सम्म सञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयहरू ४ वटा र (कक्षा १-१०) सम्मका ५ वटा गरी जम्मा ९ वटा माध्यमिक विद्यालयहरु रहेका छन। माध्यमिक तहको लैङ्गिक समता सुचकाङ्क १.०१ रहेको छ। यस तहमा शैक्षिक सत्र २०८१ मा जम्मा ५५६ विद्यार्थीहरु अध्ययनरत रहेका छन। बडीकेदार गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्थामा माध्यमिक तहकक्षा ९-१२ को खूद भर्ना दर ४९.७ प्रतिशत,कुल भर्ना दर ६६.३ प्रतिशत , कक्षा ८ उतिर्ण पश्चात कक्षा ९ मा भर्नादर ८० प्रतिशत रहेको छ। हाल कक्षा १२ को टीकाउदर ५५.३२ प्रतिशत रहेको छ। सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको माध्यमिक तह कक्षा (९–१२) मा जम्मा १९ शिक्षकहरु (राहत समेत) रहेका छन। प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवशायिक तालिम केन्द्रबाट

मान्यता प्राप्त एउटा प्राविधिक माध्यमिक विद्यालय रहेको छ। विद्यालयमा विद्यालयहरुको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्रि, समावेशी र सुरक्षित बनाउन आवश्यक देखिन्छ। माध्यमिक तहमा विद्यालय छोड्ने र दोहऱ्याउने दरलाई कम गर्नु अति जरुरी देखिन्छ। पाठ्यक्रमको सफल कार्यान्वयनको लागि सो तहमा अध्यापन गर्ने शिक्षकहरुको क्षमता वृद्धि गर्नु अति आवश्यक देखिन्छ। शिक्षण सिकाई विधि सुधारका लागि सम्पुर्ण शिक्षकहरुलाई वर्तमान प्रविधिसँग जोड्नु अति आवश्यक देखिन्छ। संविधानले माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क भनेको भएतापनि हाल माध्यमिक तहको शिक्षा पुर्ण रुपमा निःशुल्क गर्न सकिएको छैन। शिक्षक तथा कर्मचारीका लागि तालिम तथा अध्ययन भ्रमण, प्र अ को लागि नेतृत्व विकास सम्बन्धी तालिमहरु सञ्चालन गरेको पाईदैन। विभिन्न ढंगले विकास गरीएको व्यक्तिगत क्षमतालाई संस्थामा प्रयोग गर्न सकिएको अवस्था छैन। सुचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित व्यवस्थापन प्रणालीलाई अझै लागु गर्नुपर्ने आवश्कता छ। राम्रो नेतृत्व भएको प्रध्यानाध्यापको विद्यालय व्यवस्थापन प्रभावकारी भएकोले प्रधानाध्यापकहरुको नेतृत्व विकास सम्बन्धी तालिमहरु सञ्चालन गर्नु अति आवश्यक छ। माध्यमिक तहमा विषयगत शिक्षक तथा दरवन्दि कम रहेको छ र विद्यालयहरुले नीजि स्रोतबाट शिक्षकको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने वाध्यता छ।उल्लेखित विश्लेषणका आधारमा माध्यमिक शिक्षा क्षेत्रमा देहाय बमोजिमका चुनौतिहरु देखिन्छन।

चुनौती

- माध्यमिक शिक्षाको गुणस्तर सुधार गरी सिकारुको सिकाईमा सुधार ल्याउने
- माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा पुर्ण रुपमा निःशुल्क गर्ने
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक माध्यमिक शिक्षाको विस्तार गर्ने
- कक्षा १० उतिर्ण गरेका विद्यार्थीहरुको कक्षा ११ मा भर्नादर बढाउने
- सुचना तथा सञ्चार प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीहरुको पहुँच विस्तार गर्ने
- शिक्षकको पेशागत वृत्ति विकास गर्ने
- विषयगत शिक्षक दरवन्दिको व्यवस्थापन गर्ने

३.३.३ उद्धेश्यहरु

यस योजनाले माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी निम्नलिखित विशिष्टउद्धेश्यहरु राखेको छः

- माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच विस्तार तथा गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु
- माध्यमिक शिक्षामा खुद भर्ना दर तथा टीकाउ दर बढाउनु
- निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयन गर्नु
- विद्यालय शिक्षाको शासकीय र व्यवस्थापकीय प्रबन्धमा सुधार गरी विद्यालय पद्धतिलाई विविधता अनुकुल, उत्थानशील र जवाफदेही बनाउनु
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको क्षेत्र विस्तार गर्नु

- उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि योग्य तथा र स्वःपहिचान सहितको जनशक्ति उत्पादन गर्नु,
- प्राविधिक शिक्षा र जीवन उपयोगी शिक्षाको व्यवस्थापन
- माध्यमिक शिक्षालाई व्यवहार कुशल सिपमा आधारित व्यवहारिक बनाउनु

३.३.४ रणनीतिहरू

माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी उद्धेश्यहरु हासिल गर्न देहाए बमोजिमका रणनीतिहरु अवलम्बन गरीनेछ।

- माध्यमिक शिक्षामा सहज पहुँच नभएका बालबालिकाहरूको पहिचान गरी आवश्यकतामा आधारित लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने (उदेश्य १, २)
- आर्थिक समस्याका कारणले माध्यमिक शिक्षा अध्ययन गर्न नसक्ने अवस्थाका बालबालिकाहरुका लागि आर्थिक सहयोगको व्यवस्था गर्ने(उदेश्य १, २)
- विद्यार्थीको मनोबल बढाउन विद्यार्थी मनोपरामर्श कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने(उदेश्य२)
- सामुदायिक विद्यालयमा नेपाल सरकाबाट प्राप्त दरबन्दीको पुनर्वितरण गरी अपुग रहेका विद्यालयहरु विद्यार्थी संख्या र विषयगत आधारमा दरबन्दी थप गर्न नेपाल सरकार समक्ष पहल गर्ने र सो कार्य पुरा नहुन्जेल सम्मका लागि गाउँपालिकाले योग्यता पुगेका व्यक्तिहरूबाट प्रतिस्पर्धाका आधारमा नीजि शिक्षक छनोट तथा परिचालन गर्ने ,(उदेश्य३)
- माध्यमिक विद्यालयहरूमा गुणस्तरमा आधारित प्रतिस्प्रधात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने (उदेश्य४)
- सम्पुर्ण माध्यमिक विद्यालयमा इ पुस्तकालय तथा कम्प्युटर ल्याबको अनिवार्य व्यवस्था ,विज्ञान प्रयोगशाला ,पुस्तकालय-
- माध्यमिक विद्यालयमा सक्षम र उत्प्रेरित प्रधानाध्यापकको व्यवस्था गरी विद्यालय व्यवस्थापन तथा विकासप्रति प्र अ लाई उत्तरदायी बनाउने (उदेश्य४)
- प्राविधिक शिक्षामा सबैको पहुँच विस्तार गर्न विद्यालयको नक्साङ्कनका आधारमा प्राविधिक धारको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,(उदेश्य५)
- निश्चित अन्तरालमा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण तथा विद्यार्थीको शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने र सुधार क्षेत्रमा केन्द्रित हुने (उदेश्य ६)
- कक्षाकोठामा आधारित र आवधिक मुल्याङ्कनलाई बढि जोड दिईनेछ (उदेश्य ६)
- शैक्षिक क्रियाकलापसँग सम्बन्धीत क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्ने (उदेश्य ६)
- माध्यमिक शिक्षालाई व्यवहार कुशल सिपमा आधारित बनाउन प्रयोगात्मक र व्यवहारिक पठनपाठनमा जोड दिइनेछ।

३.३.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्

क. उपलब्धी

- सबै वालवालिकाहरुलाई गुणस्तरीय माध्यमिक शिक्षामा पहुँचको अवसर सुनिश्चित भएको हुनेछ।

- माध्यमिक तहकोकुल भर्नादर ९० तथा खुद भर्नादर ६५ प्रतिशत पुगेको हुनेछ।
- माध्यमिक तहको विद्यार्थी अनुपात समदर मापुगेको हुनेछ।
- कक्षा १२ को टीकाउदर ९० र सिकाई उपलब्धी ७५ पुगेको हुनेछ।
- कक्षा ८ बाट उतिर्ण भै कक्षा ९ मा प्रवेश हुने दर १०० प्रतिशत पुगेको हुनेछ।
- माध्यमिक तहमा प्राविधिक धारमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थी संख्या २५ प्रतिशत पुगेको हुनेछ

ख. नतिजाहरु

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक माध्यमिक विद्यालयमा संख्यामा वृद्धि भएको हुने
- माध्यमिक तहमा अपुग शिक्षक व्यवस्थापनको लागि गाउँपालिकाले योग्यता पुगेका व्यक्तिहरूबाट प्रतिस्पर्धाका आधारमा नीजि शिक्षक छनोट गरेको हुने
- विद्यालय सम्बद्ध पदाधिकारी तथा अन्य सरोकारवाला सँग माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन हुने
- माध्यमिक शिक्षा पुरा गर्ने वालवालिकाले न्युनतम सिकाई उपलब्धी हासिल गरेको हुने
- विद्यालयहरूमा सुरक्षित र बालमैत्री अपाङ्गमैत्री भौतिक पूर्वाधार विकास ,गरीएको हुने
- माध्यमिक तहमा शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक र प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तहप्रति जवाफदेही हुने गरी कार्यसम्पादन करार (TOR) लागु भएको हुने
- विद्यालय शिक्षामा सुचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज उपयोग भई सिकाईलामा सहयोग हुने।
- गाउँपालिका भित्रका सबै माध्यमिक विद्यालयहरुमा आवश्यकता अनुसार विद्यालय भवन, विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, कम्पुटर ल्याव, सुद्ध खानेपानी, शौचालयका साथै अन्य आवश्यक पुर्वाधारको व्यवस्था भएको हुने

ग. प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

- माध्यमिक तह उमेर समूहका सविद्यालय भन्दा वाहिर रहेका विद्यार्थीहरुलाई भर्नाको लागि शैक्षिक सत्रको सुरुमा सघन रुपमा भर्ना अभियान सञ्चालन गरीनेछ।
- दलित, जनजाति, पिछडिएका वर्गका वालवालिकाहरुको विद्यालय शिक्षामा पहुँच बढाउन विशेष सुविधा र सहुलियतहरु उपलब्ध गराईनेछ र साथै त्यस्ता बालवालिकाहरुको व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिका र वडा मार्फत विशेष कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरीनेछन।
- अपाङ्गता र विशेष आवश्यकता भएका बालवालिकाहरुको लागि संचालित दृष्टिविहिन स्रोतकक्षालाई निरन्तरता दिई उक्त स्रोतकक्षाको पुर्वाधार तथा स्रोतकक्षा शिक्षकको क्षमता विकासको लागि विभिन्न संघसंस्थाहरुसँग सहकार्य गरीनेछ।
- संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत लक्षित वर्गका विद्यार्थीहरुलाई दिईने छात्रवृत्ति प्रचलित कानून बमोजिम वितरण गराउन आवश्यक व्यवस्था गरीनेछ।

- माध्यमिक विद्यालयमा सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको जडान र प्रयोगमा जोड दिईनेछ।
- शैक्षिक उपलब्धी सुधारका लागि सिकाई क्रियाकलापहरुको संचालनमा शिक्षकलाई नै पुर्ण रुपमा जिम्मेवार बनाईनेछ।
- आवश्यकता र औचित्यताको आधारमा शिक्षक दरवन्दी मिलान गरीनेछ।
- सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा अनुदानमा कर्मचारीका रुपमा कार्यरत लेखापाललाई लेखा सम्बन्धी अभिलेख र जिन्सि अभिलेख व्यवस्थापन कार्यमा जिम्मेवार बनाईनेछ।
- सिकाई उपलब्धी कम भएका र बढी भएका विद्यालयहरुका वीच नियमित अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरीनेछ।
- सम्पुर्ण माध्यमिक विद्यालयमा सुचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रयोगशाला, विज्ञान प्रयोगशाला र पुस्तकालयको व्यवस्था गरीनेछ।
- शिक्षण सिकाईलाई दिर्घकालिन बनाउन शिक्षकहरुलाई शैक्षिक सामग्री निर्माण र कक्षाकोठामा प्रयोग सम्बन्धी नमुना प्रदर्शनी क्रियाकलापहरु संचालन गरीनेछन।
- कोभिड लगायतका महामारी पश्चातको अवस्थामा वालवालिकाहरुमा सकारात्मक भावनाको विकासका लागि विद्यार्थी मनोपरामर्श लगायतका विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरीनेछन।
- माध्यमिक तहका लागि आवश्यक पर्ने न्युनतम भौतिक पुर्वाधारको विकास गरीनेछ।
- विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण तथा विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धी परीक्षण गरीनेछ।
- विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघ र अन्य पदाधिकारीहरुको क्षमता विकास सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरीनेछन।
- कक्षाकोठामा आधारित मुल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाई प्रक्रियासँग एकिकृत गर्ने गरी सुधार तथा प्रयोग गरीनेछ।

प्रमुख क्रियाकलाप र भौतिक लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	नि: शुल्क माध्यमिक शिक्षाका लागि आवश्यक कानून, कार्यविधि र निर्देशिका तयारी	पटक	१					१	आवश्यकता अनुसार	
२	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	विद्यालय	१		१		१	३	४	
३	**शिक्षक योग्यताका मापदण्ड र दरवन्दी निर्धारणका मापदण्ड कार्यान्वयन**	पटक	१					१	२	

४	मापदण्डअनुसार शिक्षक व्यवस्था	पटक	१				१	२	४	आवश्य कता अनुसार
५	सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्ने	भर्ना दर	६७.९	७३	७८	८८	९८	९८	१००	
६	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास	विद्यालय	१	२	२	२	२	९	९	
७	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण तथा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	प्रतिसत	५	१०	१५	२५	३५	९०	१००	
८	शिक्षक क्षमता विकास तालिम	जना	५	६	८	५	६	३०	३७	
९	विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	पटक	१					१	२	
१०	सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	विद्यालय	२	२	३	२	९	९	९	
११	शिक्षक सहायता प्रणालीको पुनर्संरचना	विद्यालय	१	१	१	१	१	५	९	
१२	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	विद्यालय	२	२	२	२	१	९	९	
१३	अपाङ्गग, दलित, आर्थिक अवस्था कमजोर विद्यार्थी सहायता कार्यक्रम	संख्या	२०	२५	३५	४५	५०	१७५	२००	
१४	नि: शुल्क माध्यमिक शिक्षा सुनिश्चितताका लागि पाठ्यपुस्तक, छात्रबृत्ति र सिकाइ सामग्री व्यवस्था	विद्यालय	९					९	९	
१५	व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	विद्यालय	२	२	२	२	१	९	९	
१६	अभिवाक,वि व्य स, शिक्षक अभिवाक संघका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
१७	नमूना माध्यमिक विद्यालय विकास कार्यक्रम	विद्यालय	१				१	२	५	

माध्यमिक तहका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरू (Proposed Activities for Secondary Level)

प्रस्तावित कार्यक्रमहरु	लगानीको अनुमान (Cost Estimates (in '000s)					बार्षिक भौतिक लक्ष्य (Yearly Physical Target)				
	२०२४/२५ ८१/८२	२०२५/२६ ८२/८३	२०२६/२७ ८३/८४	२०२७/२८ ८४/८५	२०२८/२९ ८५/८६	२०२४/२५ ८१/८२	२०२५/२६ ८२/८३	२०२६/२७ ८३/८४	२०२७/२८ ८४/८५	२०२८/२९ ८५/८६
नि: शुल्क माध्यमिक शिक्षाका लागि आवश्यक कानून, कार्यविधि र निर्देशिका तयारी	५०	५०	५०	५०	५०	३	३	३	३	३
सबै प्रकार र तहका बिद्यालय नक्शांकन, समायोजन र पुनरवितरण कार्यक्रम सन्चालन	१००	५०	५०	५०	१००	२	०	१	०	१
सामुदायिक माध्यमिक बिद्यालयमा (कक्षा ९-१२) गा.पा. बाट शिक्षक नियुक्ति र त.भ. व्यवस्थापन	१०५७	१०५७	१०५७	१२००	१२००	२	२	२	३	३
माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) का लागि प्र.अ.भत्ता	०	०	११०	११०	११०	९	९	९	९	९
सामुदायिक माध्यमिक तह (कक्षा १-१० र १-१२) बिद्यालयहरुमा कार्यरत कर्मचारी र साहयक कर्मचारीहरूका लागि गा.पा. बाट थप प्रोत्साहन	१६३८	१६३८	१६३८	१६३८	१६३८	१८	१८	१८	१८	१८
माध्यमिक बिद्यालय (कक्षा १-१२) का लागि सन्चालन र व्यवस्थापन बापत एकमुष्ठ अनुदान (SIP निर्माण/अद्यावधिक, शिक्षण सिकाई सामग्री, कम्तिमा १/१ सेट पाठ्यक्रम र शिक्षक निर्देशिका, Book Corner,	७२०	७३०	७५०	७८०	८००	९	९	९	९	९

इन्टरनेट सुबिधा, सुद्ध पिउने पानी, बिद्धुत महशुल, आदि)										
माद्यमिक बिद्यालय (कक्षा १-१२) का लागि एकमुष्ठ अनुदान (SIP निर्माण/अद्यावधिक, SMC का सदस्यहरूको क्षमता विकास, अभिभावक शिक्षा, अतिरिक्त क्रियाकलाप, सामाजिक परीक्षण, EMIS व्यवस्थापन, School report card विकास र प्रयोग, School bulletin प्रकाशन, आदिका लागि)	२७०	२७०	२८०	२९०	३००	९	९	९	९	९
माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) का लागि पाठ्यपुस्तक खरिब र बितरण अनुदान	७७७	७८०	८००	८५०	९००	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार
माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) का लागि पाठ्यपुस्तक खरिब र बितरण अनुदान (पाठ्यपुस्तकको सङ्ख्या पाठ्यक्रम ढाँचाले तोके अनुसार हुने)	५२	१००	१५०	२००	३००	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार
माध्यमिक तहका बिद्यार्थीहरूमध्ये (कक्षा ९-१०) अति बिपन्न छात्रवृत्ति (Pro-poor targeted Scholarship) का लागि छनौट भएका बिद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति वितरण	६१८	१०००	१२००	१२००	१०००	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार

माध्यमिक तहका बिद्यार्थीहरूमध्ये (कक्षा ११-१२) अतिबिपन्न छात्रवृत्ति (Pro-poor targeted Scholarship) का लागि छनौट भएका बिद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति वितरण										
कक्षा ९-१२ का छात्राहरूलाई Sanitary Pad बितरण बापतको बजेट अनुदान	३००	३५०	३५०	४००	५००	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार	विद्यार्थी संख्या अनुसार
माध्यमिक बिद्यालय तहमा पुस्तकालय स्थापना र सन्चालन बजेट अनुदान	२००	३००	३०००	३००	४००	१	१	१	१	२
माध्यमिक बिद्यालय तहमा बिज्ञान प्रयोगशाला स्थापना र सन्चालन बजेट अनुदान	४००	६५०	६५०	६५०	६५०	१	१	१	१	१
माध्यमिक बिद्यालय तहमा ICT प्रयोगशाला स्थापना, सिकाई सामग्री र सन्चालन बजेट अनुदान	६५०	६५०	६५०	६५०	६५०	१	१	१	१	१
नमूना माध्यमिक विद्यालय विकास कार्यक्रम	१०००	५५००	५५००	५५००	५५००	१	१	१	१	१
माध्यमिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीलाई प्राविधिक शिक्षा छात्रवृत्ति	०	२००	३००	४०००	५००	१०	१५	२०	२५	३०
विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण तथा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	०	५००	५००	५००	५००	२	२	२	२	२
शिक्षक क्षमता विकास तालिम	१७०	२००	२५०	२५०	२५०	१८	२५	२७	२७	२७
जम्मा	८००२	१४०२५	१७२८५	१८६१८	१५३४८					

३.७ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा

३.७.१ परिचयः

शिक्षालाई उत्पादनसँग जोडी प्रयोगात्मक कार्यको माध्यमबाट ज्ञान हाँसिल गरी श्रम बजारमा बिक्ने नागरिक उत्पादन गर्ने काम प्राविधिक शिक्षाले गर्दछ । यो शिक्षा समाज र समग्र मुलुकको समृद्धिसँग जोडिएको हुन्छ। त्यसैले पनि हाम्रो जस्तो बसी बसी खानलाई पढ्नु पर्छ भन्ने मानसिकता बोकेका समाजमा गरीखाने शिक्षालाई प्राथमिकता दिएर कार्यान्वयन नगर्दासम्म मुलुकको समुन्नति सम्भव देखिदैन । सरकारले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको विकास र विस्तारलाई उच्च प्राथमिकता राखेर स्थानीय तहसम्म यसको पहुँच विस्तार गरी सिपयुक्त दक्ष जनशक्ति उत्पादन गरेर स्वदेशमै रोजगारीको विकास गराउन सहयोग गर्नु पर्दछ । त्यसैले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास आजको आवश्यकता हो । प्राचीन कालदेखि नै अनौपचारिक रूपमा सिकेका सिपलाई उपयोग गर्दै व्यवसाय गरेको पाइन्छ । लिच्छवी काल, मल्लकाल तथा राणाकालमा विभिन्न कार्य गर्दै विदेशमा समेत नेपालमा उत्पादित सामग्री व्यापकता तथा तालिम लिनसमेत विदेश पठाउने कार्य गरेको थियो । राणा कालीन तथा शाहकालीन समयमा पनि कालीगडी व्यवसायले व्यापकता पाएको र वेलायतबाट कालीगडहरू झिकाइ नेपालीहरूलाई डकर्मी, सिकर्मी जस्ता तालिमहरू दिइएको थियो । औपचारिक रूपमा स्थापित प्राविधिक तथा व्यावसिक शिक्षाको सुरूवात वि.सं. १९९९ सालमा स्थापित प्राविधिक तालिम शिक्षालय हाल इन्जिनियरिङ्ग कलेजबाट भएको थियो । नेपालमा विद्यालय शिक्षालाई जीवनोपयोगी बनाउने उद्धेश्यले विद्यालय तहमा व्यावसायिक सिप र ज्ञान सिकाउने प्रयास वि.सं. २००४ सालदेखि नै सुरू भएको हो ।

शिक्षालाई सिपसँग, सिपलाई रोजगारी र उत्पादनसँग र उत्पादनलाई बजारसँग जोड्न सक्ने शिक्षा प्रणालीको विकास र विस्तार गर्न आवश्यक छ । विद्यालय शिक्षाको अन्तिम तह माध्यमिक तहको शिक्षाले नागरिकलाई जीवन निर्वाह गरेर खाने सक्ने आधारभूत व्यावसायिक सिप र दक्षता सहितको श्रम शिक्षा दिन जरूरी छ । माध्यमिक तहको शिक्षाको उत्पादन कम्तिमा पनि स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत साधनमा आधारित व्यावसायिक र उद्यमशीलताको माध्यमबाट श्रम गरेर जीवनयापन र आय आर्जनमा संलग्न भई आत्मनिर्भर र स्वाबलम्बी बन्न सक्ने हुनुपर्छ । अहिलेको मुलुकमा जनसङ्ख्याको २८.६ % बहुआयामिक गरीबीको मारमा परेका छन । यसको प्रमुख कारण देशमा उपलब्ध मानव संशाधनको व्यवस्थापन र विकासका लागि योजनाबद्ध रूपमा काम हुन नसक्नुलाई लिन सकिन्छ ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले श्रम बजारको आवश्यकताको आधारमा सिप नक्साङ्कन गरी तोकिएको मापदण्डको आधारमा सबै स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप प्रदायक संस्थाहरूको स्थापना गरिनेछ भन्ने कुरा अघि सारेको छ। त्यसरी नै प्रत्येक प्रदेशमा कम्तिमा एउटा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकासका विषयगत प्रयोगशाला सहितका अनुसन्धानकेन्द्रहरू स्थापना गरिनेछ भनि उक्त नीतिमा उल्लेख गरिएको छ। नेपालको आवधिक योजनाहरूले पनि निजी क्षेत्र, गैरसरकारी क्षेत्र, स्थानीय निकाय र विकास साझेदारहरुसँगको सहकार्यमा शिक्षा र तालिमका अवसरहरू विस्तार गरिनेछ रणनीति लिइएको पाइन्छ । जीवनोपयोगी शिक्षा र सिपमूलक तालिमलाई मानवीय क्षमता र दक्षता अभिबृद्धि गर्ने सामाजिक तथा आर्थिक रूपान्तरणको आधारशिला मानिएको छ। राष्ट्रिय योजना आयोगले मुलुकलाई राष्ट्रिय श्रम बजारलाई लक्षित गरी प्राविधिक शिक्षा तथा तालिमका कार्यक्रमहरूको विस्तार गरी आवश्यकता भएका इन्सिच्युटहरू खोल्ने, शिक्षालय, तालिमकेन्द्रहरू स्थापना गरी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने नीति अख्तियार गरेको छ। प्राविधिक शिक्षा र तालिमका कार्यक्रमहरूमा द्धन्द्ध पीडित, सहिद परिवार, पछाडि पारिएका वर्ग, आदिवासी, जनजाति, मुसलमान, महिला र पिछडिएका क्षेत्रलाई प्राथमिकता राखी प्राविधिक शिक्षा र घुम्ति तालिमहरू सञ्चालन गर्ने कार्यक्रम राज्यले अगाडि सारेको छ।

३.७.२ वर्तमान अवस्थाः

नेपालको संविधान धारा-३० मा रोजगारीको हकअन्तर्गत प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको हक हुने, धारा ५१ को ज १ मा शिक्षालाई वैज्ञानिक प्राविधिक,व्यवसायिक,सिपमूलक,रोजगारमूलक एवम् जनमुखी बनाउँदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिक एवम राष्ट्रप्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने,यस्तै शिक्षा २०२८ (संशोधनसहित) ले विद्यालय शिक्षालाई प्रारम्भिक बालविकासदेखि कक्षा १२ सम्म परिभाषित गरी माध्यमिक शिक्षा ९-१२ मा प्राविधिक र व्यवसायिक धारको व्यवस्था गरेको छ। राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ ले श्रमप्रतिको सम्मान एवं सकारात्मक सोच भएका रोजगार तथा स्वरोजगार उन्मूख उत्पादनमुखी,उद्यमशील र सिपयुक्त नागरिक तयार गरिनेछ भन्ने उद्देश्य राखी थप एक वर्ष अवधिको प्राविधिक र व्यवसायिक धार तर्फ व्यवहारिक अभ्यास व्यवस्था गरेको छ। विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सञ्चालन निर्देशिका २०६९(दोस्रो संशोधन) कार्यमूलक, व्यवहारिक प्राविधिक तथा व्यवसायिक सिपयुक्त जनशक्ति उत्पादन गरिने कुरा उल्लेख गरिएको छ। पन्ध्रौं योजनाले पनि शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभुत गरी आधारभूत तहको शिक्षालाई अनिवार्य र निःशुल्क गरिनेछ र शिक्षालाई रोजगारीमूलक बनाउने सिपमुलक तथा व्यवसायिक शिक्षाको विस्तार गरी लगानीमा वृद्धि गरी प्राविधिक शिक्षालाई हरेक स्थानीय तहसम्म सर्वसुलभ गरिनेछ कुरामा जोड दिएको थियो

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयबाट २०७८ मा प्रकाशित तथ्याङ्कलाई हेर्दा केही समय यता प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाका कार्यक्रमहरूको सङख्यात्मक रूपमा निकै विस्तार भएको छ। CTEVT को केन्द्रको संरचना र ७ ओटा प्रदेश कार्यालयहरू बाहेक ६१ ओटा आङ्गिक पोलिटेक्निक्स, २० ओटा साझेदारीमा सञ्चालित पोलिटेक्निक्स शिक्षालयहरू, ५६३ ओटा सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा, ४२१ ओटा सम्बन्धन प्राप्त नीजि शिक्षालयहरू र ११४० ओटा छोटो अवधिका निजी तालिम प्रदायक संस्थाहरू देश भरि विस्तार गरिएका छन।

नेपालमा हाल विभिन्न १२ ओटा विषयगत मन्त्रालयहरूले प्राविधिक शिक्षा र सिपमूलक तालिमसँग सम्बन्धित रोजगारमूलक तथा स्वरोजगार सिर्जना गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएका छन। जसमध्ये पनि ६ ओटा मन्त्रालयहरू (कृषि तथा पशपन्क्षि विकास, संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन, शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि र स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय, श्रम तथा रोजगार र उद्योग तथा वाणिज्य) ले मुख्यरूपमा प्राविधिक शिक्षा र तालिमका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेको देखिन्छ।

बडीकेदार गाउँपालिकामा हाल प्राविधिक शिक्षातर्फ प्राविधिक शिक्षा तथा तालिम परिषदबाट अनुमति लिई शैक्षिक सत्र २०७६- बाट श्री बर्छैन मा.वि. मा सिभिल इञ्जिनियरिङ विषयमा डिप्लोमा इन सिभिल इन्जिनियरिङ सम्मको पठनपाठन सञ्चालन हुने गरेको छ। अन्य विद्यालय तथा निजी प्रयासमा प्राविधिक शिक्षाको विस्तारको लागि कुनै प्रयासहरु भएको पाइदैन। पालिकामा सञ्चालित एक मात्र प्राविधिक शिक्षा उपलब्ध गराउने बर्छैन मा.वि. बडीकेदार-२ बर्छैनले स्थापना देखि २०८१ सम्म ११५ जनाले अध्ययन गरी ३२ जना विद्यार्थीले प्रमाण पत्र सहित योग्यता हाँसिल गरिसकेछन्।

चुनौतीहरू

- ❖ प्राविधिक शिक्षामा सबैको सामन पहुँच विस्तार गर्ने।
- ❖ शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले अनुमति प्रदान गर्ने विभिन्न धारहरुको प्राविधिक शिक्षाको अनुमति प्राप्त गरी विद्यालय सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने।
- ❖ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषदको शिक्षालय र स्थानीय तह बीचमा समन्वय बढाउनुपर्ने
- ❖ विद्यालय तथा शिक्षालयका प्राविधिक कक्षाहरुलाई बढि भन्दा बढी प्रयोगात्मक बनाउन आवश्यक भौतिक तथा शैक्षिक पुर्वाधारहरुको विकास गर्नुपर्ने

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा पढ्न चाहने स्थानीय विद्यार्थीहरुलाई उक्त शिक्षा अध्ययनको अवसर प्रदान गर्नुपर्ने
- प्राविधिक शिक्षा अजाको आबस्यकता सहित पालिकामा प्रबिधि मैत्री शिक्षा बिस्तार गर्नु।
- शिक्षामा गुणस्तर सुनिश्चितता गरि पालिका लाइ उत्कृस्ट पालिका बनाउने लक्ष्य निर्धारण गर्नु।
- व्यक्ति, संस्था र पद्धतिको विकास तर्फ कम ध्यान गई क्षमता विकासका कार्यक्रमहरूको सञ्चालन गर्नु।
- बिद्यालय मैत्री प्रबिधिमैत्री स्रोत साधनको व्यवस्थापन।
- शिक्षणको माध्यम अंग्रेजी बनाइ पालीका का सबै बिद्यालय लाइ पहुँच योग्य बनाउनु।
- विद्यार्थी मूल्यांकनमा On the Job Training को प्रभावकारी व्यवस्था गर्नु।
- दिगो शिक्षक व्यवस्थापन गर्नु।
- अनुगमन मूल्यांकन प्रणालीको विकास गर्नु
- श्रोत व्यवस्थापन र दिगोपनाको विकास गर्नु।
- लगानीको अभिबृद्धि गर्नु।
- अध्ययन अनुसन्धानको कार्यमा लाग्न स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु।

उद्धेश्य

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासमा पहुँच अभिवृद्धि गर्नु।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासमा अवसरको सृजना गर्न संयन्त्रको विकास गर्नु।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसरहरुलाई सान्दर्भिक उपयोगी र गुणस्तरीय बनाउनु।

रणनीतिहरू

१. बडीकेदार गाउँपालिकामा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको अवसर सृजना गरिनेछ।
२. स्थानीय श्रोत साधन प्रयोग मैत्री शिक्षामा जोड दिई रोजगारी मैत्री शिक्षा लाइ प्राथमिकता दिइने छ ।
३. प्रभावकारी अनुगमन र सहयोग प्रणालीको विकास सबै निकायहरूसँग समन्वय र सहकार्यको संस्कृति विकास गरिनेछ।
४. प्राविधिक शिक्षामा अवसर दिन पिछडिएको वर्ग,क्षेत्र र समुदायलाई समेट्न विशेष अवसर दिने नीति अवलम्बन गरिनेछ।
५. प्रयोगात्मक पक्षलाई बढी जोड दिनका लागि आवश्यक सामग्री तथा उपकरणहरूको व्यवस्था गरिने छ।
६. सुविधासम्पन्न प्रयोगशाला स्थापना र सञ्चालनका साथै फिल्डका कार्यमा जोड दिइने छ।
७. अपायक विद्यार्थीहरूका लागि छात्रावासको व्यवस्था गरिनेछ।
८. प्रशिक्षक तथा सहायक प्रशिक्षकको क्षमता अभिवृद्धिको लागि तालिम तथा प्रशिक्षणको व्यवस्था गरिनेछ।
९. उत्पादित जनशक्तिलाई रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्न पहिल गरिनेछ।
१०. प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाका लागि सरोकारवालाहरूको सहभागीता र स्थानीय सरकारको अपनत्व लगानी वृद्धि गरिनेछ।
११. आय आर्जन गरिने खालका क्रियाकलापको माध्यमबाट आत्मनिर्भर हुनको निम्ति संस्थागत क्षमता बढाउने।
१२. बडीकेदार गाउँपालिकामा सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सेवाप्रदायक संस्थाहरुको सञ्चालनमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गरिनेछ।

१३. विद्यार्थीहरुलाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका अवसर उपलब्ध गराउनका लागि सम्बन्धित संस्थाहरुसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ।

१४. On the-job training लाई उधमशीलतासित जोडिनेछ।

उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलव्धी:-

उत्पादनशील जनशक्तिले आवश्यकता अनुसारका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरुमा प्रयाप्त दक्षता हासिल गरी उत्पादनशील,रोजगारी स्वरोजगारी र जीविको पार्जनका क्षेत्रबाट आर्थिक स्तर सुधार भएको हुनेछ।

नतिजा

१. On-the-job training लाई उधमशीलता सँग जोडिएको हुनेछ छ।

२. खोज नवप्रवर्तन तथा उद्यमशीलतामा अभिवृद्धी भएको हुनेछ।

३. प्रभावकारी अनुगमन र सहयोग प्रणालीको विकास सबै निकायहरूसँग समन्वय र सहकार्यको संस्कृति विकास भएको हुनेछ ।

४. उत्पादनशील,रोजगारी,स्वरोजगारी र जीविकोपार्जनका अवसरमा वृद्धि भएको हुनेछ।

५. बदिकेदार गाउँपालिकाबाट उत्पादित जनशक्ती दक्ष र गुणस्तरीय जनशक्ति भएको हुनेछ।

६. प्राविधिक शिक्षामा सबै वर्ग, क्षेत्र र समुदायको सहभागीता वृद्धि भएको हुनेछ ।

७. प्राविधिक शिक्षाको लागि उपयुक्त सुविधा सम्पन्न प्रयोगशाला तथा कक्षाकोठा निर्माण भएको हुनेछ।

८. प्राविधिक शिक्षामा लगानी वृद्धि भएको हुनेछ ।

९. तालिम प्राप्त प्रशिक्षक तथा शिक्षकको व्यवस्था भएको हुनेछ ।

१०. प्राविधिक शिक्षामा थप अन्य विधा विस्तार भएको हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलाप र भौतिक लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य १० वर्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	प्राविधिक धारका विद्यालय स्थापना र सञ्चालन	पटक	१		१		१	३	३	
२	प्राविधिक धार सञ्चालन भएका विद्यालहरूको भौतिक पूर्वाधार विकास	पटक	१		१		१	३	३	
३	बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना, सञ्चालन तथा नियमन	पटक	0	0	0	०				
४	शिक्षक व्यवस्थापन	संख्या	१	१	१	१	१	४	६	
५	छात्रवृत्ति कार्यक्रम	विद्यार्थी	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१००	

६	स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परागत सिपहरूको पहिचान, प्रमाणीकरण र प्रवर्द्धन कार्यक्रम	जना	१५	१५	१५	१५	१५	७५	१५०	
७	छोटा अवधिका सिपमूलक तालिम सञ्चालन	जना	१५	१५	१५	१५	१५	७५	१५०	
८	वैदेशिक रोजगारीबाट हासिल गरेको अनुभव र सिपको खोजी र उपयोग	बडा								वडागत विवरण तयार गरिनेछ
९	आर्थिक रूपमा पछाडि परेका सिमान्तकृत, दलित अपाङ्गता, महिला जनजाति विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको अवसर सिर्जना गरिनेछ	जना	५	५	५	१०	१०	४५	१६०	
१०	प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गरिनेछ विद्यार्थीको लागि छात्रावास निर्माण	ओटा	१				१	१	२	
११	शिक्षालय तथा विद्यालयको अनुगमन र नियमन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयनका लागि आवश्यक अनुमानित वजेट तालिका

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	अनुमानित बजेट रू हजारमा						स्रोत	कैफियत
		कुल बजेट	२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
१	प्राविधिक धारका विद्यालय स्थापना र सञ्चालन	३५०	७००	७००	७००	७००	७००	सङ्घीय सरकार	
२	प्राविधिक धार सञ्चालन भएका विद्यालहरूको भौतिक पूर्वाधार विकास	१३००	०	६००	३००	३००	९००	स्थानीय सरकार	
३	बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना, सञ्चालन तथा नियमन							प्रदेश र सङ्घीय सरकार	
४	शिक्षक व्यवस्थापन	११००	६००	०	५००	०	०	प्रदेश र सङ्घीय सरकार	

५	छात्रवृत्ति कार्यक्रम	१०५०	०	२५०	३००	३००	२००	सङ्घीय सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार	
६	स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परागत सिपहरूको पहिचान, प्रमाणिकरण र प्रवर्द्धन कार्यक्रम	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	स्थानीय सरकार र अन्य सङ्घ संस्था	
७	छोटा अवधिका सिपमूलक तालिम सञ्चालन	१२००	२००	३००	२००	३००	२००	स्थानीय सरकार, प्रदेश सरकार, अन्य सङ्घ संस्था उद्यम शाखा	
८	वैदेशिक रोजगारीबाट हासिल गरेको अनुभव र सिपको खोजि र उपयोग	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	स्थानीय सरकार	
९	आर्थिक रूपमा पछाडि परेका सिमान्तकृत, दलित अपाङ्गता, महिला जनजाति विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको अवसर सिर्जना	१२००	२००	३००	२००	३००	२००	स्थानीय सकार	
११	अनुगमान तथा नियमन	१२०	०	३०	३०	३०	३०	स्थानीय सरकार	
	जम्मा	८०७०	२०५०	२५३०	२५८०	२२८०	२५८०		

३.६. अनौपचारिक तथा निरन्तर शिक्षा

३.६.१. परिचयः

औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचनाभन्दा बाहिर मानव जीवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सिप र प्रक्रियाको प्रशोधन गरिनेछजीवनपर्यन्त अर्थातआजीवन सिकाइ प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो । अनौपचारिक शिक्षा एवम् आजीवन शिक्षालेसमाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समूहका लागि आफ्नो लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ । निरक्षरका लागि साक्षरता, साक्षरका लागि साक्षरोत्तर, सिकाइ अवसरका लागि स्तरवृद्धि, शिक्षासँग सिप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवम् आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ । साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षा कार्यक्रमहरूको समन्वयात्मक रूपले विकास, योजना तथा सञ्चालनका लागि स्थानीय सरकारहरूसँग सहकार्य गरिनेछ अनौपचारिक शिक्षा र औपचारिक शिक्षाको दोहोरो प्रवेशको अवसर प्रदान गरी प्राप्त ज्ञानको समकक्षता निर्धारण तथा प्रमाणीकरण गरिनेछ तथा निरक्षर र नवसाक्षरलाई जीवनपर्यन्त शिक्षा दिन सामुदायिक सिकाइकेन्द्रमार्फत साक्षरता स्वयम् सेवक परिचालन गरिनेछ नीति लिएको छ ।

निरक्षर जनताहरुलाई साक्षर बनाउने र नव साक्षरलाई निरन्तर शिक्षा दिनु राज्यको दायित्व हो । अर्कोतिर उनीहरुका लागि आयमूलक र कार्यमूलक कार्यक्रम दिनु पनि आवश्यक देखिन्छ । जसलाई सार्थक बनाउनका लागि सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको अवधारणा कार्यान्वयनमा आएको छ। तर एकातिर संचालनमा रहेका सिकाई केन्द्रको व्यवस्थापन प्रभावकारी ढंगले हुन सकिरहेको छैन भने साक्षर भएकाहरु पनि निरन्तर शिक्षाको अवसर नपाउँदा पुनः निरक्षर बन्नु पर्ने अवस्था टड्कारो रुपमा रहेको देखिन्छ । राज्यले काम दिन नसक्दा र सामुदायिक सिकाइ केन्द्रले काम खोज्न नसक्ने कारणले गर्दा कतिपय सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरु बन्द हुनेछ अवस्थामा छन् । दक्षिण कोरियाको इन्चोनमा भएको विश्व शिक्षा मञ्चको घोषणाअनुसार जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर प्रवर्धन गरिनेछ विषयमा नेपालले प्रतिबद्धता जाहेर गरेको छ । तसर्थ साक्षर, नवसाक्षर र कक्षा ५ पूरा नगरेका नागरिकहरुका लागि जीवनपर्यन्त शिक्षाको अवसर उपलब्ध गराउनुपर्ने दायित्व राज्यमा रहेको छ ।

वि.सं.२००७ सालमा नेपालमा आधुनिक प्रजातान्त्रिक युग सुरु हुँदा कुल जनसंख्याको झन्डै २ प्रतिशत मात्रै नागरिकहरु साक्षर थिए । प्रजातन्त्रको आगमनसँगै नेपालमा शैक्षिक जागरणको शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, उच्च शिक्षा, प्राविधिक शिक्षाको साथै अनौपचारिक शिक्षालाई के कसरी अगाडि बढाउनु पर्छ भन्ने बारेमा युगानुकुल सुझाबहरु दिएको थियो। उक्तप्रतिवेदन प्रौढ साक्षरता कार्यक्रमलाई जोड दिन सिफारिस गरे पछि वि. सं. २०१३ सालदेखि योजनावद्ध रुपमा अनौपचारिक प्रौढ साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याइएको हो ।

विश्व-व्यापीकरण, तीव्र सहरीकरण र बसाइसराइ, सूचना-प्रविधिको क्षेत्रमा भएको क्रान्तिले विश्वको हरेक मुलुक र समाजमा तीव्र परिवर्तनहरु भइरहेका छन्। बालबालिका र युवाको लागि मात्र हैन प्रौढ र ज्येष्ठ नागरिकका लागि पनि निरन्तर सिकिरहनेव्यवस्था र वातावरणको जरुरत पर्दछ । संयुक्त राष्ट्रसंघको युनेस्को लगायत अन्य अन्तरराष्ट्रिय संस्थाहरुले पनि दीगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिको रणनीतिमा आजीवन सिकाइलाई महत्वकासाथ प्रस्तुत गरेका छन् । युनेस्कोले अघि सारेको परिभाषा र व्याख्या अनुसार आजीवन सिकाइको अवधारणा लोकतन्त्र, मानवीय र मानव मुक्तिको मूल्य मान्यतामा आधारित रहेको छ। सुखी र खुशी जीवनयापनका लागि सिक्ने प्रक्रिया जीवनभर चलिरहनु पर्छ। हरेक उमेर समूहका मानिसहरु सिकाइ प्रक्रियामा संलग्न भइरहनु पर्छ र घरपरिवार, कार्यथलो, विद्यालय, समुदाय र हरेक सामाजिक स्थानमा सिकाइ प्रक्रिया हुनसक्छ।

आजीवन सिकाइ एउटा छुट्टै विधि होइन यो त समग्र शिक्षा प्रणालीलाई मार्ग निर्देशन गरिनेछ सिद्धान्त हो । बाल शिक्षा, आधारभूत शिक्षा हुदै माध्यमिकदेखि उच्च शिक्षासम्म पुग्ने क्रममा हरेक व्यक्तिलाई आजीवन कसरी सिकी रहने भन्ने ज्ञान र सीप प्रदान गर्नु जरुरी हुन्छ । त्यसैले अतिरिक्त, अनौपचारिक र औपचारिक सबै माध्यमबाट आजीवन सिकाइको अभ्यासलाई सुदृढ तुल्याउनु जरुरी छ। मानव जीवनलाई सहज, उन्नतर सुखी तुल्याउनु नै आजीवन सिकाइको मुल ध्येय हो।

३.६.२. वर्तमान अवस्था

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याई अनौपचारिक, वैकल्पिक, परम्परागत र खुल्ला शिक्षाका माध्यमबाट आजीवन सिकाइ संस्कृतिको विकास गर्नु सबै प्रकारका आपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवन पर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने उद्देश्य निर्धारण गरेको छ।

आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएसँगै स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । देश संघीय संरचनामा रुपान्तरण भएपछि शिक्षा क्षेत्रको पुनःसंरचना हुँदा साविकको अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र, शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रको एउटा शाखामा सीमित हुन पुगेको छ। प्रदेश तहमा सामाजिक विकास मन्त्रालय र सो अन्तर्गत शैक्षिक योजना तथा अनुसन्धान शाखा रहे पनि उक्त शाखाको कार्यविवरणमा अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसँग सम्बन्धित विषय समावेश छैन। स्थानीय तहमा रहेको शिक्षा शाखाको कार्यविवरणमा यस सम्बन्धी विषय समावेश भए पनि यस विषयले प्राथमिकता प्राप्त गरेको देखिदैन । यसरी हेर्दा शिक्षा क्षेत्रको एउटा सिङ्गै पाटोको रुपमा रहेको अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइले न त व्यक्तिगत रुपमा न त संस्थागत र प्राणालीगत रुपमा नै क्षमता विकास गरिनेछ विषयले महत्व पाएको देखिन्छ । विगत १ दशक भन्दा बढी अवधिदेखि साक्षरतालाई अभियानका रुपमा सञ्चालन गर्दा समेत अझै १० जिल्ला साक्षर घोषणा हुन बाँकी रहेका छन्। सबै युवाहरुका लागि खुल्ला तथा दूर शिक्षाको अवसर उपलब्ध गराउन सकिएको छैन । अनौपचारिक शिक्षा नीति र खुल्ला तथा दूर शिक्षा नीतिले परिकल्पना गरेको उपलब्धि हासिल गर्न सकिएको छैन । सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुलाई अपेक्षित रुपमा सुदृढीकरण गर्न सकिएको छैन । त्यसैगरी आश्यकता अनुरुप आजीवन

सिकाइका अवसरहरु विस्तार गर्न सकिएको छैन। देश संघीय संरचनामा रुपान्तरण भए पश्चात अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त सिकाइको व्यवस्थापन (संरचना, लगानी, अपनत्व आदि) को जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको तर यसको मर्म अनुसार कार्यसम्पादन हुन सकेको देखिदैन आवधिक रुपमा शैक्षिक सर्वेक्षण गरिनेछ व्यवस्था गर्न नसकिएकाले साक्षरता सम्बन्धी तथ्यांकका लागि पनि राष्ट्रिय जनगणनाको प्रक्षेपणमा भर पर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ। यस बडीकेदार गाउँपालिकामा हाल अनौपचारिक शिक्षा संचालन गर्न ४ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र संचालित भए पनि प्रभावकारी रुपमा सञ्चालनमा आउन सकेको छैन ।

३.६.५. अवसर र चुनौती

- अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको सहज र सर्वसुलभ पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
- साक्षरता, निरन्तर सिकाइ, आयमूलक सिपसँगै समय सापेक्ष सूचना प्रविधियुक्त कार्यमूलक सिकाइ लगायत आजीवन शिक्षा तथा समकक्षताको व्यवस्था गर्नु ।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई समय सापेक्ष सिकाइ अवश्यकत्ता सम्बोधन गर्न सक्ने बनाउनु ।
- साक्षर व्यक्तिहरुलाई निरन्तर शिक्षाको कार्यक्रम दिनु ।
- साक्षरता र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रमलाई दैनिक व्यवहारसँग जोडनु ।
- साक्षरता कार्यक्रममा सहभागी भएका व्यक्तिहरुले सिकेको ज्ञान र सीपलाई रोजगारसँग जोडनु साथै सीपको प्रमाणपत्र रोजगारको अवसरसँग जोड्नु ।
- साक्षरता र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रमहरु गैर सरकारी र समुदायमा आधारित संस्थाहरुले संचालन गर्न छाड्नु ।
- साक्षर गाउँपालिका घोषणा गर्दा साक्षर भएको जनसंख्या लगभग ९५ प्रतिशत रहेको तर उनीहरुका लागि निरन्तर शिक्षा र सीपमूलक कार्यक्रम संचालनहुन नसक्दा पुनः पुरानै अवस्था आउने सम्भावना रहनु ।
- पुरुषको तुलनामा महिला निरक्षरता दर बढी हुनु ।
- साक्षर भएकाहरु साक्षरता सीपको प्रयोग र अभ्यास नहुदा पुनः निरक्षर हुनु ।
- शैक्षिक सत्र पूरा नगरी बीचमै छाड्ने, बालबालिकाहरुको संख्यामा सुधार नभएकोले साक्षर हुन नसक्ने र नव साक्षरको अवस्थामा रहेका व्यक्तिको संख्या अझैपनि अधिक रहनु ।

३.६.६. उद्देश्यहरु

१. सबै नागरिककालागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर र पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
२. आजीवन सिकाइ संस्कृति सापेक्ष अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइका लागि एकिकृत प्रणालीमा आधारित संस्थागत सुदृढीकरण गर्नु ।
३. बालवालिकाको सिकाइका लागि अभिभावकहरूको सचेतनामा सुधार ल्याउनु ।
४. नवसाक्षरहरूलाई जीविकोपार्जनका गतिविधिहरूको सहभागितामा वृद्धि गर्नु ।
५. प्रविधिममा डिजिटल साक्षरताको विकास गर्नु ।

३.६.७. रणनीतिः

१. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई सुदृढ गरिनेछ । यसका लागि स्थानीय आवश्यकता, माग र स्रोतका आधारमा स्थानीय समुदायसँगको सहकार्यमा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना गरी सञ्चालनमा ल्याउने ।
२. स्थानीय सरकारको संयोजनमा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, विकास साझेदार, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावक, अन्य साझेदारहरु परिचालन गरी साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षाहरु सञ्चालन गरिनेछ ।

३. स्थानीय तहले सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न पुस्तकालय, ई-पुस्तकालय , सामुदायिक सूचना केन्द्र, एफ एम द्वारा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन र सेवा प्रवाह गरिनेछ, बहुउद्देश्यीय संयन्त्रको रुपमा सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित आजीवन सिकाइ थलोको रुपमा विकास गरिनेछ ।

३.६.८. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ एवं सिपमूलक शिक्षाको अवसर प्राप्त हुनेछ।

नतिजा

१. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र आजीवन सिकाइ केन्द्रको रुपमा विकास हुनेछ।
२. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचनागत व्यवस्था तयार भई कार्य सञ्चालन हुनेछ।
३. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ सम्बन्धी तथ्यांक अद्यावधिक हुनेछ।
४. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका लागि लागत साझेदारिताको प्रारूप तयार हुनेछ।
५. सबै नागरिकहरुका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा,जीवनपर्यन्त सिकाइ र जीवनोपयोगी सीपका अवसरहरू प्राप्त हुनेछ।

प्रमुख क्रियाकलाप र भौतिक लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य १० वर्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन	संख्या	०	१				१	१	वडा नं. २ मा थप
२	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको भौतिक पूर्वाधार विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
३	सहजकर्ताको क्षमता विकास	पटक	४	५	५	५	५	५	५	
४	आमा समूह गठन र परिचालन	संख्या	१०	२०	३०	३०	३०	४०	१६०	
५	गा.पा. प्रोफाइलको लागि तथ्याङ्क संकलन	पटक	१	१	१	१	१	१	१	
६	साक्षरता, साक्षरोत्तर, शिक्षा, अभिभावक शिक्षा, सिप विकास तालिम सञ्चालन	जना	१५०	१५०	१५०	१३०	१२०	७००	८००	
७	वितीय साक्षरता, सरसफाई, खेलकुद, डिटल साक्षरता लगातयका कार्यक्रम	जना	१५०	१५०	१५०	१३०	१२०	७००	८००	

८	विदयालय बाहिर रहेका विद्यर्थीको लागि भर्ना कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	

अनौपचारिक र निरन्तर शिक्षा कार्यक्रमका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरू (Proposed Activities for Non-Formal and Continious Education)

प्रस्तावित कार्यक्रमहरु	लगानीको अनुमान (Cost Estimates (in '000s)					बार्षिक भौतिक लक्ष्य (Yearly Physical Target)				
	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	२०२८/२९	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	२०२८/२९
	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६
पालिकामा कार्यरत गैर-सरकारी र अन्य सङ्घ-सँस्थाहरू सँगको सहकार्यमा अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षासम्बन्धी स्थानीय तहको मापदण्ड र निर्देशिकाहरूको विकास गर्ने	०	१००	२००	३००	१००	१	१	१	१	१
पालिका मा कार्यरत गैर-सरकारी र अन्य सङ्घ-सँस्थाहरू सँगको सहकार्यमा अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षा सन्चालन र व्यवस्थापनसम्बन्धी लागत सहभागिताको तौरतरिका तथा बिधिका लागि ढाँचा र स्वरूप विकास गर्ने	०	१००	२००	३००	१००	१	१	१	१	१
पालिका का सबै सरोकारवालाहरू सँगको समन्वय र सहयोगमा लक्षित कार्यक्रमहरू मार्फत स वार्डहरूलाई चरणबद्ध रूपमा पूर्ण साक्षरता बनाउन पूर्ण साक्षर पालिका कार्यक्रम सन्चालन बापतको बजेट अनुदान	०	५००	३००	३००	५००	५	५	५	५	६
अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षाका लागि रेडियो, टिभी जस्ता आम सन्चारका साधनहरूको उपयोग गर्न बजेट अनुदान (स्थानीय तहमा अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षासमबन्धी बिषयबस्तुहरुको विकास, बितरण र प्रचारप्रसार गर्ने)	०	१५०	१५०	१५०	१५०	३	३	३	३	३

प्रत्येक वडामा सन्चालित सामुदायिक अध्ययन केन्द्रमा रहेका पुस्तकालयहरू सँग सम्बन्ध स्थापना गराउने गरी समुदाय स्तरमा पुस्तकालय स्थापना र सन्चालन गर्ने	०	३००	३००	३००	३००	२	२	१	०	०
अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षाका अध्यन, अद्यापन र व्यवहारिक बिषयबस्तु विकास गर्दा वातावरणको परिवर्तन, संरक्षण, प्राथमिक स्वास्थ्य, परम्परागत ज्ञान र सीपहरूको अभिबृधि, स्थानीयस्तरका बिभिन्न सवालहरू र अन्य स्थानीय बिकासात्मक पक्षहरूलाई समेटेर तयार गर्ने	0	२००	३००	४००	५००	१	२	३	४	५
हाल सन्चालनमा रहेका समुदायिक केन्द्रहरूमा आवश्यकतामा आधारित नमुना कार्यक्रमहरु थपगरी सवलिकरण गर्ने साथै समुदायिक केन्द्रहरूको सन्चालन र व्यवस्थापन खर्च र अनौपचारिक शैक्षिक सुचना व्यवस्थापन प्रणालीको कार्यान्वयन गरी तथ्याँक बिबरण तयार गर्ने बापतको बजेट अनुदान	०	३००	३००	३००	४००	५	५	५	५	५
हाल सन्चालनमा रहेका सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरुमा कम्तिमा १२ कक्षा उत्तीर्ण पूर्णकालिक परिचालकको व्यवस्था गर्न सोको तलबभत्ता बापतको बजेट अनुदान	०	४००	५००	६००	७००	१	२	३	४	५
अनौपचारिक र निरन्तर शिक्षासम्बन्धी NQF कार्यन्वयन (समकक्षता मूल्यांकन र निर्धारणका लागि ऐन, निर्देशिका साथै सँस्थागत संरचना, मानव स्रोत विकास र तिनको क्षमता अभिबृधि गर्ने) का लागि बजेट अनुदान	0	१००	२००	२००	२००	४	५	५	५	५
शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रमा हाल सन्चालनमा रहेको Online Learning Portal मा अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षासम्बन्धी सम्बन्धी Online सामाग्रीहरुको विकास र कार्यान्वयन साथै	0	१००	३००	३००	४००	१०	१०	१०	२०	३०

नुमुना CLC हरुका लागि Online र Offlline नमूना सामाग्रीहरु विकास र प्रयोग गर्न बजेट अनुदान										
CLC परिचालकहरुको क्षमता अभिबृधि/तालिमका लागि बजेट अनुदान	0	१५०	२००	२५०	३००	४	५	५	५	५
साक्षरता, साक्षरोत्तर, शिक्षा, अभिभावक शिक्षा, सिप विकास तालिम सञ्चालन	६८०	७००	७००	७००	७००	४	४	५	५	५
अनौपचारिक र निरन्तर शिक्षा कार्यक्रमहरुको अनुगमन बापतको बजेट अनुदान	०	५०	५०	५०	५०	४	४	५	५	५
अनौपचारिक र निरन्तर शिक्षा कार्यक्रमको जम्मा बजेट (लाखमा)	६८०	३१५०	३१५०	४१५०	४४००					

परिच्छेद-४

अन्तर-सम्बन्धित क्षेत्रहरू

४ .१. पाठ्यक्रम,पाठ्यपुस्तक र सिकाइ सामग्री

४.१.१ परिचय

पाठ्यक्रम सिकाइको योजनाहो । सिकाइ पद्दतीलाई मार्ग दर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठ्यक्रम हो । औपचारिक शिक्षा पद्धतिमा पाठ्यक्रमद्वारा निर्देशित ज्ञान,सिप र अभिवृत्ती प्राप्तिमा विद्यार्थीलाई सक्षम बनाउने दिशामा शिक्षण सिकाइ तथा मुल्याङ्कन प्रक्रिया सञ्चालित हुनु पर्दछ। पाठ्यक्रमको माध्यमबाट प्राप्त हुने शिक्षा अर्थात् ज्ञान सिप र अभिवृत्तीको माध्यमबाट व्यक्तिलाई समाज तथा विश्व परिवेश अनुकूल समायोजन हुन,सक्रिय र ससुचित नागरिक जीवन व्यथित गर्न रोजगारी प्राप्त गर्न पेशा तथा व्यवसाय छनौट तथा सञ्चालन गर्न र आर्थिक क्रियाकलापमा सरिक हुन सहयोग गर्दछ। शिक्षाको परिवर्तित अवधारणाको विकास सँगैसँगै स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनमा पनि विशेष जोड दिएको पाइन्छ ।स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय भाषा, परम्परागत सिप, र दैनिक आवश्यकतामा आधारित हुन्छ। केन्द्रबाट तय हुने पाठ्यक्रमले स्थानीय संस्कृती, जनजीवन, भूगोल लगायतका पक्षलाई समेट्न सक्दैन भन्ने मान्यताका आधारमा स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणा आएको हो (विद्यालय शिक्षाको रष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६)। नेपाल जस्तो विविध भौगोलिक, सांस्कृतिक, भाषिक लगायतका परिवेशका कारण समाजको आवश्यकता र चाहना फरक फरक छन्। त्यसैले नेपालको सन्दर्भमा पाठ्यक्रम तयार पार्दा स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणालाई आत्मसात गर्नु पर्ने खाँचो छ। स्थानीय आवश्यकताका विषयवस्तु त्यहीका नागरिकको अपनत्व हुने गरी सरोकारवालाले स्थानीय ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई समेटी विकास गर्ने पाठ्यक्रम नै स्थानीय पाठ्यक्रम हो। यसमा केन्द्रिय पाठ्यक्रमले समेट्न नसकेका विषयवस्तु हुनु पर्दछ। जसले स्थानीय ज्ञानको प्रस्फुटन गर्नुका साथै नवीनतम् ज्ञान र सिपको मार्ग दर्शन पहिल्याउन सहयोग गर्दछ । स्थानीयस्तरमा रहेका मूल्य, मान्यता, कला संस्कृतिको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्दै आगामि पुस्तामा हस्तान्तरण गर्न सहयोग गर्दछ । स्थानीय पाठ्यक्रमलाई शैक्षिक विकेन्द्रीकरणको महत्वपूर्ण खुड्किलाका रुपमा पनि लिन सकिन्छ।

नेपालमा केन्द्रिय तहमा पाठ्यक्रम निर्माण गर्दा स्थानीय आवश्यकता, परम्परा, भाषा र संस्कृति तथा जनजिविकाका अभ्यासहरुको संरक्षण र सम्बर्धन गर्न नसकिने हुँदा नेपाल सरकारले स्थानीय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७१ र स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन मार्गदर्शन २०७६ जस्ता महत्वपुर्ण निर्देशिका तथा पाठयक्रम प्रारुपको विकास गरेकोछ। उक्त शिक्षाका दस्तावेजहरुले स्थानीय पाठ्यक्रमको आवश्यक्ता महसुस गरेको देखिन्छ। कुनै पनि योजनाको सैद्धान्तिक पक्ष जतिसुखै राम्रो भए पनि त्यसको व्यवहारिक पक्ष कम्जोर हुँदा योजनाको कुनै तुक हुदैन। स्थानीय पाठ्यक्रमले तयगरेका व्यवहारिक उद्येश्यहरु के-कति पुरा भए वा भएन भनि लेखाजोखा गर्न पाठ्यक्रमको अभिन्न अंगका रुपमा मुल्यङकनलाइ महत्वपुर्ण पाटोको रुपमा लिनुपर्दछ। मुल्याङकनको अभावमा पाठ्यक्रमले गति लिन नसक्ने हुदा मुल्याङकन र पाठ्यक्रम एउटा सिक्काको दुइवटा पाटो जस्तै हुन।

४.१.२. वर्तमान अवस्था

प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक तह (कक्षा १२ सम्म) को पाठ्यक्रमको विकास शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गतको पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले गर्ने गरेको छ। विद्यालय तहको विद्यमान पाठ्क्रम वि.सं. २०६३ तयार गरी वि.सं. २०७१ मा सामान्य परिमार्जन गरिएको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपका आधारमा व्यवस्थित गरिएको भनिए पनि कक्षा ११ र १२ लाई विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा पूर्ण रुपमा समायोजन नगरी तत्कालीन उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद्ले तयार गरेको उच्च शिक्षाको तयारीउन्मुख पाठ्यक्रम नै कार्यान्वयनमा रहेकोमा हाल विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा समायोजन गरिएको छ । यसै क्रममा वि.सं. २०७६ मा नयाँ पाठ्यक्रम प्रारूप तयार भई सो विद्यालय

शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विद्यालय तहमा नयाँ पाठ्यक्रम विकास गरी वि. सं. २०७७ देखि कक्षा १ र ११ मा कार्यान्वयन सुरु भएको छ भने वि. सं. २०८० मा विद्यालय तहका सबै कक्षाहरुमा यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयन हुने भैसकेको छ। यसै अनुसार बडीकेदार गाउँपालिकाले पनि नेपाल सरकारबाट स्वीकृत पाठ्यक्रम लागु गरेको छ। माध्यम भाषाका रुपमा प्राथमिक तह (कक्षा १-५) का लागि मातृभाषा वा नेपाली हुन सक्ने र अन्य तहको हकमा नेपाली वा अंग्रेजी हुन सक्ने व्यवस्था छ।

विद्यालय तहको पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि कक्षा १-३ एकिकृत पाठ्क्रमको अवधारणा बमोजिम अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकिकृत गरिएको, व्यवहारकुशल र जीवनोपयोगी सिपहरु समावेश गरी क्रियाकलाप तर्जुमा गर्ने रणनीति लिइएको छ। आधारभूत तहमा स्थानीय कला,संस्कृति, भेषभुषा, सिप, इतिहास, भाषार परम्परामा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्नु पर्ने व्यवस्था वर्तमान पाठ्यक्रम प्रारुपले गरे पश्चात बडीकेदार गाउँपालिकाले पनि आधारभूत तह कक्षा १-८ मा स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास गरि कार्यान्वयनमा जोड दिइएको छ।

विद्यालय शिक्षाको मुल्याङ्कनका लागि आधारभूत तह कक्षा ८ को अन्तिम परीक्षा गाउँपालिका स्तरीय रुपमा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन हुने गरेको छ। कक्षा १० र १२ मा राष्ट्रिय तहमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डबाट सार्वजनिक परीक्षा सञ्चालन गरी विद्यार्थीको योग्यता परीक्षण गरिदै आएको छ भने नमुनामा आधारित राष्ट्रिय उपलब्धि परीक्षण शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रबाट विभिन्न कक्षाहरुमा सञ्चालन गरी शिक्षा प्रणालीको गुणस्तरको लेखाजोखा गरिदै आएको छ। अधिकांश विद्यालय तहमा सञ्चालन गरिएका परीक्षाका प्रश्नहरुले प्रायजसो संज्ञानात्मक तहका तल्लोस्तरका क्षमता मात्र परीक्षण गरेको देखिन्छ। अधिकांश प्रयोगात्मक परीक्षाहरु प्रभावकारी हुन सकेका छैनन् ।तसर्थ प्रयोगात्मक परीक्षा लाई प्रभावकारी बनाउनलाई पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका प्रयोगात्मक सामाग्रीहरुको उचित प्रयोग तथा व्यवस्थापनमा जोड दिनु पर्ने देखिन्छ|

स्थानीय पाठ्यक्रम बाहेक अन्य पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकासको कार्य पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले गर्दछ। सन्दर्भ सामग्रीको नाम दिई पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले स्वीकृति दिएका पुस्तकहरु पाठ्यपुस्तककै रुपमा विद्यालय व्यवस्थापना समितिको निर्णय अनुसार अधिकांश संस्थागत र केही सामुदायिक विद्यालयले प्रयोग गर्ने गर्दछन् ।बहुपाठ्यपुस्तकको नीति तय गरिए पनि औपचारिक रुपमा कार्यान्वयनमा ल्याइएको छैन बजारमा विषयवस्तुमा गहिरो र विस्तृत अध्ययनमा सघाउने सन्दर्भ सामग्रीभन्दा पनि प्रश्नोत्तर, प्रश्नहरुको संकलन, गेस पेपर जस्ता सामग्री उत्पादन हुनाले विद्यार्थीको सिकाइ प्रक्रियामा नकारात्मक प्रभाव परेको देखिन्छ ।शैक्षिक सत्र सुरु भइ सक्दा सहज अवस्थामा मुद्रित पाठ्यपुस्तक तथा पाठ्यसामग्रीको पहुँचमा पुर्‍याउनु एक प्रमुख समस्या हो। महामारी र विपद्को बेलामा विभिन्न विधि र माध्यम (अनलाइन, अफलाइन, मुद्रित आदि) आमनेसामने विधिमा मात्र भर पर्नु पर्ने तर दुर्गम भौगोलिक कठिनाइ,नेट इन्टरनेटको असुविधा लगायत मुद्रित सामग्रीको अभावले विपदमा शिक्षा क्षेत्र नराम्ररी प्रभावित हुने गरेको देखिन्छ।

स्थानीय पाठ्यक्रममा विद्यालय तहको पाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिक तथा प्रभावकारी बनाउन कक्षा १-८ मा अन्तर सम्बन्धित विषयबस्तुलाई एकीकृत गरिएको, व्यवहार कुशल तथा जीवन उपयोगी सीपहरु समावेश हुने गरी सिकाई क्रियाकलाप तर्जुमा गर्ने रणनीति लिइएको, आधाभूत तहमा स्थानीय कला संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा, सीप तथा ज्ञानमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय तहले विकास गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्ने र सबै कक्षाका विषयवस्तुलाई यथासम्भव स्थानीय परिवेश तथा दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराई सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

४.१.३. अवसर/चुनौतीहरु

- स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामाग्री विकासका लागि जनशक्ति विकास गर्नु।
- सरोकारवालाको अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चितता गर्नु।
- मूल्याङ्कन पद्धतिलाई शिक्षण सिकाइसँग जोडनु।
- स्थानीय पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्नमा जोड दिनु|
- परिवर्तित पाठयक्रमको बारे प्रबोधिकरण कार्यमा जोड दिनु|
- पाठयक्रम विकास गर्दा सिकारुको उमेर,क्षमता,रुची लाई आधार मान्नुपर्ने|

३.१.४. उद्देश्य

- स्थानीय पाठ्यक्रमका माध्यमबाट बडीकेदार गाउँपालिकामा रहेका स्थानीय समुदायको पेसा, व्यापार र व्यवसायको प्रचार-प्रसार तथा जानकारी प्रदान गर्नु ।
- विद्यालय तहमा तोकिएको पाठ्यक्रमलाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गर्नु ।
- पाठ्यक्रम,पाठ्यपुस्तक प्रयोग र कार्यान्वयनमा एकरुपता ल्याउनु ।
- सिकाइका लागि मूल्यांकन प्रणालीका रुपमा विद्यालय तहको मूल्यांकन प्रक्रियामा सुधार ल्याउनु ।
- स्थानीय पाठ्यक्रम तथा शैक्षिक सामग्रीहरुको विकास तथा व्यवस्थापनमा क्षमता विकासमा सुधार ल्याउनु ।
- राष्ट्रिय पाठयक्रम र राष्ट्रिय शिक्षा नीति बीच स्थानीय पाठयक्रम,स्थानीय शिक्षा नीतिको समजस्यता कायम गर्नु |

४ .१.५, रणनीतिहरु

- स्थानीय पाठ्यक्रमलाई समयसापेक्ष, सान्दर्भिक, गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाई समृद्ध नेपाल निर्माणका लागि सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार गर्न पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन प्रक्रियालाई अनुसन्धान तथा आवधिक मूल्यांकनमा आधारित बनाउने ।
- पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास प्रक्रियालाई बढी सहभागितामूलक बनाई स्थानीय सरोकारवालामा अपनत्व विकास गरी जवाफदेही बनाउनसिकरुको उमेर,क्षमता,रुची लाई आधार मानि विद्यालयमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम विकास गरि प्रभावकारी मूल्यांकनमा जोड दिईनेछ |
- विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालालाई प्रभावकारी ढङ्गले प्रवोधीकरण गर्ने।
- नवीनतम पाठयक्रम तथा मुल्यांकन प्रक्रिया वारे शिक्षक तथा सरोकारवालालाई तालिमको उचित ब्यबस्था गरिनेछ |
- आधारभूत तह र माध्यमिक तहमा हुने सार्वजनिक परीक्षालाई सुधार गर्ने ।
- स्थानीय पाठ्यक्रमको विषय क्षेत्रमा विषयवस्तु छनौट गर्दा विषयवस्तुको क्रमलाई विचार गरी बढी उपयोगी हुने विषयवस्तु छनौट गरिने छ। जीवनोपयोगी र व्यवहारकुशल सीप समेत विकास गर्ने गरी पाठ्यक्रम विकास गर्ने ।
- स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनका लागि स्थानीय सरकारको क्षमता विकास गर्ने, पाठ्यक्रम पुनर्संगठन र कार्यान्वयनका लागि शिक्षकको क्षमता विकास गर्ने ।
- स्थानीय पाठयक्रम लाई समय सान्दर्भिक परिमार्जन र सुधार गरिने छ |
- सिकारुको परीक्षा र मूल्यांकनको अवस्था, सिकारुको प्रगति तथा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप समेतलाई शिक्षककोकार्यसम्पादन मूल्यांकनमा आधारित बनाई शिक्षकलाई सिकारु तथा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधारका लागिजिम्मेवार र जवाफदेही बनाइने छ । परीक्षा र मूल्यांकनको लेखाजोखा गर्ने, नतिजा विश्लेषण गर्न र नतिजाका आधारमा शिक्षण सिकाइमा सुधार योजनातयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने जस्ता कार्यलाई व्यवस्थित गर्ने ।
- परियोजनामा आधारित, समूहकार्यमा आधारित र सिकाइ केन्द्रित अभ्यासलाई मूल्यांकनको आधार बनाउने ।

४.१.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धि

- स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।

- स्थानीय भेषभुषा, चालचलन, रीतिरिवाज, सामाजिक मूल्य मान्यताको संरक्षण हुनेछ |
- पाठ्यक्रममा आधारित मूल्याङ्कन प्रक्रिया प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धीमा सुधार भएको हुनेछ ।

नतिजा

- पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धीमा सुधार भएको हुनेछ |

प्रमुख क्रियाकलाप र भौतिक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	स्थानीय स्तरमा पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माण समिति गठन	पटक	१				१	२	२	
२	स्थानीय तहमा पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माणका लागि कार्यशाला गोष्ठि सञ्चालन गरिनेछ।	पटक	१	१				२	२	
३	सल्लाह सुझावका लागि परामर्श बैठक आयोजना गरिनेछ ।	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
४	पाठ्यक्रम निर्माण र प्रबोधिकरण	पटक	१	१				२	२	
५	शिक्षक तालिम	पटक	१	१				२	२	
६	शिक्षक पेसागत सहयोग	जना	२५	३०	२५	२२	१८	१२०	१४०	
७	डिजिटल सामग्रीको प्रयोग	विद्यालय	१९	५	४	३	६	३८	३८	
८	सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग	विद्यालय	१९	५	४	३	६	३८	३८	
९	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक	विद्यालय	३८					३८	३८	
१०	विपदको समयमा विद्यालय तहमा प्रयोग गर्न सकिने सामग्रीहरु विकास	पटक							परिस्थिति अनुसार	
११	स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	१					१	१	
१२	माध्यम भाषाका रूपमा मातृभाषाको प्रयोग	विद्यालय	१	१	१			३	६	
१३	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	

पाठ्यक्रम र मूल्यांकन कार्यक्रमका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरू (Proposed Activities for Curriculum and Evaluation)

	लगानीको अनुमान हजार मा (Cost Estimates (in '000s)					बार्षिक भौतिक लक्ष्य (Yearly Physical Target)				
प्रस्तावित कार्यक्रमहरु	२०२४/२५ ८१/८२	२०२५/२६ ८२/८३	२०२६/२७ ८३/८४	२०२७/२८ ८४/८५	२०२८/२९ ८५/८६	२०२४/२५ ८१/८२	२०२५/२६ ८२/८३	२०२६/२७ ८३/८४	२०२७/२८ ८४/८५	२०२८/२९ ८५/८६
राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०२७६ को कार्यन्वयन (तहगत पाठ्यक्रमहरूको विकास, परीक्षण र कार्यन्वयन, नमुना पाठ्यपुस्तकहरूको विकास, शिक्षक निर्देशिका र सन्दर्भ सामग्रीहरुको विकास गर्ने)	०	१००	१००	१००	१००	१	१	१	१	१
पाठ्यक्रमको मूल्यांकन (मुल्यांकन, सुधार र बिद्यालयमा आधारित पाठ्यक्रम विकास र नमूना परीक्षण)	0	५०	५०	५०	५०	१	१	१	१	१
Digital सामाग्रीहरुको कार्यन्वयन (विधुतीय अन्तरक्रियात्मक सामाग्रीहरुको विकास र तिनलाई Online/Offline माध्यमबाट बिद्यार्थी (अपाङ्गता भएका बिद्यार्थी समेत्) र शिक्षकको पँहुचसम्म पुर्याउने सुनिश्चित गर्ने, पाठ्यक्रम विकास केन्द्रबाट विकास गरिएका सबै सामाग्रीहरुलाई विधुतीय प्रती बनाई तिनलाई e-library को विकास गरी सबैको पँहुच सुनिश्चित गर्ने	0	१५०	१५०	१५०	१५०	१	१	२	२	२
सँस्थागत संरचनाको विकास र क्षमता अभिबृद्धि गर्ने (बिज्ञहरुको परिचालन गरी स्थानीय तहहरूमा स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास र कार्यान्वयनका लागि प्राबिधिक सहयोग प्रदान गर्ने बिधि र पद्धति स्थापित गर्ने)	७ ००	६००	६००	६००	६००	१	१	१	१	१
आधारभूत तहको पाठ्यक्रका लागि सबै शिक्षकहरूलाई अभिमुखीकरण तालिम प्रदान गर्ने	0	२५०	२५०	२५०	२५०	१	१	१	१	१
आन्तरिक र बाहिय दुवै विधिका बिद्यार्थी मुल्यांकन र तिनको कार्यन्वयनको मापदण्डहरू विकास गर्ने (जसमा:- नमूना सामाग्रीहरु विकास गर्ने, कक्षाकोठामा आधारित मुल्यांकनका मापदण्डहरूको विकास र तिनको बारेमा अभिमुखीकरण साथै बिद्यार्थी प्रगतीको प्रतिबेदन र सुझाव सङ्कलन)	0	२५०	२५०	२५०	२५०	१	१	१	१	१

प्राबिधिक धारका बिषयहरुको पाठ्यक्रम र सिकाई सामग्रीहरुको विकास र कार्यान्वयन गर्ने (जसमा:- प्राबिधिक धारका बिषयगत समस्या तथा सवालहरू पत्ता लागउने, तिनलाई पाठ्यक्रममा समायोजन गर्ने र सोका आधारमा पाठ्यपुस्तक, सिकाई सामग्रीहरूको विकास, मुल्यांकन पद्धतिको विकास र तिनको प्रबोधिकरण, बितरण, प्रयोग बिषयहरु समाबेश गर्ने)	५०	५०	५०	५०	५०	१		१	१	१
बहू पाठ्यपुस्तकहरूको कार्यान्यन गर्ने (जसमा:- बहू पाठ्यपुस्तक नीतिको कार्यान्यन गर्ने, गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने, पाठ्यपुस्तकहरुको मुल्यांकन र छनौट, बहुबर्षीय पाठ्यपुस्तकहरूको परिक्षण गर्ने र अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीहरूका लागि उपयुक्त पाठ्यपुस्तकहरूको विकास गर्ने)	0	१००	१००	१००	१००	१	१	१	१	१
बिद्यालय शिक्षा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र अन्य बिषय क्षेत्रका निर्देशिका, बिधि र प्रक्रियाहरूको विकास र परिमार्जन गर्ने र तिनलाई एकीकृत गर्ने)	०	१००	१००	१५०	१५०		१	१	१	१
पाठ्यक्रम र मुल्यांकन कार्यक्रमको जम्मा बजेट (लाखमा)	**७५०**	१६५०	१६५०	**१७००**	१७००					

४ .२ शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकास

४ .२.१. परिचय

बालवालिका निर्माणको बागडोर समाल्ने शिक्षकहरुको पेसागत विकास गर्नु अपरिहार्य हुन्छ । नेपाल सरकारले सन् २०१५ मे को इन्चोन र सेप्टेम्बरको संयुक्त राष्ट्र संघको साधारण सभाबाट पारित दिगो विकास लक्ष्यहरु मध्ये लक्ष्य ४ पुरा गर्न सबैका लागि समावेशी तथा समतामुलक गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता तथा आजीवन सिकेका अवसरहरु प्रोत्साहित गर्न नेपालले राष्ट्रिय कार्य ढाँचा स्वीकृत गरी कार्यान्वयन्मा ल्याएको छ । गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकास अत्यन्तै आवश्यक छ।शिक्षकको योग्यता,क्षमता र दक्षताले विद्यार्थी सिकाइमा प्रत्येक्षा प्रभाव पार्दछ । नेपालमा विभिन्न योजना तथा परियोजनाहरुले शिक्षकको पेसागत क्षमता विकास कार्यक्रमलाई प्राथमिकतामा राखी कार्यक्रम गर्दै आएका छन । शिक्षक तयारीको लागि माध्यमिक विद्यालयले प्रविणता प्रमाण पत्र तह र विश्व विद्यालयले स्नातक र स्नातकोत्तर तह सम्मको शिक्षा संचालन गर्दै आएको छ । शिक्षक को पेशागत क्षमताको विकासका लागि दश महिने शिक्षक तालिम, TPD तालिम, आमने सामाने तालिम,इन्टरनेट मार्फत जस्ता थुप्रै तालिम संचालन हुदै आएका छन । शिक्षक सेवा आयोगले शिक्षक अध्यापन अनुमति पत्रका, शिक्षक पदपूर्ति तथा शिक्षक बढुवाको लागि लागि परीक्षा संचालन गरिरहेको छ ।

४.२.२. वर्तमान अवस्थाः

शिक्षण पेसालाई आकर्षक र सबैको रोजाईको पेसा बनाउन नेपालको शोहौ योजना (२०८१/८२- २०८५/८६) ले यस पेसामा उत्कृष्ट प्रतिभाहरुलाई आकर्षित गर्न विश्व विद्यालयमा उत्कृष्ठ सफलता हासिल गरेका व्यक्तिलाई सोझै शिक्षण सेवामा प्रवेश गर्न पाउने कानुनी व्यवस्था गर्ने उल्लेख गरेको छ । शिक्षक सेवा आयोग नियमावली २०५७ ले शिक्षक हुनका लागि शिक्षक अध्यापन अनुमतिपत्र अनिवार्य गरेको छ । शिक्षक तयारीको लागि माध्यमिक विद्यालयले प्रविणता प्रमाण पत्र तह र विश्व विद्यालयले स्नातक र स्नातकोत्तर तह सम्मको शिक्षा संचालन गर्दै आएको छ । स्थायी शिक्षक हुनका लागि शिक्षक सेवा आयोगले लिने शिक्षक छनौट परीक्षामा उत्तीर्ण हुनु पर्ने र बढुवा हुन निश्चित मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्ने प्रावधान छ ।

४.२.३ शिक्षण पेशामा आकर्षण र नियुक्ति

विद्यमान शिक्षा ऐन तथा नियमावलीहरुले शिक्षकहरुलाई शिक्षण पेशामा आकर्षित गराउन विभिन्न व्यवस्था गरेको पाईन्छ । शिक्षा नियमावली २०५९ ले शिक्षकको पेसागत सुरक्षाका लागि तलब भत्ता, औषधोपचार,निवृत्तिभरण,उपदान, संचित बिरामी बिदा,खर्च कार्यरत शिक्षकको मृत्यु भएमा सन्ततिलाई छात्रवृत्ति आदि व्यवस्था गरेको हुनाले युवाहरुको शिक्षण पेसा प्रति आकर्षण बढेको भए पनि शिक्षण पेसामा प्रतिभावान,दक्ष र सक्षम व्यक्तिलाई प्रवेश गर्न सहज बनाउन आवश्यक छ । प्रदेश स्तरमा शिक्षा सेवा आयोग स्थापना गर्नु पर्ने राहत तथा स्थानीय श्रोतबाट शिक्षक नियुक्ति गर्नु पर्दा प्रदेश स्तरको शिक्षा सेवा आयोगले परीक्षा लिने सफल उम्मेदवारलाई नियुक्तिको लागि सिफारिस गर्ने

व्यवस्था हुनु आवश्यक छ। हाल स्थानीय स्रोतबाट नुयुक्त शिक्षकले पाउने तलब विद्यालय पिच्छे फरक फरक तथा न्यून देखिन्छ। यसले पेसागत सन्तुष्टिमा प्रभाव पारेको छ। संघिय सरकारबाट दरबन्दीको व्यवस्था भै स्थायी शिक्षक नियुक्ति भै नआउँदा सम्म स्थानीय स्तरमा स्थानीय स्रोत शिक्षकको दरबन्दी कायम गरी प्रदेश तथा संघ स्तरको शिक्षक सेवा आयोगले लिएको छनौट परीक्षाको करार सुचिमा भएका उमेदवारलाई नियुक्ति दिने र यस्तो उमेदवार उपलब्ध नभएमा प्रदेश स्तरको शिक्षा सेवा आयोगले छनौट परीक्षा संचालन गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्छ। सफल हुने शिक्षकलाई नेपाल सरकारले तोकेको तलब भत्ता पाउने गरी नियुक्ति गर्नु आवश्यक छ।

४.२.४ शिक्षकको आपूर्ति र वितरणः

शिक्षा नियमावली २०५९ को नियम ९२ अनुसार विद्यालयमा रहने शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्था अनुसूची १२ मा गरीएको छ। प्राथमिक तहमा ५० जना विद्यार्थी भएमा १ जना शिक्षक र ५० जना भन्दा बढी विद्यार्थी भएमा ३ जना , कक्षा ६-८ मा कम्तिमा ४ र ९-१० मा ५ र ९-१२ मा ८ जना शिक्षक रहने व्यवस्था गरेको छ। शिक्षक विद्यार्थी अनुपात हिमाली क्षेत्रका लागि १:४०, पहाडी क्षेत्रका लागि १;४५ तथा तराइ क्षेत्रका लागि १;५० तोकेको छ। हाल शिक्षक व्यवस्थापन गर्दा नियमित अनुदान प्राप्त शिक्षक संख्या र अनुपातले तोके अनुसारको विद्यार्थी संख्या भन्दा जति बढी हुन्छन त्यतिको अनुपातमा चाहिने शिक्षकको तलब स्थानीय सरकार मार्फत विद्यालयले अनुदान पाउने व्यवस्था गरेको छ। यसरि पाउने अनुदानमा नियुक्ति हुनका लागि स्थानीय स्रोतमा कार्यरत शिक्षकहरुमा प्रतिस्पर्धा बढेको देखिन्छ। शिक्षक नियुक्ति गर्दा विद्यालयको विषयगत आवश्यकताका आधारमा गर्नु पर्दछ। उपर्युक्त अवस्थाहरुको विश्लेषण गर्दा निम्नलिखित चुनौतिहरु पहिचान गरीएका छन।

४.२.५. चुनौतीहरु

- शिक्षण पेसालाई सबैको लागि आकर्षक बनाउनु।
- सक्षम शिक्षक आपुर्तिकालागि शिक्षा विषय अध्यापन गर्ने संस्थाहरुमा विद्यार्थी भर्ना र शिक्षण सिकाइ तथा मुल्यांकन प्रक्रिया सुधार गरी व्यवस्थित गराउनु।
- पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका सिकाइ उपलब्धी हासिल गर्नु गराउनु शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी , केन्द्रित बनाउनु तथा शिक्षण क्रियाकलापमा विविधता ल्याउनु।
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धीलाई शिक्षकको कार्य सम्पादन मुल्यान्कनसंग आबद्धगर्ने कार्यलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नु।

४.२.६. उद्देश्य

यस योजनाले शिक्षक व्यवस्थापन र विकास सम्बन्धी निम्नलिखित विशिष्ट उद्धेश्यहरु राखेको छः

- सबै तहका शिक्षकहरुको योग्यता पुनरावलोकन गरी विषय वस्तुमा निपुण शिक्षकको सुनिश्चितता गर्नु

- शिक्षक विकास तथा निरन्तर शिक्षक पेसागत सहायत प्रणाली स्थापना गर्नु ।

४ .२ .७ रणनीतिहरु:

शिक्षक व्यवस्थापन र विकास सम्बन्धी उद्धेश्यहरु हासिल गर्न देहाए बमोजिमका रणनीतिहरु अवलम्बन गरीनेछनः

- शिक्षक विधार्थी अनुपातको आधारमा तहगत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान र दरबन्दी मिलान र पुनर्वितरण गर्ने ।
- प्रारम्भिक बाल विकास तथा कक्षा १ -५ को लागि कक्षा १२ उत्तीर्ण, कक्षा ६-८ को लागि स्नातक तह उत्तीर्ण र कक्षा ९-१२ को लागि स्नातकोत्तर उत्तीर्ण शिकको योग्यता सुनिश्चित गर्ने ।
- स्थानीय स्रोतबाट शिक्षक नियुक्ति गर्नु पर्दा शिक्षक सेवा आयोगको प्रतिक्षा सुचिमा रहेका उमेद्वारहरुलाई पहिलो प्राथमिकता दिने र सो उपलब्ध हुन नसकेमा स्थानीय स्तरको छनौट समिति द्वारा शिक्षक सेवा आयोगले निर्धारण गरेको मापदण्ड अनुसार छनौट परीक्षा लिई गरेको सिफारिश भएका लाई पहिलो प्राथमिकता दिने ।
- स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक संजाल तयार पार्ने ।
- विषयगत दक्षता भएका र तालिम प्रशिक्षण अनुभव भएका कार्यरत शिक्षक तथा सेवा निवृत शिक्षक द्वारा पेशागत सहयोग पद्धतिको विकास गर्ने ।
- शिक्षकको उपस्थिति,नियमितता र कार्य सम्पादनमा सुधार गरी नतिजा प्रति जवाफदेही हुने पद्धति विकासका लागि शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको वृति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाईसँग आवद्ध गर्ने ।
- शिक्षक नियुक्ति,सरुवा,तालिम र पेशागत विकासमा सहभागि गराउदा विद्यार्थीको सिकाईमा कुनै पनि अवरोध नहुने पद्धतिको विकास गर्ने ।

४.२.८ उपलब्धि,नतिजा,प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क. उपलब्धी

सक्षम र अभिप्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाईमा सुधार भएको हुनेछ ।

ख. नतिजा

- विभिन्न तहका शिक्षकमा प्रवेशका लागि हालको न्युनतम शैक्षिक योग्यता पुनरावलोकन तथा सुधार हुने
- शिक्षण पेशा थप प्रतिस्पर्धी र सम्मानित हुने
- पेशागत विकासका प्रावधानहरुको विस्तार र सुदृढीकरण भई स्थानीय तहमा शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली मार्फत निरन्तर पेशागत सहयोग प्राप्त हुने
- शिक्षकहरुको उपस्थिति शिक्षण विधि तथा तौर तरिका र कार्य सम्पादनमा ,सुधार हुने
- शिक्षक विद्यार्थीअनुपातको आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण भएको हुने

ग. प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

- स्थानीय स्रोतबाट शिक्षक नियुक्ति सेवा सुविधा,सम्बन्धी निर्देशिका तयार गरीनेछ।
- विद्यार्थी संख्या र विषयको आधारमा दरबन्दी कायम र पुनर्वितरणगरीनेछ।
- सामुदायिक विद्यालयका शिक्षक तथा कर्मचारीहरुको स्वास्थ्य बिमा गरीनेछ।
- शिक्षा संकायमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको शिक्षण अभ्यास कार्यक्रमलाई व्यवस्थापन गर्न कार्यशाला संचालनगरीनेछ।
- प्रत्येक विद्यालयमा पर्याप्त शैक्षणिक सामग्रीको व्यवस्थापन गरीनेछ।
- कक्षा ५ र ८ को प्रमुख विषयको सिकाई उपलब्धी परिक्षण गरीनेछ।
- विषयगत तथा शिक्षणमा प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धी शिक्षण तालिम संचालन गरीनेछ।
- शिक्षकहरुको का.स.मू. गरी विषय विज्ञबाट शिक्षकको कक्षावलोकन गरीनेछ।
- राहत तथा स्थानीय स्रोत शिक्षकको का स मु को आधारमा प्रोत्साहनको लागि कार्यविधि तयार गरीनेछ।
- शिक्षक संख्या र विद्यार्थी संख्या अनुपात तथा विषयगत आवश्यकताको आधारमा दरबन्दी निर्धारण गरीनेछ।
- रिक्त दरबन्दीमा स्थानीय स्रोतबाट शिक्षक नियुक्त गर्न कार्यविधि तयार गरीनेछ
- विषय विज्ञ र शिक्षकसेवा निवृत्त शिक्षकको संजाल तयार गरीनेछ।

प्रमुख क्रियाकलाप र भौतिक लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
२	अस्थायी तथा विद्यालय स्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागि मापदण्ड तथा निर्देशिका तयारी	पटक		१				१	२	
२	विद्यार्थी संख्या र विषयको आधारमा दरबन्दी कायम र पुनर्वितरण गरिने	पटक	१					१	२	
३	अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, सीमान्तकृत वर्गका व्यक्तिहरूलाई शिक्षण पेसामा सहभागि गराउन क्षमता अभिवृद्धि	जना	५	५	८	१०	१२	४०	६०	
४	नियमित शिक्षण सिकाइ सुनिश्चित गर्न मापदण्डको विकास गर्ने	पटक	१						१	

५	कमजोर विद्यार्थीका लागि विशेष सहयोगी कक्षा सञ्चालन गर्ने	विद्यालय	४	५	७	८	१४	३८	३८	
६	उपचारात्मक शिक्षण पद्धति लागु गर्ने	विद्यालय	४	५	८	९	१२	३८	३८	
७	अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि विशेष व्यवस्था	जना	१७	२०	२०	३०	३५	१२२	१६०	
८	पुस्तकालय र पुस्तक कुना	विद्यालय	४	५	३	४	५	२१	३८	
९	सूचना प्रविधि प्रयोगशाला	विद्यालय	१९	३	२	५	४	४	३८	
११	विज्ञान प्रयोशाला	विद्यालय	४	४	४	५	५	२२	३८	
१२	सामुदायिक विद्यालयका शिक्षक तथा कर्मचारीहरुको स्वास्थ्य बिमा गर्ने	जना	९	२०	२२	२५	२५	१०१	२६०	
१३	शिक्षण तथा सिकाइ सामग्री विकास	पटक	१		१		१	३	५	
१४	ईन्टरनेट सेवाको व्यवस्था	विद्यालय	४	५	७	८	१०	३२	३८	
१५	शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग	विद्यालय	९	९	९	९	२	३८	३८	
१६	परिक्षाको नतिजा विश्लेषण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
१७	शिक्षकले शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा विताउने समय वृद्धि	प्रतिसत	८५	९०	९५	९८	१००	१००	१००	
१८	विद्यालयमा आधारित सुपरिवेक्षण तथा सहयोगका लागि क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
१९	शिक्षक पेसागत सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
२०	असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण	पटक		१		१		२	३	
२१	विज्ञ समूहको गठन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
२२	सहपाठी कक्षा अवलोकन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
२३	छोटो अवधिको शिक्षक तालिम	जना	२५	२५	२५	२५	२५	१२५	१५९	
२४	विद्यालय तहमा शिक्षकको पेसागत विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
२५	कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनको आधारमा प्रोत्साहन सम्बन्धी मापदण्ड तयार	पटक	१	१	१	१	१	१	५	
२६	प्रधानाध्यापकको व्यवस्था	पटक		१					१	
२७	शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	पटक	१				१	२	३	

शिक्षक व्यवस्थापन र तालिम कार्यक्रमका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरू (Proposed Activities for Teacher Management and Training)										
	लगानीको अनुमान (Cost Estimates (in '000s)					बार्षिक भौतिक लक्ष्य (Yearly Physical Target)				
प्रस्तावित कार्यक्रमहरु	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	२०२८/२९	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	२०२८/२९
	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६
शिक्षक योग्यता र बितरणको अध्यावधिक मापदण्डका आधारमा शिक्षक तथा प्र.अ. व्यवस्थापन (पुनः बितरण र समायोजन)	१५०	२००	२००	२५०	३००	५	५	१०	१५	२०
नयाँ नियुक्ति भएका शिक्षकहरुलाई सेवा प्रवेश तालिम	१००	१००	१००	१५०	२००	२	४	६	८	१०
१५% देखि ३५% माध्यमिक शिक्षकहरुलाई गणित, विज्ञान र अंग्रेजी बिषयको बिषयबस्तुहरुको पाठ अध्ययन सामग्री विकाससम्बन्धी तालिम दिने	१५०	२००	२५०	३००	३५०	९	१८	२०	२२	२७
शिक्षकहरुलाई ICT मा आधारित तीन दिने Online/Offline सिकाई सम्बन्धी तालिम	२००	२००	२५०	३००	३५०	१०	१०	१२	१२	१२
सबै प्रकारका शिक्षक तालिमहरू सन्चालनका लागि १० दिने प्रशिक्षण तालिम (TOT)	३००	३५०	४००	४५०	५००	३	५	९	१२	१५
प्रारम्भिक कक्षा सिकाई (EGL) सम्बन्धी ५ दिने प्रशिक प्रशिक्षण तालिम	२००	२००	३००	३५०	४००	२०	२०	३०	३३	३८
ECED सँग सम्बन्धित बिभिन्न तालिमहरुको नयाँ मापदण्डका आधारमा तालिमहरुको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न प्रशिक प्रशिक्षण सञ्चालन गर्ने	१५०	२००	२५०	३००	३५०	९	१८	२०	२२	२७

सबै बिद्यालयका प्र.अ.हरुलाई जिम्मेवार बनाई Teacher's Time-on-task सम्बन्धी तयार गरिएको प्रणालीको अनिवार्य कार्यान्वयन गरिने	१००	१००	१००	१००	१००	३८	३८	३८	३८	३८
बिद्यालयमा आधारित अनुगमन र सहयोग प्रणाली अन्तर्गत प्र.अ.हरुका लागि Teachers, Mentors सम्बन्धी ३ दिने तालिम दिने	२००	२००	३००	३५०	४००	२०	२०	३०	३३	३८
शिक्षक अनुगन कार्यक्रमका लागि क्षमता अभिबृद्दी गर्ने	१५०	२००	२५०	३००	३५०	९	१८	२०	२२	२७
तालिम परिषदबाट स्वीकृत शिक्षक तालिम पाठ्यक्रमका आधारमा माध्यमिक तहका शिक्षकहरुलाई ३० दिने TPD Certification तालिम प्रदान गर्ने (जस्मा १५ दिने तालिम Face to Face र १५ दिने तालिम बिद्यालयमा आधारित अभ्यासात्मक रुपमा देने)	२००	२००	३००	३५०	४००	५	१०	१५	२०	२५
माध्यमिक तहका शिक्षकहरुलाई दिइदै आएको Online TPD Certification तालिमलाई निरन्तरता दिने	२००	२००	३००	३५०	४००	५	१०	१५	२०	२५
आधारभूत तहका शिक्षकको लागि नयाँ TPD Frame Work २०८० मा आधारित पाठ्यक्रमका आधारमा ३० दिने TPD Certification तालिम प्रदान गर्ने (जस्मा १५ दिने तालिम Face to Face र १५ दिने तालिम बिद्यालयमा आधारित अभ्यासात्मक रुपमा देने)	२५०	३००	३५०	४००	४५०	२२	३०	४०	५०	६०

आधारभूत तहका (कक्षा ६-८) शिक्षकहरुलाई दिइदै आएको Online TPD Certification तालिमलाई निरन्तरता दिने	२५०	३००	३५०	४००	४५०	२२	३०	४०	५०	६०
आधारभूत तहका (कक्षा १-५) शिक्षकहरुलाई TPD Certification तालिम प्रदान गर्ने (जस्मा १५ दिने तालिम Face to Face दिने, १५ दिने तालिम Online/Offline विधिमा देने र १५ दिने तालिम बिद्यालयमा आधारित अभ्यासात्मक रुपमा देने)	२५०	३००	३५०	४००	४५०	२२	३०	४०	५०	६०
आधारभूत तहका (कक्षा ६-८) शिक्षकहरुलाई दिइदै आएको Online TPD Certification तालिमलाई शिक्षक तालिम एकीकृत पाठ्यक्रमका आधारमा निरन्तरता दिने	२००	२००	३००	३५०	४००	५	१०	१५	२०	२५
नयाँ भर्ना हुने ECED Teachers/Facilatotars हरूलाई १५ दिने (९० घण्टा) सेवा प्रवेश तालिम प्रदान गर्ने	५०	५०	१००	१००	१००	२	२	४	४	४
हाल कार्यरत सबै ECED Teachers/Facilatotars हरूलाई दुई Modules मा प्रत्येक ५/५ बर्षमा पुनर्ताजगी तालिम प्रदान गर्ने	२००	२००	३००	३५०	४००	१५	२०	२५	३०	३०
आधारभूत र माध्यमिक तहका प्र.अ.हरुलाई नेतृत्व विकास तालिम प्रदान गर्ने (जस्मा १५ दिने तालिम Face to	३००	३५०	४००	४५०	५००	१५	१८	२०	२२	२५

Face र १५ दिने तालिम बिद्यालयमा आधारित अभ्यासात्मक रुपमा देने)										
शिक्षकहरूलाई Face to Face र Online दुवै विधिमा मागमा आधारित Soft-skills integration, EGL Skill, एकीकृत शिक्षण सिकाई र शिक्षण सिकाईका अन्य क्षेत्रमा छोटो अवधिका तालिमहरू प्रदान गर्ने	२५०	३००	३५०	४००	४५०	२२	३०	४०	५०	६०
बिशेष शिक्षाका बिद्यालयहरूमा कार्यरत शिक्षकहरू र बिशेष शिक्षाका स्रोतकक्षाहरू सन्चालन गर्ने स्रोत शिक्षकहरूलाई तालिम प्रदान गर्ने	२०	२०	२०	२०	२०	१	१	१	१	१
विद्यालयमा आधारित सुपरिवेक्षण तथा विषयगत शिक्षक समूहबाट विद्यालय सुपरीवेक्षण कार्यक्रम	२७५	३००	३००	३००	३००	१	१	१	१	१
विद्यालयका असल अभ्यास आदनप्रदान, शैक्षिक भ्रमण, नतिजा विष्लेषण र कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन सम्बन्धी पेशगत विकास कार्यक्रम	०	५००	८००	८००	९००	०	२०	२५	३०	३०
शिक्षक व्यवस्थापन र तालिम कार्यक्रमको जम्मा बजेट (लाखमा)	४१४५	५१७०	६६२०	७५२०	८५२०					

४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण

४.३.१ परिचयः

नेपालको वर्तमान शिक्षा क्षेत्रको संरचना हेर्दा संघ अन्तरगत शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि , मन्त्रालय ,शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र र शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई त्यसैगरी प्रदेश अन्तरगत सामाजिक विकास मन्त्रालय, शिक्षा तालिम केन्द्र ,शिक्षा विकास निर्देशनालय,सथानीय तहमा सामाजिक विकास समिति र शिक्षा,युवा तथा खेलकुद शाखा रहेका छन् । बदलिदो परिवेश अनुसार शासकीय संरचना, प्रक्रिया र क्षमतामा सुधार गरेमा मात्र शैक्षिक गुणस्तर सुधार गर्न सकिन्छ । वर्तमान समयमा ज्ञान, विज्ञान र प्रविधिमा आएको परिवर्तन, सामाजिक चेतना, स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रप्रतिको उत्तरदायित्व समेतलाई ख्याल गरी संस्थागत संरचना र क्षमता विकास सम्बन्धी क्रियाकलापहरु गर्नु आवश्यक छ ।

४.३.२. वर्तमान अवस्थाः

संघीयता पश्चताप नेपालको संविधान, २०७२ ले माध्यमिक तहसम्मको अधिकार स्थानीय तहलाई दिएको र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा समेत शिक्षा सम्बन्धी जम्मा २३ वटा अधिकारहरु स्थानीय तहलाई प्रदान गरीएको छ । हाल बडीकेदार गाउँपालिकामा ३८ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु रहेका छन । यस पालिकामा हाल सम्म कुनै पनि संस्थागत विद्यालयहरु सञ्चालनमा रहेका छैनन् । पालिका भित्र जम्मा ५० वटा वालविकास केन्द्र रहेकोमा ३४ वटा विद्यालयमा आधारित र १६ वटा समुदायमा आधारित बालविकास केन्द्रहरु छन । समुदयमा आधारित १६ वटा बालविकास केन्द्रहरु मध्ये ४ वटा गाउँपालिका अनुदानबाट सञ्चालित र ३४ वटा विद्यालयमा आधारित बालविकास केन्द्रहरु मध्य ६ वटा गाउँपालिका अनुदानबाट गरी पालिकाबाट १० वटा र संघीय सरकारबाट ४५ कोटा गरी जम्मा ५५ वटा बालविकास कोटा रहेका छन् । बडीकेदार गाउँपालिका अन्तरगत १ वटा CTEVT बाट मान्यता प्राप्त Diploma In Civil Engineering पढाइ हुने विद्यालय, ४ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र १ वटा क्याम्पसहरू रहेका छन । प्रत्येक बाल विकास केन्द्र र विद्यालयहरूमा व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघको व्यवस्थागरीएकोछ। हाल संघीय शिक्षा जारी नभएको अवस्थामा स्थानीय तहमा कार्य गर्दा केहि द्बिविधा उत्पन्न भएको छ । हाल आधारभुत तहको अन्तिम परीक्षा स्थानीय तहबाट सञ्चालन गर्ने गरीएको छ । विद्यालय अनुगमन तथा निरीक्षणको पाटो केही कमजोर भएको देखिन्छ र विद्यालयका शिक्षकहरुको पेशागत विकास पनि हुन नसकेको अवस्था छ । यस परीस्थितिमा स्थानीय तहले संघ र प्रदेशसँग सहकार्य र समन्वय गरी वर्तमान शिक्षा क्षेत्रकोसंस्थागत संरचना र क्षमता विकास गर्दा यस योजनाको सफल कार्यान्वयनमा सहयोग पुग्नेछ ।

४.३.३. अवसर तथा चुनौतीहरुः

- आर्थिक रुपले विपन्न, टुहुरा, असाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुलाई विद्यालयमा भर्ना गरी टिकाउने
- सञ्चालनमा रहेका छात्रावासहरुको उपयुक्त व्यवस्थापन गर्ने
- विद्यालय बाहिर रहेका सबै बालबालिकाहरुलाई विद्यालयमा भर्ना गराउने
- सबैको माध्यमिक शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने
- शिक्षामा समावेशीता सुनिश्चितता गर्ने
- प्राविधिक शिक्षामा सहज पहुँच पुऱ्याउनु

४.३.४ उद्देश्यहरुः

यस योजनामा सुशासन प्रबर्द्धनका लागि संस्थागत संरचना र क्षमता विकास सम्बन्धी उदेश्यहरु निम्न अनुसार रहेका छनः

- विद्यालय र स्थानीय तहबीचको अन्तरसम्बन्ध सुदृढ बनाउने संस्थागत संयन्त्रको विकास गर्नु
- विद्यालय तथा शैक्षिक क्षेत्रमा कार्य गर्ने जनशक्तिको आवश्यकता अनुसार व्यवस्था गर्नु
- कार्यसम्पादन प्रति उत्तरदायी र नतिजाप्रति जवाफदेहिताको विकास गरी सुशासन कायम गर्नु
- विद्यालयका प्रधानाध्यापक, शिक्षक, वालविकास सहजकर्ता, विद्यालय कर्मचारी र विद्यालयका पदाधिकारीहरुको क्षमता विकास गर्नु
- विद्यालय प्रति सरोकारवालामा जिम्मेवारी र अपनत्वको बोध गराउगु ।

४.३.५. रणनीतिहरु

उल्लेखित उद्धेश्यहरु प्राप्ति गर्नका लागि निम्न बमोजिमका रणनीतिहरु अबलम्बन गरीनेछनः

- विद्यालय र स्थानीय तहबीचको सम्बन्ध बलियो बनाउन आवश्यक कानुनको निर्माण गर्ने(उदेश्य १)
- गाउँपालिका र विद्यालयमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने (उदेश्य २)
- शिक्षकहरुलाई आवश्यकता अनुसार पुनर्ताजकि तालिम तथा पेशागत सहयोग गर्न गाउँपालिकास्तरीय विज्ञ शिक्षकहरुको रोष्टर निर्माण गर्ने (उदेश्य ३)
- प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाई क्षमता सुधार गर्ने (उदेश्य ४)
- विद्यालयसम्बद्ध सबैको क्षमता विकास गर्ने (उदेश्य ४)

४.३.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

उपलब्धि

विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागिता सहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुने ।

नतिजाहरु

१. लक्षित समूह (महिला, दलित, जनजाति, लोपोन्मुख समुदाय, अपाङ्गता भएका, कठिन भौगोलिक अवस्थामाः रहेका, जोखिममा परेका, आर्थिक रुपले विपन्न, द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक तथा आर्थिक कारणले बञ्चितीमा परेका सबै बालबालिकाहरुले शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाउने ।
२. लक्षित समूहका बालबालिकाहरुको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि गरी गुणस्तर सुधार हुने ।
३. विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइरहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना हुने ।
४. विद्यालयहरुमा अपाङ्ग मैत्री र लैङ्गिक मैत्री वातावरण सिर्जना हुने ।
५. पाठ्यक्रम, पाठ्यसामाग्री, शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया लगायत शैक्षित प्रणालीमा अभिबृद्धि हुने

समावेशी तथा समाहित शिक्षा कार्यक्रमको लागि अनुमानित बजेट										
	लगानीको अनुमान (Cost Estimates (in '000s)					बार्षिक भौतिक लक्ष्य (Yearly Physical Target)				
प्रस्तावित कार्यक्रमहरु	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	२०२८/२९	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	२०२८/२९
	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६
आर्थिक रुपले विपन्न, टुहुरा, असाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुलाई विद्यालयमा भर्ना गरी टिकाउन छात्रवृत्ती व्यवस्थापन	७००	४००	५००	६००	७००	५०	६०	७०	८०	९०
आर्थिक रुपले विपन्न र विद्यालय समायोजन भएका समुदायका विद्यार्थीलाई आवासीय पठनपाठनको व्यवस्था	१०००	१४००	१४००	१५००	१६००	९०	१००	१२०	१३०	१५०
विद्यालय बाहिर रहेका सबै बालबालिकाहरुलाई विद्यालयमा भर्ना गराउने	१००	१५०	२००	२५०	३००	१८	३६	५०	६०	७०
प्राविधिक शिक्षामा सहज पहुँच पुऱ्याउनु	६००	२००	४००	६००	८००	१३२	१०	२०	३०	४०
अपाङ्गता र लैंगिक मैत्री पूर्वाधार निर्माण	३०००	४०००	६०००	८०००	९०००	३	४	६	८	१०
जम्मा	५४००	६१५०	८५००	१०९५०	१२४००					

४.६ विद्यालय दिवा खाजा तथा स्वास्थ्य र पोषण कार्यक्रम

४.४ .१ परिचय

बालबालिकाको विकास तथा उमेरगत सिकाइसँग उनीहरूको स्वास्थ्य तथा पोषणको राम्रो अवस्थाले बालबालिकालाई सिकाइमा सक्रिय सहभागिता बढाइ उपलब्धि सुधार गर्न प्रोत्साहित गर्दछ । बालबालिकाहरूको राम्रो स्वास्थ्यका लागि सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभ्यास र प्रारम्भिक स्वास्थ्य जाँच तथा स्वास्थ्य सेवाहरू प्राप्ती र यस्ता आधारभूत स्वास्थ्य सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवा तथा अभ्यास विद्यालयमा प्रदान गर्दा सेवाप्रवाहलाई तुलनात्मक रूपमा सहज प्रभावकारिता मितव्ययिता बनाउन सहयोग पर्दछ ।

विद्यालय खाजा कार्यक्रम नेपालको संविधानको मुलभूत सिद्धान्तमा खाद्य सम्प्रभूतालाई मौलिक हकको रूपमा स्वीकारेको सन्दर्भमा नेपालको राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति-२०७६ तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीति-२०७६ एवम बालबालिका सम्बन्धि अन्य कानूनले बालबालिकाको स्वास्थ्य पोषण तथा खाद्य सम्प्रभूता सम्बन्धि अधिकार स्थापित गरेको छ । स्वास्थ्य पोषण तथा दिवाखाजा सेवा सम्बन्धि केही रणनीति तथा क्रियाकलाप योजना बालविकास तथा शिक्षा, आधाभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षा खण्डमा पनि समावेश गरिए पनि उल्लेखित उपक्षेत्रसँग अन्तरसम्बन्धित विषयका रूपमा विद्यार्थीको विकास र सिकाइलाई सहयोग पुग्ने विद्यार्थी सहायता प्रणाली मध्ये एक महत्पूर्ण प्रणाली विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य तथा विद्यालय दिवा खाजा सहित पोषण सम्बन्धि योजनाको समग्र विषय यस खण्डमा प्रस्तुत गरिएको छ । यस खण्डमा विद्यालय दिवा खाजाको वर्तमान अवस्थाको समिक्षा गरी चुनौतीहरू पहिचान गरिएका छन भने चुनौतीहरूको सामना गर्नकालागि आवश्यक रणनीति उदेश्य, नतिजा तथा मुख्य क्रियाकलापहरू समावेश गरिएको छ ।

४.४.२ वर्तमान अवस्था

नेपालमा विभिन्न समयमा विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण र खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धि केही कार्यक्रम तथा निर्धारित कक्षा तथा क्षेत्रका विद्यार्थीकालागि दिवा खाजा कार्यक्रमको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण गर्दा सबैका लागि शिक्षाको डकार बैठक सन् २०००ले सिफारिस गरेको ढाँचालाई मुख्यगरी चारवटा अङ्गहरू समाबेश गरेको छ।

- विद्यालय स्वास्थ्य सम्बन्धि नीतिहरू तय गर्नु
- सुरक्षित पानी तथा सरसफाइ सहित सुरक्षित विद्यालय वातावरण सिर्जना गर्नु,
- सिपमा आधारित स्वास्थ्य शिक्षकको प्रबन्ध गर्नु
- विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य तथा पोषण सेवा प्रदान गर्नु,

उल्लेखित बुँदाहरूलाई आधार मानी बडीकेदार गाउँपालिकामा सञ्चालित सवै ३८ वटा विद्यालय र १६ वटा सामुदायमा आधारित बालविकास केन्द्रमा अध्ययनरत बालविकास कक्षा देखि कक्षा ५ सम्मका सवै बालवालिकाहरुलाई दिवाखाजा कार्यक्रमको प्रबन्ध गरेको छ । गाउँपालिकाले पालिकाको वर्तमान अवस्थालाई विश्लेषण गरी दिवाखाजा स्वास्थ्य तथा पोषण सरसफाइ तथा स्वच्छताको अलग अलग समीक्षा गरी तिनीहरूको अन्तर सम्बन्ध उल्लेख गरी योजना तयार गरिएको छ ।

४.४.३ दिवा खाजा

नेपालमा सन् १९७४ देखि छानिएका जिल्लाहरुका छानिएका विद्यालयहरूमा विश्व खाद्यकार्यक्रमको अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम प्रारम्भ भएकोमा विभिन्न चरण र मात्रामा हाल सञ्चालन हुँदै आई कर्णाली र सुदूरपश्चिम प्रदेशका ३ जिल्लाहरु बझाङ,बाजुरा र दार्चुला जिल्लामा खाद्यान्न अनुदानमा दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालित छन् भने सन् २००८ देखि छानिएका प्राथमिक विद्यालय तथा समुदायमा प्रारम्भ गरिएको सरकारको नगद अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रमलाई विस्तार गरी आ.व. २०७८/२०७९ मा सामुदायिक पूर्व प्राथमिक देखि आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्मका सबै विद्यार्थीहरूलाई दिवाखाजाको व्यवस्था गरिएको छ।

नेपाल सरकारले हाल प्रारम्भिक बालविकास देखि कक्षा ५ सम्मका सार्वजनिक विद्यालयमा अध्ययनरत सबै बालबालिकाका लागि दिवा खाजाको प्रबन्धका लागि बजेट व्यवस्था गरेर महत्वपूर्ण उपलब्धि गरेको छ। विद्यालय दिवा खाजाले विद्यार्थीमा नियमितता भई सिकाइ स्तरमा समेत प्रगति हुने अवस्था देखिएको हुनाले यस कार्यक्रमलाई महत्वका साथ निरन्तरता दिनु आवश्यक देखिएको छ। यसकार्यक्रमलाई विद्यार्थीको समग्र पोषणका अवस्थाको सुदृढीकरण गरी एकीकृत तथा सम्बन्धित गर्नु पर्ने छ।

४.४.४ विद्यालय स्वास्थ्य र पोषण

विद्यार्थीको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थाले संज्ञानात्मक क्षमता, शैक्षिक उपलब्धी, गुणस्तरीय जीवनयापन तथा समाजका लागि विभिन्न पक्षमा योगदान गर्ने क्षमतालाई प्रभाव पार्ने भएकाले स्वास्थ्य तथा पोषणको महत्वपूर्ण स्थान रहनेछ। नेपाल सरकार जनसंख्या मन्त्रालयले तयार पारेको राष्ट्रिय पोषण रणनीतिमा १३ वटा स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धि रणनीतिहरू तय गरेकोमा त्यस मध्ये एउटा रणनीति विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषणसँग सम्बन्धित थियो। यसले विद्यालयका बालबालिकाहरूको कुपोषण घटाउने र विद्यार्थीहरूको विद्यालय भर्ना र दैनिक उपस्थितिमा सुधार गर्ने लक्ष्य थियो।

दिवाखाजा लगायतका वाल स्वास्थ्य तथा पोषणलाई नेपालका विभिन्न कानून तथा नीतिहरूमा समावेश गरिएको छ। यस क्रममा नेपालको पन्ध्रौं योजनाले एक विद्यालय एक स्वास्थ्य कार्यकर्ताको व्यवस्था गरिने उल्लेख छ भने कतिपय प्रदेशहरूले यो कार्यक्रम स्थानीय कार्यविधि बनाएर क्रमशः लागु गर्न थालिसकेको छ। यस योजनाले बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणमा तथा स्वच्छता खाद्यसम्प्रभुतालाई नीतिगत प्राथमिकता दिए पनि कसरी विद्यालयहरूसँग जोड्ने भन्ने रणनीतिहरूले स्पष्ट पारेको देखिदैन। राष्ट्रिय योजना आयोगको संयोजकत्वमा तयार गरिएको बहुक्षेत्रीय पोषण योजना दोस्रो सन् २०१८ (२०२२ ले विभिन्न क्षेत्रबीचका कार्यक्रम एकीकृत गर्ने, यस सम्बन्धि नीति तथा रणनीति निर्माण र कार्यक्रममा समन्वय संयन्त्र बनाए पनि एकातिर क्षेत्रगत उत्तरदायित्वमा रहने हुनले समन्वयात्मक कार्य प्रभावकारी हुन सकेको देखिदैन भने विद्यालयसँग यस बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाको भरपर्दो सम्बन्ध स्थापित हुनसकेको छैन। यसले पोषणमा बढी महत्व दिने हुँदा बालबालिकाको स्वास्थ्य पोषण, दिवाखाजा र सरसफाइ एवम् स्वच्छतालाई अन्तर सम्बन्धित तथा आवश्यकताका आधारमा एकीकृत गर्न प्रयास हुने देखिदैन। विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमले बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणमा सुधार गरी सिकाइमा सुधार गर्नका लागि जुका नियन्त्रण, सुक्ष्म पोषक तत्व तथा दृष्टि, स्वास्थ्य तथा पोषण शिक्षा प्राप्त गरी विद्यालयका सबै विद्यार्थीहरूको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार गर्ने उदेश्य राखी विभिन्न रणनीतिहरू प्रस्ताव गरिएका थिए। यी उदेश्य प्राप्तीका लागि सञ्चालन गरिने हुँदा कार्यक्रमको

नतिजामा एकरूपता देखिएको छैन विशेषतः विद्यालय र स्थानीय सरकार एवं स्वस्थ्य संस्थाको सक्रियता स्वेच्छिक सहकार्यमा यी कार्यक्रमको प्रभावकारीता निर्भर भएको देखिन्छ।

४.४.५ सरसफाइ र स्वच्छता:

विद्यालयमा हुने सरसफाइ र स्वच्छताको अभ्यास तथा शिक्षाले बालबालिकाको स्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने स्पष्ट देखिन्छ। यसले बालबालिकाको भावी जीवनका लागि सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभ्यासमा सहयोग गर्नका लागि साथै परिवार तथा समुदायमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ। बालबालिकाको स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँच हुनु उनीहरूको संविधान प्रदत्त हक पनि हो भने दिगो विकास लक्ष्य नं. ४ र ६ अन्तरगत सबै विद्यालयहरूमा सुरक्षित तवरले व्यवस्थित खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताको प्रावधान हुनु पर्ने गरी सुचाङ्कहरू पनि तोकिएका छन। तत्कालीन शिक्षा विभागले २०७४ मा तयार गरी २०७६ मा परिमार्जन गरिएको विद्यालयहरूमा शुद्ध खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धि कार्यविधि २०७४ ले उल्लेख गरे अनुसार सबै विद्यालयहरूमा हुनुपर्ने माथि उल्लेख गरिएका सुविधाहरू साथमा छात्रा छात्रका संख्याको आधारमा अलग अलग शौचालय, हरियाली स्वच्छता वातावरणका साथमा अपाङ्गता तथा फरक क्षमताका सबै बालबालिकाहरूलाई सहज हुने गरी व्यवस्थापन हुनु पर्ने, विद्यालयमा महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन शिक्षाको प्रबन्ध पनि अनिवार्य हुनुपर्ने छ। स्वच्छता लगायतका माथि उल्लेखित सुविधाहरूमा गुणस्तरीयता, दिगोपना,विद्यालयहरूमा व्यवस्थापन भएका र भविष्यमा व्यवस्थापन गरिने सबै कार्य विधि २०७४ को पुनरावलोकन गरी तदनुकूलको संस्थागत व्यवस्था आवश्यक देखिन्छ सबै तहका विद्यालयहरूमा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालय निर्माण गर्ने कार्य विगत केही वर्ष देखि लागु भएको हो र हाल प्रायः सबै विद्यालयमा यो सुविधा उपलब्ध छ। तर पनि विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा धेरै विद्यालयमा केही समस्या देखिएको छ भने अधिकांस विद्यालयमा अझै अपाङ्ग मैत्री भएका छैनन्। विद्यालयमा महिनावारीको समयमा सुरक्षित तथा सहज रूपमा स्यानीटेरी प्याडको वितरण तथा परिवर्तन गर्ने अलगअलग कोठाहरू छैनन् भने धेरै विद्यालयहरूमा महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी शिक्षा तथा परामर्श दिने गरिएको छैन। सबै विद्यालयहरूमा यस पालिका भित्र वातावरणीय सरसफाइ, हरियाली वातावरण स्वच्छताको सुविधा प्रदान गर्न सकिएको छैन। केही विद्यालयमा खाजाघरको अभाव देखिएको छ। विपद व्यवस्थापन सम्बन्धित केही कार्य गरिए पनि महामारी तथा स्वास्थ्य संकट बारे थप कार्य प्रभावकारी रुपमा गरिनु पर्ने छ।

४.४.६ अवसर तथ चुनौतीहरू:

- दिवाखाजा, स्वास्थ्य तथा पोषण र सरसफाइ स्वच्छताका लागि पति प्रबन्ध सुनिश्चित गर्नु।
- विद्यालय खाजाका लागि उपयुक्त स्वरूप तथा स्थानीय युक्त खाना सुनिश्चित गर्नु।
- विद्यालय दिवा खाजालाई स्थानीय कृषि, व्यापार र आय आर्जनसँग जोड्नु।
- कार्यक्रमलाई प्रभावकारी अनुगमन र मूल्याकन पद्धति विकास गर्नु।
- विद्यालय खाजा कार्यक्रमलाई सबै विद्यार्थीहरूले पाउने गरी कानुन तथा बजेट व्यवस्थापन गर्नु।
- विद्यालय खाजा, विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण तथा सफाइ स्वच्छता सम्बन्धि नीतिगत तथा कार्यक्रमका समन्वयात्मक कार्यलाई व्यवस्थित बनाउनु।

- विद्यालय खाजा तथा अन्य विषयहरूलाई एकीकृत रुपमा सम्बन्धित गराउनु।
- विद्यालय स्वास्थ्य तथा वातावरणीय, लैगिक स्वच्छता, अपाङ्गता तथा समय सापेक्षतामा परिवर्तन तथा थप विकास गरी कार्यान्वयन गर्नु।
- सरसफाइ तथा स्वच्छताका लागि आवश्यक मापदण्ड निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्नु।

४.४.७ उद्देश्यहरू:

- विद्यालयका बालबालिकाहरुलाई स्वास्थ्य तथा पोषणयुक्त आहराको सुनिश्चितता गर्नु,
- विद्यालयमा कार्यान्वयनमा रहेको दिवा खाजा कार्यक्रमको कार्यन्वयनमा सुधार ल्याउनु,
- विद्यालयका बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाइ सम्बन्धी सकरात्मक व्यवहारको विकासमा सुधारल्याउनु।

४.४.८ रणनीतिहरू:

यो योजनाका उदेश्यहरू हासिल गर्न निम्न रणनीतिहरू अवलम्वन हुनेछन्

१. शिक्षा स्वास्थ्य, पोषण र स्वच्छता समेत समेट्ने गरी विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण रणनीति २०७६ को पुनरावलोकन तथा वर्तमान अवस्थाको सन्दर्भमा अध्यावधिक गर्दै केन्द्रिय सरकारको नीति प्रतिकूल नहुने गरी कानूनी मान्यता सहितको नियामक ढाँचा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक मापदण्ड र कार्यविधि तयार गरिने छ।
२. बालबालिकाका लागि विद्यालयमै सफा तथा ताजा पोषिलो खाजा तयारीको लागि चाहिने भान्सा भण्डार सफा खानेकोठा, समूहमा हात धुने, बानीको विकास लगायतका सुविधा विस्तार गरिने छ।
३. दिवाखाजा कार्यक्रमलाई क्रमशः आधाभूत तहसम्मका सबै बालबालिकाहरूलाई र अभिभावकको संलग्नतामा माध्यमिक तहसम्म विस्तार गर्दै लगिनेछ।
४. विद्यार्थीले दिवाखाजा पाउने कुरालाई अधिकारका रुपमा स्थापित गरिनेछ।
५. दिवाखाजा कार्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्न विद्यालयहरूमा आवश्यक संयन्त्र सहितको क्षमता विकास तथा एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मीको अवधारणा कार्यान्वयन गरिनेछ।
६. विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको आधारमा खाजा कोठा, छात्राका लागि सेनिटेरी प्याड परिवर्तन गर्ने अलग अलग कोठाको व्यवस्था सहितका शौचालय, हात धुने साबुन, पानी, रुमाल आदिको व्यवस्थापन गरी अपाङ्ग मैत्री एवंविद्यालय परिसरको घेरबाराको व्यवस्थापन गरिने छ।
७. विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार सम्बन्धि बाकस, फोलिक एसिड, आइरन, जुकाको औषधि, स्यानिटरी प्याड जस्तासामग्री स्थानीय स्वास्थ्य कार्यालयको समन्वयमा नियमित वितरणलाई प्रभावकारी बनाइनेछ।
८. विद्यालयमा खाद्य सुरक्षा सरसफाइ तथा स्वच्छता किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता र पोषण सम्बन्धि शिक्षाप्रदान गरी स्वास्थ्य तथा कृषि शाखासँगको साझेदारीमा कार्य योजना निर्माण गरि कार्यान्वयन गरिनेछ।
९. दिवाखाजाको लागि स्थानीय उत्पादनमा आधारित कृषि उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्ने गरी आवश्यक प्रविधिलाई सञ्चालन गर्न स्थानीय क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ।
१०. दिवा खाजाकोलागि खाद्य सामाग्री आपूर्ति गर्न स्थानीय उत्पादन आधारित आपुर्ति श्रृङ्खला लागि किसान समूह कृषि सहकारीहरूसँग सहकार्य गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ।

११. दिवा खाजा सहितको स्वास्थ्य पोषणका कार्यक्रममा स्थानीय अभिभावकको सहभागिता र सहयोगको साझेदारीमा आवश्यक संयन्त्रको विकास गरिनेछ।।
१२. समस्त कार्यको अनुगमन तथा मूल्याङकनका लागि स्थानीय शिक्षा, कृषि, स्वास्थ्य शाखाहरु र सम्बन्धित जनप्रतिनिधिहरूको प्रत्यक्ष संलग्नतामा सहकार्य गरिने छ।
१३. दिवाखाजा लगायतका स्वास्थ्य पोषण तथा सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धि कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङकन साधन संयन्त्र र प्रक्रियामा पुनरावलोकन गरी प्रभावकारी बनाइनेछ ।

४.४.९ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप, तथा लक्ष्य

सबै विद्यालयमा सबै विद्यार्थीहरूको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलतामा अभिवृद्धि तथा सिकाइमा गुणस्तरीय, सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री एवं मनोरञ्जनात्मक सिकाइ वातावरणमा सर्वसुलभता, पहुँच टिकाउ तथा स्थायित्व सहित समान सहभागिता हुने ।

मुख नतिजाहरू

१. विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण रणनीति अध्यावधिक तथा परिमार्जन सहित दिवाखाजा,सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धि स्पष्ट भूमिका तथा जिम्मेवारी निर्धारण तथा कार्यन्वयन हुने ।
२. विद्यालय खाजालाई बालबालिकाको अधिकारको रुपमा कानूनी प्रबन्ध हुने ।
३. दिवाखाजाका लागि गुणस्तरीयता कायम गर्न आवश्यक ढाँचाको कार्य विधि हुने छ ।
४. प्रारम्भिक कक्षादेखि आधारभूत तहसम्मका सामुदायिक विद्यालयहरूमा सबै बालबालिकाका लागि स्वस्थकर खाजा स्थानीय रुपमा उत्पादित दिवा खाजा प्राप्त हुने छ ।
५. दिवा खाजा सहितको विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम कार्यन्वयन गर्न व्यवस्थापनका लागि व्यवस्थापन समिति स्थानीय जनप्रतिनिधिहरूर अभिभावकहरूको संयुक्त संस्थागत प्रबन्ध सहित स्वस्थ्यकर्मीको समेत व्यवस्थाहुनेछ ।
६. विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा खाजा,कोठा, शौचालय, सेनिटरी प्याड परिवर्तन गर्ने कोठा, विद्यालय घेरबार, साबुनपानीले हात धुने अवस्थाको प्रर्याप्त सुविधा सहित विद्यालयमा सरसफाइको प्रबन्ध हुने।
७. प्रत्येक विद्यालयमा प्राथमिक उपचार सम्बन्धि बाकस, स्वास्थ्य जाँचको आवधिकता, उल्लेखित औषधिहरू तथा सेनिटरी प्याडको समेत समुचित व्यवस्थापन हुने
८. विद्यालयहरूमा आधारभूत कुराहरू जस्तै स्वस्थ, खाद्य सुरक्षा र सफाइ स्वच्छता किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता र पोषण सम्बन्धि शिक्षा प्राप्त हुने

प्रमुख क्रियाकलाप तथा बजेट

क्रस	मुख्य क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्षे)	अनुमानित बजेट (हजारमा)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा			
१	दिवा खाजा कार्यक्रम कार्यान्वयन सहजीकरण पुस्तिका विकास र वितरण	दस्तावेज सङ्खया	१					१	२	३००	
२	स्थानीय तह र समुदायको साझेदारीमा आधारभूत तहमा दिवा खाजा कार्यक्रम संञ्चालन	विद्यालय र बालविकास संख्या	५४	५४	५४	५४	५४	५४	५४	९०००	संघिय सरकार
३	खाजा तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सम्बन्धी अभिमुखीकरण	पटक	०	१	१	१	१	१	१	५००	
४	स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी अभिमुखीकरण	पटक	०	१	१	१	१	१	५	५००	
५	एक विद्यालय एक स्वास्थ्य किट व्यवस्थापन	संख्या	२२	१०	१०	१२	०	५४	५४	८००	
६	स्वस्थकर र पौष्टिक तथा स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवाखाजाको प्रवन्ध गर्ने।	संख्या	९	१३	८	८	८	८	५४	९०००	संघीय सरकार
७	कक्षा ६-१२ सम्मका किशोरीहरुलाई महिनावारी स्वच्छताको लागि स्यानेटरी प्याडको व्यवस्था गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	२	२	९००	संघिय सरकार
८	आवधिक स्वास्थ्य जाँच,जुकाको औषधि र सूक्ष्म पोषक तत्व प्रदायक ट्यावलेटहरु (भिटामिन ए र आइरन फोलिक एसिड आदि प्रदान गर्ने।)	तोकिएको समयमा								२००	स्वास्थ्य शाखा
९	विद्यालयमा स्वास्थ्य,सरसफाइ तथा स्वच्छता पोषण र किशोरीहरुका लागि महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी शिक्षा व्यवस्था गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	१	१	३००	
१०	विद्यालयहरुमा विद्यालय संख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सरसफाइ सामग्री सहित आवश्यक संख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग शौचालय तथा युरिनल,किशोरीहरुका लागि चेन्ज रुम,प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन,हात धुने ठाउँ,स्वच्छ खानेपानी, कक्षा कोठा तथा विद्यालय परिषर सरसफाइको प्रबन्ध र घेरवारको व्यवस्था	विद्यालय तथा बालविकास संख्या	१०	१०	१०	१०	१४	५४	५४	३०००	
	जम्मा										

४.५ विद्यालय सुरक्षा,विपत नयुनीकरण तथा उत्थानशीलता

४.५.१ परिचय

युद्ध, द्वन्द, महामारी तथा प्राकृतिक प्रकोपको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण गर्दै सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितको शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा (Education in Emergency and Crisis Situation) को रूपमा लिने गरिन्छ। यसको मूल उद्देश्य विभिन्न कारणले उत्पन्न संकटकालीन अवस्थामा बालबालिका लगायत शिक्षासँग सम्बद्ध व्यक्ति, परिवार तथा समुदायको जीवन रक्षा, प्रकोपबाट सिर्जित संकटको व्यवस्थापन, सामाजिक द्वन्द तथा हिंसा र दुरुपयोगबाट बालबालिकालाई सुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाध रूपमा क्रियाशील हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी तथा सञ्चालन गर्नु हो। यस अवधारणा अन्तर्गत सम्भावित जोखिमको पूर्व तयारी [Preparedness] आपतकालीन अवस्थामा क्षति कम हुने गरी तत्कालको व्यवस्थापन गर्ने [response] र आपतकाल पश्चात क्षतिको आपूरण (recovery) गर्ने कार्यढाँचा समेटिएको हुनु पर्दछ।

आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको अवधारणा बाल अधिकारको रूपमा स्वीकार गरिए पछि यसलाई थप प्रभावकारी बनाउने कार्य प्रारम्भ भएको हो । अधिकारका क्षेत्रमा भएका अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय तथा स्थानीय कानुनहरू, विश्वव्यापी घोषणाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय एवम् राष्ट्रिय घोषणा तथा प्रतिवद्धताहरूबाट परिलक्षित यस अवधारणालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न विभिन्न स्थानीय सरकारहरु आ-आफ्नो नीति, कानुन तथा योजनाहरूमा आपतकालीन अवस्थामा शिक्षालाई समावेश गर्ने गरेका छन्। बडीकेदार गाउँपालिकामा पनि प्रकोप व्यवस्थापन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा प्राप्त गर्ने बालबालिकाको अधिकारलाई कुण्ठित हुन नदिने गरी नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्थाका अतिरिक्त आवधिक योजना, शिक्षा क्षेत्रको दीर्घकालीन योजना र बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश गरिएको छ। विशेषतः द्वन्दको परिवेशमा शिक्षा क्षेत्रमा परेको प्रभाव, भुकम्प तथा विभिन्न समय र स्थानमा घटेका प्राकृतिक प्रकोपका घटनाहरूका साथै कोभिङ- १९ लगायतका महामारीहरूका प्रभावका कारण बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारमा पुगेको अवरोधबाट पाठ सिकी यस शिक्षा योजना (२०८१-२०९०) मा आगामी १० वर्षका लागि नीति तथा कार्यक्रम प्राथमिकता र कार्यान्वयन ढाँचा समावेश गरिएको छ।

शिक्षा योजनाले आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन, महामारी, द्वन्द्र, विस्थापन तथा बसाइसराई जस्ता पक्षलाई समेट्नु पर्दछ। प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण व्यवस्थापन अन्तर्गत भूकम्प, बाढीपहिरो, हावाहुरी,असिना, आगलागी, चट्याङ, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, खडेरी, दुर्घटना, अति चिसो वातावरण आदि प्रकोपहरूको बारेमा पूर्वसावधानी, प्रकोपबाट बच्ने उपायहरूका बारेमा जानकारी तथा सिप विकास, र प्रकोपबाट शिक्षा क्षेत्रलाई बचाउन आवश्यक तयारी पर्दछन्। त्यसै गरी महामारी अन्तर्गत झाडापखाला, हैजा, भाइरल ज्वरो, टाइफाइड, बर्डफ्लू, एनफ्लूएन्जा, क्षयरोग, कुष्ठरोग, ठेउला, स्वाइन फ्लू कोभिड लगायतका सरुवा रोग तथा महामारीहरूबाट बच्न पूर्वसावधानी, रोकथाम तथा उपचारको आवश्यक तयारी र महामारीका समयमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने बैकल्पिक उपायहरूको तयारी पर्दछन्।

४.५.२. वर्तमान अवस्था

हाल कार्यान्वयनमा रहेको विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमले विपद जोखिम न्यूनीकरण र प्रतिकार्यलाई अन्तरसम्बन्धित विषयको रूपमा विशेष प्राथमिकता दिदै मुख्यतः सुरक्षित पुनर्निर्माण तथा भूकम्प प्रभावित विद्यालयको मर्मतसम्भार, सुरक्षित निर्माण तथा प्रवलीकरणमा केन्द्रित रहने उल्लेख गरेको हुँदा बदिकेदार गाउँपालिकाको शिक्षा नीतिले सुरक्षित सिकाइ वातावरणका लागि भौतिक तथा मानवीय व्यवस्थापन एवम् कार्यान्वयनका मापदण्ड तयार गर्ने, सरोकारवालाहरूलाई विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी सैद्धान्तिक एवम् व्यवहारिक ज्ञान दिई विपद्को पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, न्यूनीकरण र पुनर्लाभ सम्बन्धी कार्यक्रमलाई विद्यालय तथा शिक्षालयको वार्षिक कार्यतालिकामा राख्ने, विद्यालयमा हुन सक्ने हेपाइ, हिंसा, असुरक्षा, भय, त्रास, गाली बेइज्जती, विभेद लागयतका गैरसंरचनात्मक विपद् तथा जोखिमहरूको न्यूनीकरणका लागि विद्यार्थी, शिक्षक र समुदायका सदस्यहरूको सहकार्यमा कार्यक्रमहरू

सञ्चालन गर्दै विद्यालयहरूलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री तथा सुरक्षित, हिंसा रहित र भय रहित सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने कार्य तय गरेको छ।

कोभड १९ को शिक्षा क्षेत्रमा पारेको नकारात्मक प्रभावलाई सम्बोधन गर्न विभिन्न कार्यहरू विगत वर्षदेखि नै सञ्चालन गरिदै आएका छन्। मानव इतिहासिककै ठूलो विश्वव्यापी महामारी कोभिड १९ ले नेपालको पनि सामाजिक एवम् आर्थिक जीवनमा ठूलो नकारात्मक असर पुर्याइरहेको छ। यस महामारीबाट शिक्षा क्षेत्रलाई सुरक्षित राख्न बडीकेदार गाउँपालिकाले विशेषतः शिक्षण सिकाइमा पारेको असरलाई कम गर्न र बैकल्पिक माध्यमबाट बालबालिकाले सिक्न पाउने अवसरलाई निरन्तरता दिन केही नीतिगत र कार्यक्रमिक प्रयासहरू गर्दै आएको छ।

आपतकालीन अवस्थाहरूले आगामी दिनहरूका लागि शिक्षाको संरचना, भौतिक पूर्वाधार, सिकाइ वातावरण, सिकाइका लागि आवश्यक पर्ने स्रोत साधन, आपतकालीन अवस्थामा सिकाइ निरन्तरताका लागि आवश्यक हुने व्यवस्थापकीय तथा पेसागत क्षमता र आपतकालीन अवस्थाको तयारी, प्रतिकार्य र पुनरुत्थानको भरपर्दो प्रणाली विकास गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको देखिन्छ।

४.५.३ अवसर तथा चुनौतिहरूः

- आपतकालीन अवस्थामा शिक्षा अन्तरगत सम्बन्धित विषयको रुपमा वा छुट्टै विधाको रुपमा सम्बन्धित गर्ने।
- प्राकृतिक प्रकोप र सोको जोखिम, महामारी तथा सामाजिक तथा राजनीतिक द्वन्दले सिर्जना गर्ने अवरोधको समेत सावधानी अपनाउने।
- अकल्पनीय घटनालाई योजनामा समेट्ने तथा स्रोत व्यवस्थापन गर्ने।
- संकटहरूको वर्गीकरण तथा योजना बनाउने।
- तत्कालीन तथा दिर्घकालीन योजना बनाउने।
- संकटकालीन शिक्षा योजना निर्माणमा सहभागी हुने।

४.५.४ उद्देश्य

- विद्यालय शिक्षामा सम्भावित संकटपूर्ण अवस्थाको सामनाको लागि भौतिक,मानवीय र आर्थिक श्रोतको तयारी गर्नु।
- संकटपूर्ण अवस्थामा पनि शिक्षण सिकाइका उचित वातावरणसिर्जना गर्नु।

४.५.५ रणनीतिहरूः

१. स्थानीय तह तथा विद्यालयहरूबाट संकटको मूल्याङ्कन गरी आफ्नो योजना तयार गरिनेछ।
२. विपद प्रतिरोधी भौतिक पुर्वाधारको निर्माण तथा पुनर्स्थापना गरिनेछ।
३. विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक तथा तीनै तहको सरकार र गैरसरकारी क्षेत्रलाई संकट रोकथाम, प्रतिकार्य रपुनर्स्थापनाका लागि क्षमता विकास गरिनेछ
४. संकट व्यवस्थापनमा सरिक केन्द्रदेखि वडा तहसम्मका संयन्त्रसँग सटिक र चुस्त सम्बन्ध बनाइनेछ
५. प्राकृतिक प्रकोप तथा जोखिम न्युनीकरणका लागि हरित विद्यालय अभियान, जलवायु परिवर्तन, शिक्षा तथा दिगोविकासका निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रमहरूलाई कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ।

४.५.६ प्रमुख प्राथमिकता क्षेत्र, नतिजा तथा क्रियाकलापः

उपलब्धि
आपतकालीन तथा संकटपूर्ण परिस्थतिमा पनि बालबालिकाको सुरक्षा सहित शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित हुने।

नतिजा

१. विद्यालय तथा समग्र शिक्षा प्रणालीमा प्रकोप व्यवस्थापनका लागि पूर्वतयारी, प्रतिकार्यका योजना बन्ने ।
२. पुनःउत्थानको योजना तथा क्षमता विकास हुने।
३. आवश्यक भौतिक मानवीय र आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन हुने ।
४. महामारीको समयमा पनि स्वास्थ्य उपचार सहित सिकाइ निरन्तर हुने।
५. युद्ध, सामाजिक द्वन्द, हिंसा तथा बसाइसराइको अवस्थामा पनि आधारभूत आवश्यकताको पूर्ति सहित सिकाइको निरन्तरता हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप र भौतिक लक्ष्य

क्रस	मुख्य क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्षे)	अनुमानित बजेट (हजारमा)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	१० वर्ष		
१	सुरक्षित विद्यालय नीति,पुनरावलोकन तथा मापदण्ड निर्माण	पटक	१				१	२	२	१००	
२	विपद प्रतिकार्य क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	५००	
३	शिक्षक तथा वि व्य स तालिम	पटक	१		१		१	३	६	६००	
५	हरित,सफा,शान्त र सुरक्षित विद्यालय प्रवर्धन	विद्यालय संख्या	१०	१०	१०	१०	१०	५०	५४	३०००	
६	स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	५००	
७	विपद प्रतिरोधी विद्यालय भवन निर्माण गर्ने	ओटा	२	३	३	३	३	१४	२२	५०००	
८	उद्दार कार्यका लागि स्वयंसेवक तयारी र तालिम	पटक	१				१	२	३	५००	
९	वडा स्तरीय विपद व्यवस्थापन समिति गठन र स्वयंसेवक तालिमको व्यवस्थापन गर्ने	पटक	१				१	२	२	२५०	
१०	विपदमा आवश्यक पर्ने सामग्रि तथा व्यवस्थापकीय योजनाको तयारी गर्ने	ओटा	५	८	१०	१५	१०	४८	५४	२०००	

४.६. विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ परिचय

बालबालिका विद्यालयमा भर्ना हुनका लागि सुरक्षित विद्यालय, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेल्नका लागि खेलमैदान, सफाइ र पिउनका लागि खानेपानी, शौचका लागि शौचालय, बस्नका लागि उपयुक्त फर्निचर जस्ता भौतिक पूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत संरचना हुन् ।शिक्षा नियमावली २०५९ अनुसार एक विद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रूपमा पठनपाठनमा सहभागी बन्न प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तह (कक्षा १-५)का प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रतिविद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र आधारभूत तह(कक्षा ६-८) तथा माध्यमिक तहका लागि प्रति विद्यार्थी १.०० वर्ग मिटर बराबरको क्षेत्रफल तोकिएको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने, विद्यालय भवन लगायतका सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद जोखिममुक्त बनाउदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित एवम् बालमैत्री, हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्थापन गरिएको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीतिले आत्मसात गरेको सबैका लागि सुरक्षित भौतिक पूर्वाधार विकास एवं विस्तारको नीति, यस गाउँपालिकाको शिक्षा सम्बन्धि नारा तथा हालसम्मको अभ्यासका आधारमा भएको सिकाइ अनुभवका आधारमा शिक्षा क्षेत्रको यो योजना प्रस्ताव गरिएको छ ।

यस खण्डमा बडीकेदार गाउँपालिका भित्र रहेका विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरी आगामी दश वर्षका लागि विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजाहरु,प्रमुख लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ ।

४.६ .२ वर्तमान अवस्था

बदिकेदार गाउँपालिकामा कुल ३८ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । सञ्चालित विद्यालयहरुको भौतिक अवस्था तलको तालिकाबाट प्रस्ट पार्न सकिन्छः (स्रोत विद्यालय इमिस २०८१)

क्र.सं	विद्यालयकोनाम	भवन संख्या	कोठा संख्या	पुस्तकालय	नेट	विज्ञानप्रयोगशाला	ई-हाजिरी	आइसिटी	कम्प्युटरसंख्या	फोटोकपी	प्रोजेक्टर	शौचालय	घेराबार	विद्यालयको आवश्यकता
१	केदारेश्वर मा.बि लाना रंतोला	७	२७	१	छ	छ	छैन	छ	२	१	१	५	छ	भवन जीर्ण भएकोले भवन आवश्यक शौचालय र घेरवार
२	नबोदय आ.बि धारी	२	४	०	छैन	छैन	छैन	0	0	0	0	२	अधुरो छ	खेलसामग्री, भवन शौचालय र खेलमैदान, घेरबार
३	बुढाकोट आ.बि बुधाकोट	२	४	०	छ	छैन	छैन	छ	३	१	१	१	छैन	भवन जीर्ण भएकोले भवन आवश्यक छ, खेल मैदान, घेरबार आबस्यक छ
४	डम्सिला आ.बि लाना	३	८	छैन	छ	छ	छैन	छ	३	२	१	२	छ	भवन, शौचालय तथा खानेपानी
5	युवाबर्ष आ.बि कुन्थला	४	१0	छैन	छ	छैन	छैन	छ	३	१	१	२	छैन	घेरबार, आबस्यक छ
६	बयाल गाउ आ.बि लाना	१	३	०	छैन	०	०	०	०	०	०	१	छैन	घेरवार शौचालय आवश्यकता छ
7	मेल्घडी आ.बि अत्तरकाडा	४	८	०	छ	छैन	छैन	छ	३	१	१	२	राम्रो नभएको	घेरबार शौचालय खानेपानी
क्र.सं	**विद्यालयकोनाम**	**भवन संख्या**	**कोठा संख्या**	**पुस्तकालय**	**नेट**	**विज्ञानप्रयोगशाला**	**ई-हाजिरी**	**आइसिटी सामाग्री**	**कम्प्युटरसंख्या**	**फोटोकपी**	**प्रोजेक्टर**	**शौचालय**	**घेराबार**	**विद्यालयको आवश्यकता**
८	गौरी संकर आ.बि धामिगाऊ	२	४	छैन	छैन	छैन	छैन	छैन	१	१	१	१	छ अधुरो	सभाहल शौचालय खानेपानी घेरवार

9	केदारेशवर आ.वि.बडीकेदार -५ भवरा	२	५	छैन	छ	छैन	छैन	छ	३	१	१	२	छैन	घेराबारको अभाव, खेलमैदान आबस्यक
१०	बर्छैन मा.वि.बडीकेदार-२ बर्छैन	६	१५	छ	छ	छ	छैन	छ	५	१	१	३	छैन	खेलसामग्री, खानेपानी धारो, भवन अभाव
११	जनता मा.वि.बडीकेदार-२ सडेखान	५	१२	छ	छ	छ	छैन	छ	८	१	१	२	छैन	खेलसामग्री, भवन तथा घेरवार अभाव
१२	देवेश्वर आ.वि.बडीकेदार -२ गर्भुजा	२	६	छैन	छ	छैन	छैन	छ	२	१	१	१	छ	, भवन, घेरवार खेलमैदान आबस्यक रहेको
13	सरस्वती आ.वि.बडीकेदार -२ सिर्सि	४	९	छैन	छ	छैन	छैन	छ	५	१	१	२	छ	घेरबार
१४	कालिका आ.वि.बडीकेदार -२ छेडा	४	१०	छ	छ	छैन	छैन	छ	४	१	१	१	छ	शौचालय र घेरवार
१५	जनता आ.वि.बडीकेदार -२ भित्रिखोला	३	५	छे	छ	छैन	छैन	छ	२	१	१	१	छ अधुरो	, पुस्तकालय तथा बालमैत्री खेलसामग्री
१६	शिशुदर्पण आ.वि.बडीकेदार -२ बराऊ	३	६	छैन	छैन	छैन	छैन	छ	२	१	१	२	छ	भवन, खेलमैदान र घेरवार
17	विरेन्द्र मा.वि.बडीकेदार-३ घाङ्गल	९	१८	छ	छ	छैन	छ	छ	१०	१	छ	४	छ	घेरवार र शौचालय
१८	भैरव आ.वि.बडीकेदार-३ चवला	४	९	छ	छ	छैन	छ	०	४	१	१	२	छैन	भवन तथा घेराबारको अभाव
19	अमरघट्टी आ.वि.बडीकेदार -३ ओखलढु	२	९	छ	छैन	०	छ	०	३	१	१	२	छैन	घेरवार
क्र.सं	**विद्यालयकोनाम**	**भवन संख्या**	**कोठा संख्या**	**पुस्तकालय**	**नेट**	**विज्ञानप्रयोगशाला**	**ई-हाजिरी**	**आइसिटी सामाग्री**	**कम्प्युटरसंख्या**	**फोटोकपी**	**प्रोजेक्टर**	**शौचालय**	**घेराबार**	**विद्यालयको आवश्यकता**
२०	विष्णु मा.वि.बडीकेदार-३ मुलेचौर	८	१७	छ	छैन	छ	छैन	छ	१५	२	1	३	छैन	सभाहल, भान्छा घर, भवन, खेलमैदान , घेरबार, खानेपानी फर्निचरको अभाव

21	चौडेल आ.वि.बडीकेदार -३ चायकोट	४	९	छ	छ	छैन	छैन	छ	३	१	१	२	छ	सौचालय, भवन घेरवार, खानेपानी, खेलमैदान आबस्यक
२२	सुनपाल आ.वि.बडीकेदार -३ बेवरा	२	४	छैन	छैन	छैन	छौ	२	१	१	१	१	छैन	खानेपानी घेरवार, सौचालय आबस्यक
२३	केदारमाण्डौ आ.वि.बडीकेदार -३ पातल	२	४	छैन	छैन	छैन	छैन	छैन	१	१	१	१	छ-अधुरो	भवन घेरवार र फर्निचरको अभाव
२४	दुर्गा मा.वि.बडीकेदार-१ देवली	६	१२	छ	छ	छ	छैन	छ	५	१	१	२	छ	भवन, घेरबार, खानेपानी र शौचालय
२५	लक्ष्मि मा.वि.बडीकेदार-१ रिसडी	६	१३	छ	छ	छ	छैन	छ	२	1	१	२	छैन	घेराबार, खेलमैदान, खानेपानी, भवन आबस्यक
२६	महन्यालेश्वर आ.वि.बडीकेदार -१ अलाडी	५	११	छ	छैन	छ	छैन	छ	२	१	१	२	छ/	कम्पुटरजन्य सामग्रीकोअभाव शौचालय, भवन ,घेरवार
27	मंलेश्वर आ.वि.बडीकेदार -१ बनेना	३	९	छैन	छैन	छैन	छैन	०	६	१	१	१	छैन	घेरबार, भवन, सौचालय, शैक्षिक तथा खेल सामाग्री आबस्यक
२८	मालिका आ.वि.बडीकेदार -१ पातल	२	५	छैन	छैन	छैन	छैन	छैन	छैन	२	१	१	छैन	शौचालय खानेपानी घेरवार, पुस्तकालय भवन, भान्सा घर, ECD कक्षा फर्निचर ब्यबस्थापन सभाहल आबस्यक
29	आदर्श आ.वि.बडीकेदार -१ बिपीनगर	३	६	छैन	छैन	छ	छ	छ	२	१	१	१	छ	फर्निचर अभाव,शौचालय
३०	जनप्रिय आ.वि.बडीकेदार -१ मुडा	२	४	छैन	छैन	छैन	छैन	छैन	३	१	१	१	छ	शौचालय,घेरवार खानेपानी
३१	शिवजी मा.वि.बडीकेदार-४ भुज्याली	५	१३	छ	छ	छ	छ	छ	६	2	१	2	छ	खानेपानी, भवन, भान्छा घर, सभाहल र शौचालय
क्र.सं	**विद्यालयकोनाम**	**भवन संख्या**	**कोठा संख्या**	**पुस्तकालय**	**नेट**	**विज्ञानप्रयोगशाला**	**ई-हाजिरी**	**आइसिटी सामाग्री**	**कम्प्युटरसंख्या**	**फोटोकपी**	**प्रोजेक्टर**	**शौचालय**	**घेराबार**	**विद्यालयको आवश्यकता**
३२	विष्णु मा.वि.बडीकेदार-४ बरालगाउँ	४	१०	छ	छ	छ	छैन	१	५	१	१	२	छ अधुरो	घेरवार शौचालय,कम्पुटर ल्याब

३३	महन्याल आ.वि.बडीकेदार -४ रनुकाँडा	४	१०	छैन	0	छैन	छैन	छ	५	१		२	छैन	खानेपानी, भवन, भान्छा घर, सभाहल र शौचालय
३४	केदारेश्वर आ.वि.बडीकेदार -४ बाजबाटा	४	८	छ	छैन	छैन	छैन	छ	४	२	१	२	छ	घेरवार शौचालय,कम्पुटर ल्याब
३५	मेलघट्टी आ.वि.बडीकेदार -४ पुन्तडा	३	६	छैन	छैन	छैन	छैन	छ	३	२	१	१	छैन अधुरो	खाने पानि घेरवार शौचालय
३६	जनप्रेमि आ .वि.बडीकेदार-४ बनेरी	२	५	छैन	छैन	छैन	छैन	छ	२	१	१	१	छ	खाने पानि घेरवार शौचालय
३७	शिवजी आ,बि केदार्मानडयु	३	८	छैन	छ	छैन	छे	छ	२	१	१	२	छैन	खाने पानि घेरवार शौचालय
३८	बगर आ.बि बगर	१	२	छैन	छैन	छैन	छैन	छ	२	१	१	१	छैन	खानेपानी, भवन, भान्छा घर, सभाहल र शौचालय

४.९ .३ अवसर र चुनौतिहरू:

१. पूर्वाधार विकासलाई गुणस्तरीय बनाउनु ।
२. सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको गुरुयोजना विकास तथा कार्यान्वयन गर्नु ।
३. पूर्वाधार विकास स्रोतको पहिचान र व्यवस्थापन गर्नु ।
४. पूर्वाधारहरूलाई बालमैत्री, अपाङ्गता मैत्री र लैङ्गिक मैत्री बनाउनु।
५. भौतिक पुर्वाधार निर्माणमा जवाफदेहिता र उत्तरदायित्व बोध गर्नु ।
६. विद्यालय शिक्षाका लागि आवश्यक मापदण्ड विकास तथा कार्यान्वयन गरी सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास गर्नु,
७. भौगोलिक र प्राविधिक जटिलता।
८. योजनाबद्ध विकास गर्नु ।

४.६ .४ अवसरहरू

- स्थानीय तहको अधिकार र स्रोत परिचालन हुने।
- समुदायको सहभागिता बढ्ने
- सहयोगी संस्था (गैर-सरकारी संस्था (NGOs), निजी क्षेत्र, र अन्तर्राष्ट्रिय विकास साझेदार) हरो उपस्थिती गाराउन सकिने।
- पारदर्शिता र जवाफदेहिता बढाउन सकिने।

४.६.५ उद्देश्यः

गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्नु ।

- सुरक्षित र पहुँच योग्य भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्नु ।
- दुर्गम भेगका विद्यार्थीलाई शिक्षा प्राप्त गर्न सहज पहुँचको सुनिश्चितता।
- अपांगता भएका बालबालिका, बालिका, र पिछडिएका वर्गका लागि समावेशी र पहुँचयुक्त भौतिक संरचना निर्माण ।

३. छात्र/छात्राको उपस्थितिमा वृद्धि

- सुविधायुक्त विद्यालय वातावरणले विद्यार्थीलाई विद्यालयतर्फ आकर्षित गर्ने।
- विद्यालय छोड्ने दर (dropout rate) घटाउन सहयोग पुऱ्याउने।

४. सुरक्षित र दिगो भौतिक संरचना निर्माण

- भूकम्प प्रतिरोधी, विपद् प्रतिरोधी, र वातावरणमैत्री भवन निर्माण।
- विद्यालयलाई जोखिममुक्त क्षेत्र बनाउन सहयोग गर्ने।

५. स्वास्थ्य र सरसफाइको सुधार

- पिउने पानी, शौचालय, र सरसफाइका लागि आवश्यक भौतिक संरचना उपलब्ध गराई विद्यार्थीको स्वास्थ्य सुधार गर्ने।
- छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालयको व्यवस्था।

६. डिजिटल र आधुनिक शिक्षाको प्रवर्द्धन

- ICT (सूचना तथा सञ्चार प्रविधि) शिक्षाका लागि कम्प्युटर ल्याब, स्मार्ट कक्षा, र इन्टरनेटको व्यवस्था।
- भविष्य उन्मुख शिक्षाको लागि भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने

७. सामुदायिक अपनत्व र सहभागिता बढाउने

- समुदायलाई विद्यालयको विकास प्रक्रियामा सहभागी गराई उनीहरूको अपनत्वको भावना बढाउने।
- सामुदायिक स्रोतसाधनको परिचालनमार्फत विद्यालयको दिगो विकास सुनिश्चित गर्ने ।

८. सामाजिक समानता र समावेशीता प्रवर्द्धन

- सबै वर्ग र भेगका विद्यार्थीलाई समान पहुँच दिन आवश्यक संरचना निर्माण।
- ग्रामीण र शहरी विद्यालयहरूमा भौतिक विकासको असमानता घटाउने।

९. स्थानीय आर्थिक विकासमा योगदान

- विद्यालय निर्माण र व्यवस्थापन कार्यले स्थानीय स्तरमा रोजगारी सिर्जना गर्ने ।
- स्थानीय स्रोतसाधनको प्रयोगले क्षेत्रीय आर्थिक गतिविधिलाई टेवा पुऱ्याउने ।

१०. शिक्षामा दीर्घकालीन लगानीको सुनिश्चितता

- विद्यालयको मर्मतसम्भार र सञ्चालनका लागि दीर्घकालीन संरचना र योजनाको निर्माण ।
- विद्यार्थीको सिकाइ वातावरण दीर्घकालीन रूपमा प्रभावकारी बनाउन योगदान ।

११. शिक्षाको आकर्षण र प्रतिस्पर्धा वृद्धि

- सामुदायिक विद्यालयलाई निजी विद्यालयहरूसँग प्रतिस्पर्धी बनाउन सहयोग ।
- भौतिक पूर्वाधारले विद्यालयको साख बढाउन मद्दत गर्ने ।

१२. सरकारी नीतिहरूको कार्यान्वयन

- शिक्षा क्षेत्रका राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय नीतिहरूलाई स्थानीय स्तरमा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सहयोग ।
- विद्यालय सुधारका लागि सरकारद्वारा प्रदान गरिएका योजनाहरूलाई मूर्त रूप दिन सहयोग ।

निष्कर्ष:

बडीकेदार गाउँपालिकाले यी उद्देश्यहरूलाई ध्यानमा राखेर सामुदायिक विद्यालयहरूको भौतिक विकासका रणनीति तय गर्दा शिक्षाको गुणस्तर, पहुँच, र समावेशीतामा उल्लेखनीय सुधार ल्याउन सकिन्छ । यसले दिगो विकास लक्ष्य (SDGs) अन्तर्गत शिक्षासम्बन्धी लक्ष्यहरू पूरा गर्न पनि टेवा पुऱ्याउँछ ।

४.६ .६   रणनीतिहरू:

१. पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गरिनेछ।
२. विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि विभिन्न संघ संस्था एवं सरोकारवालाहरूसँग लागत साझेदारी गरिने विद्यालयहरू निर्माण गर्दा कक्षाकोठा, शिक्षक, प्रधानाध्यापक तथा प्रशासनिक कक्ष, शुद्ध खानेपानी, शौचालय, भान्सा वा खाजाघर लगायत सबैको योजना समावेश गरी डिजाइन गरिनेछ ।
३. प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवनलाई तुरुन्त वैकल्पिक व्यवस्था गरी स्तरोन्नति गरिनेछ ।
४. पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार गरिनेछ ।
५. आंशिक रूपमा क्षति भएका विद्यालयका संरचनाको मर्मत सम्भार गरिनेछ ।
६. अभिभावक र सरोकारवाला संग बिद्यालयका भौतिक सम्पतिहरुको संरक्षण तथा पर्वर्धन सम्बन्धि नियमित अन्तरक्रिया गराइनेछ ।
७. पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय एवम् वातावरणीय पक्षलाई एकीकृत प्रणालीको विकास गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
८. जिर्ण भौतिक संरचना रहेका बिद्यालयहरुको भूकम्प प्रतिरोधी संरचना निर्माण तथा सवलिकरण जोड दिइनेछ ।

९. बिद्यालयको बिभिन्न भौतिक संरचनाहरुको नियमित अनुगमन गरिनेछ।

बडीकेदार गाउँपालिका भित्रका सामुदायिक बिद्यालयहरुको भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि तयार गर्नुपर्ने केही रणनीतिहरू निम्न बमोजिम हुनेछन्

१. आवश्यकता मूल्यांकन (Needs Assessment):

- विद्यालयहरूको हालको भौतिक अवस्थाको अध्ययन।
- कक्षा कोठा, शौचालय, पिउने पानी, खेलकुद मैदान, पुस्तकालयजस्ता संरचनाहरूको आवश्यकताबारे तथ्यांक संकलन।
- भविष्यमा विद्यार्थी संख्या वृद्धि हुने अनुमानको आधारमा योजना निर्माण।

२. वार्षिक योजना र बजेट निर्माण:

- शिक्षा क्षेत्रमा प्राथमिकता दिने गरी स्थानीय तहको वार्षिक योजना निर्माण।
- भौतिक पूर्वाधार निर्माणका लागि पर्याप्त बजेटको सुनिश्चितता ।
- संघ र प्रदेश सरकारसँगको सहकार्यद्वारा थप स्रोत परिचालन।

३. समुदाय सहभागिता:

- विद्यालय व्यवस्थापन समिति, अभिभावक, र स्थानीय समुदायलाई योजनामा सहभागी गराउने।
- श्रमदान र स्थानीय स्रोत-साधन परिचालन गर्न प्रोत्साहन गर्ने।

४. समावेशी पूर्वाधार निर्माण:

- बालबालिका, महिला, र अपांगता भएका व्यक्तिका लागि पहुँचयुक्त (Disabled-Friendly) संरचना निर्माण।
- लैङ्गिक समानतालाई ध्यानमा राख्दै छात्र र छात्राका लागि छुट्टै शौचालयको व्यवस्था।

५. गुणस्तरीय निर्माण सामग्रीको प्रयोग:

- दीगो र वातावरणमैत्री निर्माण सामग्रीको प्रयोग।
- निर्माण कार्यको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न प्राविधिक निरीक्षण।

६. सुधारका लागि समयमै अनुगमन:

- पूर्वाधार निर्माण र मर्मतसम्भारमा समय-समयमा अनुगमन गर्ने।
- विद्यालय र सामुदायिक प्रतिवेदनको आधारमा सुधारका कदम चाल्ने।

७ . आधुनिक प्रविधिको प्रयोग:

- डिजिटल शिक्षा (ICT) को लागि कम्प्युटर ल्याब, स्मार्ट कक्षा, र इन्टरनेट सुविधाको विकास।
- सौर्य ऊर्जा जडान जस्ता हरित प्रविधि अपनाउने।

८. जोखिम व्यवस्थापन योजना:

- विपद्-प्रवण क्षेत्रका विद्यालयहरूको भौतिक संरचनामा जोखिम न्यूनीकरण उपाय अपनाउने।

- भूकम्प प्रतिरोधी संरचना निर्माण।

९. स्थानीय स्रोतको दीर्घकालीन परिचालन:

- शिक्षा विकास कोषको स्थापना।
- सामुदायिक वन, सहकारी, वा अन्य स्थानीय स्रोतबाट आय सृजना गर्दै विद्यालयमा लगानी।
- रणनीतिहरूलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गरेर विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधारलाई स्तरीय र दीगो बनाउन सकिन्छ।

४.६ .७ उपलब्धी तथा प्रमुख क्रियाकलापहरु:

उपलब्धि:

- भौतिक पूर्वाधारको विकास गरी सिकाइ वातावरण सिर्जना भएको हुने।
- गाउँपालिका भरिका सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक अवस्थासहितको विद्यालयमा अध्ययन गर्ने अवसर हुने।
- विद्यालयका भौतिक संरचना बाल मैत्री, अपाङ्गतामैत्री र सुरक्षित हुने।
- सबै विद्यालयहरूमा पर्याप्त भौतिक संरचना निर्माण हुने।

नतिजा

१. बडीकेदार गाउँ पालिका भित्रका विद्यालय शिक्षा अन्तर्गत विकास एवं विस्तार गर्नुपर्ने भौतिक पूर्वाधारको स्वरुप तथा भूमिका परिभाषित हुने।

२. बडीकेदार गाउँपालिका अन्तर्गत भौतिक पूर्वाधारको आवश्यकता र मापदण्ड सहितको १० वर्षे मास्टर प्लान तयार हुने।

३. गाउँपालिकाका सबै विद्यालयहरूमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार विकास र विस्तार हुने।

४. एक विद्यालय सम्पूर्ण पूर्वाधारको अवधारणा अनुरुप आगामि १० वर्षमा सबै विद्यालयमा पूर्वाधार विकास हुने।

५. पूर्वाधार विकासका लागि आवश्यक विधि, मापदण्ड तथा स्तरीकरणका सूचक तयार हुने।

६. सबै विद्यालयको क्षेत्रभित्र घेरबार,प्रवेश गेट निर्माण भएको हुने।

७. विद्यालयका भौतिक पुर्वाधार बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री हुने।

४.६ .८ क्रियाकलाप तथा भौतिक लक्ष्य र बजेट अनुमान

बिद्यालय भौतिक निर्माण र सुधार कार्यक्रमका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरू (Proposed Activities for School Infrastructure Development and Improvement)

प्रस्तावित कार्यक्रमहरु	लगानीको अनुमान (Cost Estimates (in '000s)					बार्षिक भौतिक लक्ष्य (Yearly Physical Target)				
	२०२५ /२५ ८१/८२	२०२५ /२६ ८२/८३	२०२६ /२७ ८३/८४	२०२७ /२८ ८४/८५	२०२८ /२९ ८५/८६	२०२४ /२५ ८१/८२	२०२५ /२६ ८२/८३	२०२६ /२७ ८३/८४	२०२७ /२८ ८४/८५	२०२८ /२९ ८५/८६
बडीकेदार गाउपलिकामा छनौट भएका बिद्यालयहरूमा WASH सुबिधा र फर्निचर सहितको ४ कोठे ब्लकका बिद्यालय निर्माण गर्ने	४०००	४०००	४०००	६०००	६०००	२	२	२	३	३
विद्यालय तथा शौचालय मर्मत र वृक्षारोपण कार्यक्रमको लागि अनुदान	५००	८०००	१०००	१५००	२०००	३	४	७	१०	१२
विपद् जोखिम व्यवस्थापन र resilience लचिलोपन सम्बन्धी बृहत योजनाको कार्यान्यन गर्ने	१००	७००	१०००	१२००	१५००	३	६	८	१०	१२
ECED बालबालिकाहरुका लागि WASH सुबिधा सहितको छुट्टै शौचालय निर्माण तथा मर्मत गर्ने	२००	४००	६००	८००	१०००	२	४	६	८	१०
बिद्यालय भौतिक निर्माण र सुधार कार्यक्रमका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमको जम्मा बजेट (लाखमा)	४८००	१३१००	६६००	९५००	१०५००					

४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि:

४.७.१परिचय:

आजको युग विज्ञान तथा प्रविधिको युग हो। वर्तमान समयमा गरिने हरेक कार्यहरु वैज्ञानिक प्रविधिको सहायताले गरिन्छन सूचना प्रविधि भन्नाले ध्वनी, तस्विर, अक्षर तथ्यांकको रुपमा सूचनाहरुलाई विद्युतियन्त्रहरु कम्प्युटर तथा दुरसञ्चारको प्रविधिको प्रयोग गरी भण्डारण, सम्पादन सम्प्रेषण संग्रह र प्रवाहलाई चिनिन्छ। आजको युग सूचना प्रविधिको युग हो। सूचना प्रविधिले शिक्षण र सिकाइका नयाँ विधि र मान्यतालाई अभूतपूर्व रुपमा अघि बढाएको छ। शिक्षाका पाठ्यक्रम निर्माणदेखि त्यसको कार्यान्वयन र मूल्यांकनका सम्पूर्ण अवधिमा सूचना तथा प्रविधिको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । यसले सूचनाको पहुँचमा वृद्धि गर्छ । शिक्षक तथा विद्यार्थीले शैक्षिक आवश्यकताका लागि छापिएका पुस्तकहरुमा मात्र भरपर्नु पर्ने आवश्यकताको अन्त्य भएको छ। उनीहरु आफ्नो आवश्यकताको पूर्तिका लागि इन्टरनेट तथा वेभसाइटहरुको उपयोग गर्न सक्ने भएका छन। सयौं व्यक्तिहरुले एकै पटक कुनै पनि समय कुनै ठाउँबाट कुनै पनि सामग्रीलाई हसिल गर्न सक्छन। अब सिकाइलाई अनलाइन पाठ्यवस्तुको माध्यमबाट चौविसै घण्टा हेर्न सकिन्छ । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित सिकाइले विद्यार्थीहरु एकै ठाउँमा भेला हुनु पर्ने अवस्थाको अन्त्य भएको छ । भौगोलिक, सामाजिक, साँस्कृतिक तथा पूर्वाधारहरुको अभावका कारण औपचारिक तवरबाट शिक्षा दिन नसकिने अवस्था अव रहेन । यसका लागि रेडियो, टेलिभिजन, भर्चुअल विद्यालय, भर्चुअल विश्वविद्यालयको माध्यमबाट शिक्षा हासिल गर्न सकिन्छ। शैक्षिक विकासका लागि सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको महत्वपुर्ण भुमिका रहने गरी यस योजनामा समावेस गरीएको छ।

४.७.२ वर्तमान अवस्थाः

नेपाल सरकारले स्विकृत गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ र विज्ञान तथा प्रविधि नीति, २०७६ ले समेत शिक्षामा सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगसम्बन्धी नीतिहरु उल्लेख गरेको छ। सूचना प्रविधिको तिब्र विकासले नेपाल जस्ता अल्पविकसित मुलुकहरुलाई शिक्षा, स्वस्थ्य, कृषि, पर्यटन तथा व्यापार लगायतका आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रको दिगो विकास गर्न सुअवसरहरु प्रदान गरेको छ। यस प्रविधिको व्यापक प्रयोगबाट कानूनको शासन,भ्रष्टाचारमुक्त र चुस्त प्रशासन, विकेन्द्रिकरण, आर्थिक अनुशासन तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह र स्रोतको कुशल व्यवस्थापन जस्ता असल शासनका आधारभूत मान्यतालाई आत्मसात गरी सर्वसाधारणले पाउनु पर्ने सेवा छिटो, छरितो, तथा कम खर्चिलो ढंगबाट प्रदान गर्न सकिन्छ ।यस अर्थमा सूचना प्रविधि नेपालको भौगोलिक विषमताबाट सिर्जित विकासका चुनौतीको सामना गर्न एउटा सशक्त पूर्वाधारको रुपमा समेत स्थापित हुन सक्ने देखिन्छ । बडीकेदार गाउँपालिकाका अधिकांस माध्यमिक विद्यालयहरुमा सुचना तथा प्रविधि प्रयोगशालाको स्थापना भएको छ । सम्पुर्ण सामुदायिक विद्यालयहरुमा ईन्टरनेट सुविधाको विस्तार गरीएको छ । सबै विद्यालयहरुमा कम्पुटर तथा प्रिन्टरको व्यवस्था गर्न परियत्न गरेको छ । केही विद्यालयहरुले स्मार्ट बोर्डको व्यवस्थापन समेत गर्न प्रस्तावना गरेका छन । विद्यालयहरुका विभिन्न कक्षाहरुमा कम्प्युटर विषयको शिक्षण गरीएको पाईन्छ । शिक्षा तथा सूचना र सञ्चार प्रविधिबीच गहिरो सम्बन्ध छ। शिक्षामा प्रविधिको प्रयोगलाई अर्थपूर्ण रुपमा हेर्न थालिएको छ । कक्षा कोठामा प्रविधिको प्रयोगका कारण हाम्रो परम्परागत पठनपाठनको सिद्धान्तलाई विस्थापित गरी नयाँ अवधारणाको सुरुवात भएको पाइन्छ । द्रुतगतिमा विकास हुँदै गएको प्रविधिले थुप्रै अवसर र चुनौतीहरु ल्याएको छ । हाल शिक्षा क्षेत्रमा पनि विद्यालयका प्रशासनिक काम, नतिजा निर्माण कार्य, पावर प्वाइन्ट निर्माण गरी प्रोजेक्टरको माध्ययमबाट अध्यापन गर्ने शैक्षिक कार्य सामान्यरुपमा प्रयोग आएको पाइन्छ ।केन्द्रिय शैक्षिक तथ्याङ्कमा जोड्नको लागि हाल एकिकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सुचना प्रणाली (IEMIS) को विकास गरीएको छ र त्यसको पुर्णतया उपयोग हुन नसकिएको अवस्था छ । उल्लेखित अवस्थाहरुलाई विश्लेषण गर्दा शिक्षामा सुचना प्रविधि क्षेत्रमा निम्न चुनौतिहरु पहिचान गरीएका छन ।

४.७.३ चुनौति

- सबै विद्यालयहरुमा सुचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी आधारभुतसंरचना जस्तै विद्युत, ईन्टरनेट कनेक्टिभिटी, आदिको विस्तार तथा स्थापना
- शिक्षामा सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगका लागि डाटा सेन्टर, डिजिटल ल्याब, डिजिटल पुस्तकालय सहितको एकिकृत प्रणालीको विकास
- सुचना तथा सञ्चार प्रविधिक सम्बन्धी उपकरणको व्यवस्था त्यसको सञ्चालन र प्रयोगका लागि दक्ष जनशक्तिको विकास
- सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगबाट समता अभिवृद्धि र डिजिटल डिभाईड कम गर्नु
- अन्तर्क्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको पर्याप्त विकास र पहुँच

- विभिन्न किसिमका अपाङ्गताको लागि प्रयोग हुने गरी सामग्री विकास र प्रयोग
- सबै प्रयोगकर्तालाई सहज हुने गरी शैक्षिक व्यवस्थापन सुचना प्रणाली र लेखा प्रणालीको विकास
- विभिन्न तहका ईन्टरनेट प्रदायक संस्थाहरुसँग समन्वय र सहकार्य

अवसरहरु:

- सबै विद्यालयहरुमा सुचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी आधारभुतसंरचना जस्तै विद्युत, ईन्टरनेट कनेक्टिभिटी, आदिको विस्तार तथा स्थापना
- शिक्षामा सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगका लागि डाटा सेन्टर, डिजिटल ल्याब, डिजिटल पुस्तकालय सहितको एकिकृत प्रणालीको विकास
- सुचना तथा सञ्चार प्रविधिक सम्बन्धी उपकरणको व्यवस्था त्यसको सञ्चालन र प्रयोगका लागि दक्ष जनशक्तिको विकास
- सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगबाट समता अभिवृद्धि र डिजिटल डिभाईड कम गर्नु
- अन्तर्क्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको पर्याप्त विकास र पहुँच
- विभिन्न किसिमका अपाङ्गताको लागि प्रयोग हुने गरी सामग्री विकास र प्रयोग
- सबै प्रयोगकर्तालाई सहज हुने गरी शैक्षिक व्यवस्थापन सुचना प्रणाली र लेखा प्रणालीको विकास
- विभिन्न तहका ईन्टरनेट प्रदायक संस्थाहरुसँग समन्वय र सहकार

४.७.४ उद्देश्यहरु

यस योजनाले शिक्षामा सुचना प्रविधि सम्बन्धी निम्नलिखित विशिष्ट उदेश्यहरु राखेको छः

- ग्रामीण क्षेत्रमा रहेका सामुदायिक विद्यालयहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच बृद्धि गर्नु
- विश्वब्यापी रुपमा उपलब्ध शैक्षिक स्रोत सामग्रीहरूमा इन्टरनेट मार्फत विद्यालय एवम् विद्यार्थीहरूको पहुँचमा विस्तार गर्नु
- अध्ययन एवम् शिक्षणमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगबाट सामुदायिक विद्यालयहरूको शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्नु

पालिकास्तरीय शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, कार्यकुशल, पारदर्शि र समतामुलक बनाउनु

४.७.५ रणनितिहरु:

शिक्षामा सुचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी उद्धेश्यहरु हासिल गर्न देहाए बमोजिमका रणनीतिहरु अवलम्बन गरीनेछनः

- ICT को पूर्वाधारकोरुपमा रहेको विद्युत, कम्प्युटर र इन्टरनेट प्रत्येक विद्यालयमा जडान गर्ने (उदेश्य १)

- कम्प्युटर, ई–पुस्तकालय तथा ICT ल्याव स्थापना गर्ने (उदेश्य २ र ३)
- विद्यालयमा कार्यरत जनशक्तिलाई ICT तथा Smart Board को प्रयोग सम्बन्धी आधारभूत तालिमको व्यवस्था गर्ने (उदेश्य २ र ३)
- विद्यालयहरुलाई केन्द्रिय शैक्षिक व्यवस्थापन सुचना प्रणालीको बढि भन्दा बढि प्रयोग गर्न प्रोत्साहित गर्ने (उदेश्य २ र ३

४.७.६ नतिजा,क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

उपलब्धी

- विद्यालयमा सूचना तथासञ्चार प्रविधिको विकास र विस्तारले प्रभावकारी ढंगबाट सिकाइमा सहजीकरण भएको हुनेछ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगबाट विद्यार्थीहरुको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार आएको हुनेछ।

नतिजा

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि पुर्वाधार विकास भई सबैको पहुँच स्थापित हुने,
- विभिन्न कक्षा तथा विषयका लागि अन्तर्क्रियात्मक डिजिटल सामग्रीमा विद्यार्थीकोसहज पहुँच हुने ,
- सबै सामुदायिक विद्यालयहरु र विद्यार्थीहरुमा सूचना सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी आधारभूत सुविधाको पहुँच पुग्ने,
- सबै माद्यमिक विद्यालयहरुले सिकाइ तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरेका हुने,
- सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने ,
- डिजिटल डिभाइड कम गर्दै जाने र विभिन्न किसिमका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु लगायत सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभुत पहुँच पुर्याउने ,
- शिक्षा सम्बन्धी विभिन्न सेवामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी सहज र सस्तो बनाउने ,
- शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, कार्यकुशल, पारदर्शी र समतामुलक बनाउने,
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित एकिकृत शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणाली (IEMIS) सम्बन्धी कार्य विद्यालयहरु स्वयमले समयमा नै सम्पन्न गर्ने,
- सुचना प्रविधिको प्रयोगले विद्यालय तथा गाउँपालिकाको व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार आउने ,
- अनुगमन मुल्याङ्कनतथा प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार भई लागत, जनशक्ति र समयको बचत हुने ,

प्रमुख क्रियाकलाप तथा भौतिक लक्ष्य अनुमानित बजेट

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	अनुमानित बजेट
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	विद्यालय	२०	४	४	४	६	३८	३८	२६००
२	प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	विद्यालय र बा वि के	२२	४	४	४	४	३८	५०	१५००
३	प्रति विद्यालय एक थान डेस्कटप कम्प्युटर	विद्यालय र बा वि के	३८	३	३	३	३	५०	५०	२०००
४	प्रत्येक विद्यालमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	विद्यालय र बा वि के	९	५	५	५	५	२९	५०	३०००
५	IEMIS व्यवस्थापन	विद्यालय र बा वि के	३८	३	३	३	३	५०	५०	५००
६	सामूदायिक अध्ययन केन्द्रहरूको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	५	२५०
	जम्मा									

परिच्छेद ५:

अन्य उप क्षेत्र

५.१ छात्रवृत्ति

५.१.१ परिचय

विद्यालय शिक्षामा विद्यार्थीहरूको सहभागिता वृद्धि गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिन तथा विद्यालय बाहिर रहेका, आर्थिक, सामाजिक रुपले पिछडिएका वर्गलाई विद्यालय शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउन अगाडि सारिएको उत्प्रेरणामूलक कार्य नै छात्रवृत्ति हो । जसको सहयोगले लक्षित समुदाय अर्थात गरिब, सुविधा बिहीन, अपाङ्गतथा कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा टिकाइ राख्न मद्दत गर्दछ। छात्रवृत्ति लगायत विद्यार्थीलाई प्रदान गरिने सहयोगले न्यून आयभएका परिवार, सुविधा बिहीन तथा कठीन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरूलाई विद्यालय शिक्षामा पहुँच तथा सहभागिताका लागि सहयोग गरी समता तथा समावेशिताको अवस्था सुधारमा योगदान गर्दछ । यस्तो सहयोगले आर्थिक अभावका कारणले विद्यालय पोशाक, स्टेशनरी लगायतका सामग्रीहरू, दिवा खाजा आदि उपलब्ध हुन नसकी विद्यालयमा हुने अनुपस्थिति दर तथा बिचैमा विद्यालय छाड्ने दर घटाउन सहयोग गर्दछ । यसबाट सबै बालबालिकालाई विद्यालय तहको शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्न र आधारभूत तहसम्म अनिवार्य शिक्षा

कार्यान्वयनमा सहयोग पुग्दछ । यसबाट विद्यालयमा विद्यार्थीको उपस्थिति दर र सक्रिय सिकाइ सहभागितामा वृद्धि भइ सिकाइ उपलब्धि दर तथा शिक्षाको गुणस्तर सुधारमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुग्दछ ।विद्यालय शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नका लागि प्रदान गरिने छात्रवृत्ति तथा प्रोत्साहन मूलतः गरिबी केन्द्रित हुन आवश्यक छ । यस प्रावधानले सुविधा विहीन तथा कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरूलाई पनि समेट्न सक्छ ।

५.१.२ अवसर र चुनौतिहरू

१. गैर आवासिय छात्रवृत्तिको रकम ज्यादै न्युन हुनु ।
२. छात्रवृत्ति वितरण गर्दा जात र लिङ्गलाई मात्र बढी महत्त्व दिनु ।
३. छात्रवृत्ति वितरण र यसको प्रभावकारिताको अनुगमन र मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउनु ।
४. छात्रवृत्ति सहित सामुदायिक आवासीय विद्यालय व्यवस्थापन गर्नु ।
५. विपन्न लक्षित छात्रवृत्ती अध्यावधिकमा इन्टरनेटको समस्या ।

५.१ .३ उद्देश्यः

१. विद्यालय तहको छात्रवृत्ति वितरणलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरी बालबालिकाहरूको सहभागिता तथासिकाइमा सुधार ल्याउनु ।
२. बालबालिकाहरूको गुणस्तरीय तथा प्राविधिक शिक्षामा छात्रवृत्तिको उचित प्रबन्ध गर्नु ।

५.१.४ रणनीतिहरूः

१. लक्षित वर्ग पहिचान गरी छात्रवृत्ति वितरण गरिने छ ।
२. स्थानीय तहबाट कक्षा १० का मेधावी विद्यार्थी पहिचान गरी निःशुल्क प्राविधिक तथा उच्च शिक्षाको अवसर प्रदान गरिनेछ ।
३. निःशुल्क प्राविधिक उच्चशिक्षा अध्ययनको अवसर पाएका विद्यार्थीलाई अध्ययन पश्चात २ वर्ष आफ्नो क्षेत्रमा रोजगारीको अवसर प्रदान गरिने छ ।

५.१.५ उपलब्धि, नतिजा, मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धिः आर्थिक अभावमा रहेका बालबालिकाहरूलाई समेत शिक्षाको अवसर प्राप्त हुने
प्रमुख नतिजाहरू

- आर्थिक रुपले पिछडिएका वर्गलाई छात्रवृत्ति प्रदान गरिने ।
- लक्षित वर्ग पहिचान गरी एकीकृत छात्रवृत्ति वितरण प्रणालीको विकास र कार्यान्वयन हुने।
- छात्रवृत्तिलाई शैक्षिक गुणस्तरसँग जोडिने ।

प्रमुख क्रियाकलापहरू र बजेट

क्रस	मुख्य क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)	अनुमानित बजेट (हजार मा)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	१० वर्ष		
१	छात्र वृत्ती वितरणको दिन तोकी छात्रवृत्ती वितरण	विद्यार्थी सख्या	१३६३	१३७०	१३८०	१३९०	१४००	६९०३	७००	३५००	संघीय सरकार
२	विद्यालय तहका बालबालिकाको सिकाइ प्रोत्साहन कार्यक्रम पहिचान र कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	५००	
३	माध्यमिक तहमा उच्च अंक ल्याउन सफल विद्यार्थीलाई उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि छात्रवृत्ती कार्यक्रम	विद्यार्थी संख्या	५	५	५	५	५	५	२५	१२०००	
४	विपन्न लक्षित छात्रवृत्ती कार्यक्रम प्रभावकारी बनाउन विद्यालयलाई अभिमुखीकरण	शिक्षक संख्या	३०		३०		३०		३०	४००	
५	विपन्न लक्षित छात्रवृतिमा सबै विपन्न बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चिता कार्यक्रम	विद्यालय संख्या	३०	३०	३०	३०	३०	३०	३०	५०००	

परिच्छेद ६

सुशासन तथा व्यवस्थापन

६.१.१ परिचयः

शिक्षा पद्धतिमा निर्णय तथा सो को कार्यान्वयनको समग्र प्रक्रियाले शासकीय प्रबन्ध (governance) लाई जनाउँदछ। यसमा संरचना तथा प्रक्रिया दुवै पर्दछन्। विद्यालय क्षेत्रको योजनाका सन्दर्भमा शासकीय प्रबन्ध अन्तर्गत योजनाको प्रभावकारी ढङ्गले कुशलतापूर्वक कार्यान्वयन गरी बालबालिकाको सहभागिता र सिकाइमा सुधार गर्न आवश्यक संरचना, भूमिका तथा कार्य प्रक्रिया समावेश हुन्छन्। यस्ता संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरुले सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय गर्नु तथा निर्णय कार्यान्वयन गर्नु, निश्चित दृष्टिकोण वा उदेश्यमा आधारित हुनु, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायी हुन, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्न, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही पारदर्शी हुनु र विधिको सर्वोच्चता तथा समतालाई प्रोत्साहन गरी सुशासन (good governance) को प्रत्याभूति गर्नुपर्दछ।

शिक्षामा तीनै तहका सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारीहरुको भूमिका रहने भएकाले भूमिकाअनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान रहन्छ।

शिक्षा क्षेत्रको यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचनासहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु पर्दछ। सुशासन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी उल्लिखित तीन पक्षहरुको उचित व्यवस्थापनका लागि योजनाका उदेश्य, अपेक्षित नतिजा र कार्यक्रमको स्वरूप संवैधानिक प्रावधानअनुसारको संघीय संरचनामा विभिन्न तहका सरकारको दायित्व तथा ज्ञान, प्रविधि, मूल्य-मान्यता र दृष्टिकोणमा आएको परिर्वतनलाई विचार गर्नु पर्दछ। नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूचिसहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था भएको छ। त्यसैगरी योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग, समता र समावेशिताको प्रवर्धन, नतिजा प्रतिको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वजस्ता पक्षहरुलाई प्राथमिकता दिनु पर्दछ।

यस परिच्छेदमा सुशासन प्रवर्धन गरी शिक्षा क्षेत्रको यस योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षित नतिजा हासिल गर्नका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना, क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीका सम्बन्धमा वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरिएको छ। वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा यस योजानाका अपेक्षित नतिजा प्राप्तिका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरुको कुशल तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना, क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणाली स्थापित गर्नु आवश्यक देखिन्छ।

६.१.२ संस्थागत क्षमता विकासः

बडीकेदार गाउँपालिकाको शैक्षिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी र व्यवस्थित रुपमा अगाडि बढाउन दक्ष र सक्षम जनशक्तिका साथै स्रोत साधनको आवश्यकता पर्दछ । जनशक्तिको उचित व्यवस्थापन र संगठनात्मक सुदृढीकरणले संस्थाको कार्य सम्पादनमा वृद्धि हुने गर्दछ। वर्तमान बदलिँदो परिवेशअनुसार शासकीय संरचना, प्रक्रिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय संरचना अनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व शिक्षामा भएको संङ्ख्यात्मक विस्तार, ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास, सामाजिक चेतनामा आएको परिर्वतन लगायतका पक्षहरुलाई समेत विचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक छ । वर्तमान अवस्थामा बडीकेदार गाउँपालिका भरिका ३९ वटै विद्यालयहरूमा शिक्षा क्षेत्रको व्यवस्थापन गर्नका लागि गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयमा शिक्षा, युवा तथा खेलकूद शाखा रहेको छ। शिक्षा शाखामा शिक्षा प्रशासन,शिक्षा सेवाका अधिकृतस्तर तहको एक जना र शिक्षा प्रशासन शिक्षा सेवासहायक स्तर पाँचौ तहको एक जना गरी जम्मा २ जनाको दरबन्दी रहेको छ । शिक्षासम्बन्धी समष्टिगत नीति निर्धारण, शिक्षा सम्बन्धी मापदण्ड र स्तर निर्धारण, पालिकास्तरीय योजनाको विकास, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि विद्यालय, गाउँ शिक्षा समिति र गाउँपालिका बीच समन्वय स्थापित गरी अवश्यक सहजीकरण गर्नु शिक्षा शाखाको प्रमुख दायित्व रहेको छ । विद्यालय शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहमा ऐन तथा नियमावलीहरुको निर्माण तथा परिमार्जन नभएकोले कार्यान्वयनमा जटिलता सिर्जना भएको छ। विशेष गरी संघीय शिक्षा ऐन जारी हुन नसकेको कारणले प्रदेश र स्थानीय कानुनहरु विकास हुन बाधा भई शैक्षिक गतिविधि व्यवस्थित रुपमा सञ्चालन गर्न नसकेको कुराहरु सत्य सावित नै छ।

६.१.३ अवसर तथा चुनौतिहरूः

१. शैक्षिक व्यवस्थापनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्नु,
२. विद्यालयका समग्र गतिविधिहरूलाई पारदर्शी, जवाफदेही र उत्तरदायी बनाउनु,
३. शैक्षिक विकासका लागि दिगो स्रोत व्यवस्थापन गर्नु।
४. विद्यालय शिक्षा सँग सम्बन्धीत समग्र क्रियाकलापहरु लाई सूचना प्रविधिमैत्री बनाउनु।
५. शिक्षाक्षेत्रमा कार्यरत सरकारी तथा गैह्रसरकारी निकायहरु सँग समन्वय गरी निरन्तर सहयोग र सम्बन्ध स्थापित गर्नु।

६.१.४ उद्देश्यः

१. आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु।
२. जनशक्तिहरुको लागि पेशागत तथा संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु।
३. आवश्यक स्रोत साधनको उचित व्यवस्थापन गर्नु।

६.१.५ रणनीतिहरू:

१. स्थानीयतहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने।
२. संस्थागत संरचना अनुसार जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने ।
३. कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने ।
४. स्थानीय तहमा शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणालीको विकास गर्ने।
५. प्रधानाध्यापक,विद्यालय व्यवस्थापन समिति अक्ष्यक्षलाई थप जिम्मेवार बनाइ क्षमता विकास गर्ने ।
६. कार्यक्रमको प्रभावकारी ढंगबाट कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्ने ।

६.१.६ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धीहरु:

१. स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।
२. संस्थागत क्षमता अभिवृद्धी भइ जवाफदेहिता, उत्तरदायित्व र जिम्मेवारीमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
३. आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन भई प्रभावकारी रुपमा कार्यसम्पादन भएको हुनेछ ।
४. शिक्षाक्षेत्रका समग्र क्रियाकलापहरु उपलब्धिमूलक भएका हुनेछन् ।

प्रमुख नतिजाहरू:

१. शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्धन भइ बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ

प्रमुख क्रियाकलाप र भौतिक लक्ष्य र अनुमानित बजेट

क्रस	मुख्य क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्षे)	अनुमानित बजेट (हजारमा)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	१० वर्षे		
१	माध्यमिक विद्यालयहरुमा सूचना अधिकारीको व्यवस्था	जना	०	४	५	०	०	९	९	१००	
२	सामाजिक परीक्षण	वटा	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८	४२५	
३	वार्षिक सार्वजनिक सुनुवाइ	वटा	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८	२००	
४	प्रअ तथा शिक्षक कार्यसम्पादन सम्झौता	पटक	१	१	१	१	१	५	५	निःशुल्क	
५	प्रअ तथा विव्यस/शिअसं व्यवस्थापकीय तालिम	जना	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८	१०००	
६	लेखा व्यवस्थापनमा विद्युतीय प्रणालीको विकास	वटा	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८	८००	
७	विद्यालय पदाधिकारी,शिक्षक विद्यार्थी, आचार संहिता निर्माण	पटक	३८	३८	३८	३८	३८	३८	३८	निःशुल्क	

८	विद्यालय सहयोगका लागि पूर्व विद्यार्थी समाज गठन	वटा	०	३८	३८	३८	३८	३८	३८	५००	
९	वार्षिक विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण कार्यक्रम	पटक	०	४	५	१३	८	३०	३८	५००	
१०	विद्यालय बुलेटिन प्रकाशन	पटक	०	१	१	१	१	५	५	२५०	
११	विद्यालय जग्गा दीगो उपयोग गर्ने कार्यविधि निर्माण	पटक	०	०	१			१	१	५०	
१२	आवश्यक कानुनी प्रबन्ध तथा मापदण्डको विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	५	२००	
१३	संस्थागत संरचना निर्माण र क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	५	२००	
१४	कार्यसम्पादन करार गरी सबैलाई नतिजाप्र ति जिम्मेवार बनाउने।	पटक	१	१	१	१	१	५	५	२००	
१५	प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क प्रणालीको सुदृढीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	२००	
१६	शिक्षक तथा समग्र विद्यालय शिक्षा प्रणालीलाई सिकाइप्रति उत्तरदायी बनाउने पद्धती विकास गरी कार्यान्वयन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	५	२००	
१७	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ सम्बन्धी संयन्त्रको विकास	पटक	०	१					१	५०	
१८	विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण,सरसफाइ तथा स्वच्छता विपद तथा महामारी सम्बन्धी सेवा तथा समन्वयका लागि संयन्त्रको विकास गर्ने।	पटक	०	१					१	१५०	
जम्मा										५०२५	

६.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्धः

६.२.१ परिचयः

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कन लगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति, प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्वहरू पर्दछन् । नेपालमा सङ्घीय संरचनाअनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएको तीन वर्ष कटिसकेको छ भने केही कानुनी प्रबन्धसहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको भएतापनि राज्य प्रणालीलाई सङ्घीय संरचनाअनुरूप सक्षम बनाउन आवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्नेछ । कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसको दिगोपना, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

६.२.२ वर्तमान अवस्थाः

योजना निर्माण पश्चात कार्यान्वयनमा प्रभावकारीपन नभएमा योजना निर्माणको औचित्य रहँदैन । नेपालमा योजना धेरै बन्छन् तर कार्यान्वयनको अभावमा कागजमा परिणत भएर थन्किएका विगतका अनुभवहरुबाट प्रस्ट हुन्छ । यस सन्दर्भमा संघमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले समग्र शिक्षा नीति तथा योजना तर्जुमा गर्ने, राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालय तथा अन्य विषयगत मन्त्रालयहरुसँग समन्वय र सहकार्य गर्दछ। त्यसै गरी विकास साझेदारहरुसँग सहकार्य तथा समन्वय गर्ने र योजना तथा कार्यक्रमहरु कार्यान्वय गर्ने गर्दछ । संघीय संरचना अनुसार कार्य सम्पादन गर्नका लागि परिवर्तन भएको उल्लेखित सङ्गठन संरचना तथा जनशक्ति व्यवस्थापन विद्यालय शिक्षामा सुशासन कायम गरि कुशल व्यवस्थापनको लागि प्रयाप्त देखिदैन । गाउँपालिकामा कर्मचारी अभाव,स्पष्ट जिम्मेवारी नहुनु तथा कार्यबोझले कार्यान्वयनमा जटिलता आउने गरेको छ ।

योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि वर्तमान प्रवन्धमा परिमार्जन तथा सुधार आवश्यक देखिएको छ। हालको संरचनामा देखिएका केहि समस्या तथा चुनौतिहरु रहेको पाइन्छ।

- शिक्षा सम्बन्धि कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने निकायमा कार्य गर्ने जनशक्ति व्यवस्थापन गर्नु ।
- शिक्षा सम्बन्धि केन्द्रिय निकाय, प्रदेश, स्थानीय तह तथा संघ संस्थाहरुलाई एकद्धार प्रणालीमा ल्याउनु ।
- स्थानीय स्तरबाट शिक्षाका क्रियाकलाप कार्यान्वयन गर्नका लागि स्रोत तथा लगानी व्यवस्थापन गर्नु ।
- शिक्षक अभिभावक संघ र विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई सक्रिय गराउनु ।
- प्रस्तावित विद्यालय धेरै हुनु, विद्यार्थी संख्या न्युन हुनु र विद्यालयमा जनशक्ति उपलब्ध गराउनु ।
- कार्यान्वयन संन्त्रको निर्माण र क्षमता विकास गर्नु ।
- सार्वजनिक शिक्षाको सवलीकरणमा जिम्मेवारी बोध गराउनु ।

६.२.३ उदेश्यहरुः

१. शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।

६.२.४ रणनीतिहरु:

१. संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरण भई प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेट समेत संलग्न गरि वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तय गर्ने ।
२. कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि आवश्यकता अनुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने ।
३. योजना कार्यान्वयनको लागि शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाको अतिरिक्त अन्य समिति तथा उपसमिति निर्माण गर्ने ।
४. शिक्षकहरुलाई समय-समयमा योजना तथा शैक्षिक क्रियाकलापका बारेमा अभिमुखीकरण गर्ने ।
५. एकिकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन मार्फत नियमित रुपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजा बारे समीक्षा गर्ने
६. विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा शिक्षक अभिभावक संघलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।
७. वित्तिय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षाकोठामा समय तथा कार्य सुनिश्चितताको आवश्यक मापदण्ड तयार गर्ने ।
८. वडा कार्यालय मार्फत अभिभावक तथा सरोकारवालाहरुसँग अन्तरक्रिया तथा छलफल गरि शैक्षिक गतिविधिको बारेमा अवगत गरिनेछ ।
९. विद्यालय व्यवस्थापनसँग अन्तरक्रिया गरि निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि प्रधानाध्यापकहरुलाई जिम्मेवार बनाउने ।

६.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

उपलब्धिहरु:

१. शिक्षा योजनको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ ।

प्रमुख नतिजा:

शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्द्धन भइ बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयनका लागि आवश्यक अनुमानित वजेट तालिका:

क्रस	प्रमुख क्रियाकलाप	अनुमानित बजेट रु हजारमा						स्रोत	कैफियत
		कुल बजेट	२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	गाउँपालिका	छलफल तथा अन्तर्क्रिया
२	कानुन,कार्यविधि र निर्देशिका निर्माण	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	गाउँपालिका	
३	समिति तथा उपसमिति निर्माण	आवस्यकता अनुसार	0	0	0	0	0	गाउँपालिका	बैठक
४	कार्यक्रम कार्यान्वयनको	५००	१००	१००	१००	१००	१००	गाउँपालिका तथा संघसंस्था	अभिमुखीकरण

	लागि अभिमुखीकरण								
५	शैक्षिक तथ्याङ्क व्यवस्थापन	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	गाउँपालिका,सशर्त तथा संघसंस्था	IEMS व्यवस्थापन
६	शि अ सं र वि व्य स लाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अध्यावधिक सम्बन्धी अभिमुखिकरण	५००	१००	१००	१००	१००	१००	संघ संस्था तथा पालिका	अभिमुखीकरण
७	सरोकारवालाहरुसँग अन्तर्क्रिया तथा छलफल	५००	१००	१००	१००	१००	१००		छलफल
	जम्मा	१७५०							

परिच्छेद ७
लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

७.१.१ परिचयः

आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा गति प्रदान, समृद्ध राष्ट्र निर्माण तथा र उन्नत समाज विकासका लागि सरकार तथा समुदायले बालबालिकाको शिक्षामा प्राथमिकताका साथ लगानी गर्नु आवश्यक हुन्छ। भविष्य लागि गुणस्तरीय मानव संसाधानको विकास गर्न शिक्षामा लागानी गरिन्छ ।त्यसैले बालबालिकाको शिक्षामा गरिने लागानी व्यक्ति, समाज र राज्यको दीर्घकालीन विकासका लागि सहयोग गर्दछ । राज्य निर्माणको दीर्घकालीन सोचलाई मूर्त रुप दिन शिक्षामा राज्यले प्राथमिकताकासाथ लागानी गर्न आवश्यक हुन्छ। शिक्षामा राज्यको लगानीले प्रमुख तीन पक्षलाई ध्यान दिनु पर्दछ ती तीन पक्षहरुमा;पहिलो-राज्यका सबै बालबालिका र नागरिकलाई शैक्षिक अवसर र सहभागिता, दोस्रो- सहभागी भई सकेकालाई उचित र गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिस्चितता र तेस्रो- स्रोतको समतामूलक वितरण र उपयोग रहेका छन्। नेपालको संविधानमा वित्तीय व्यवस्थापन सम्वन्धमा सशर्त अनुदान, समानीकरण अनुदान, समपुरक अनुदान, विशेष अनुदान र आन्तरिक ऋणको व्यवस्था सम्वन्धमा उल्लेख गरेको पाइन्छ। समानीकरण अनुदानको हकमा प्राकृतिक तथा वित्त आयोगको सिफारिसमा सङ्घीय सरकारबाट स्थानीय तथा प्रदेश तहमा वित्तीय हस्तान्तरण हुने गरेको छ। विशेष अनुदान र समपुरक अनुदान राष्ट्रिय योजना आयोगबाट व्यवस्थापन हुदै आएको छ। सशर्त अनुदान सम्बन्धित विषयगत मन्त्रालयबाट आवश्यक प्रकृया पूरा गरी स्थानीय र प्रदेश तहमा वित्तीय हस्तान्तरण गर्ने अभ्यास रहेको छ। संघीय सरकारवाट हस्तान्तरण हुने उल्लिखित विभिन्न किसिमका अनुदान बाहेक प्रदेश सरकारवाट तथा स्थानीय तहको आफ्नै स्रोतमा आधारित बजेट पनि गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्न सक्दछ।

शिक्षामा आवश्यक पर्ने स्रोत पहिचान गरी तिनलाई एकिकृत गर्नु र उपयुक्त तरिकाले वितरण तथा उपयोग गर्नु शिक्षामा लगानीको प्रबन्ध गर्दा ध्यान दिनुपर्ने महत्वपूर्ण पक्ष हुन्। शिक्षामा आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत कहाँवाट जुटाउने, कुन कुन क्षेत्रमा स्रोतको विनियोजन गर्ने, विनियोजित स्रोतको प्रवाह कसरी गर्ने ? उपलब्ध स्रोतको उपयोग कुन ढंगबाट गर्ने भन्ने विषयमा जति ध्यान पुग्दछ, शैक्षिक लागनीको पक्ष उत्ति नै सक्षम र व्यवस्थित हुन्छ।
यस सन्दर्भमा शिक्षा क्षेत्रको यो योजना कार्यान्वयनका लागि लागानी तथा स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धमा वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरी यसमा देखिएका चुनौतीहरू उल्लेख गरिएको छ। पहिचान गरिएका चुनौतीहरुको सामना गर्दै वित्तीय व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि यसका उद्देश्य तथा रणनीतिहरु प्रस्तुत गरी स्रोतको आकलन तथा लगानीका क्षेत्र र लागत अनुमान गरिएको छ।

७. १. २ वर्तमान अवस्थाः

बडीकेदार गाउँपालिकाले शिक्षामा लगानी बढाउनुपर्छ भनेर गाउँपालिकाका विभिन्न नीति तथा योजनाहरुमा समावेश गरिएको पाईन्छ। नेपालको संघीय तहबाट शिक्षामा करिब ११ प्रतिशत लगानि गरिएको अवस्था छ भने गाउँपालिकाले पनि शिक्षा क्षेत्रलाई विशेष प्राथमिकता दिएको पाइन्छ । आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा बडीकेदार गाउँपालिकाले समानिकरण बजेट अन्तर्गत शिक्षामा रु २ करोड ५६ लाख बजेट विनियोजन गरेको थियो जुन कुल समानिकरण बजेटको करिब ११ प्रतिशत हो जुन ९५ प्रतिसत बजेट दायित्व तर्फको तलब भत्तमा खर्च हुने गरी बिनियोजन गरिएको छ। यसरी हेर्दा गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रलाई विकासको प्रमुख पुर्वाधारको रुपमा अङ्गिकार गरेको पाइन्छ। त्यसैगरी शिक्षामा घरपरिवारको अप्रत्यक्ष तथा प्रत्यक्ष लगानि तथा नीजि क्षेत्रको लगानि समेत उल्लेख्य रुपमा रहेको पाईन्छ। स्थानीय सरकारले शिक्षामा गरेको प्रशासनिक र व्यवस्थापकीय लगानि समेत महत्वपुर्ण रहेको छ । हाल संघीय सरकारबाट प्राप्त बजेट अन्तरगत सार्वजनिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुका लागि निःशुल्क पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था गरीएको छ। त्यसैगरी सामुदायिक विद्यालयहरुमा विभिन्न किसिमका छात्रवृत्तिको , पुर्व प्राथमिक कक्षा देखि ५ सम्म दिवा खाजाको व्यवस्था, कक्षा ६ देखि १२ सम्मका छात्राहरुका लागि स्यानिटरी प्याड, शिक्षक कर्मचारी तलब भत्ता व्यवस्था लगायतका कार्यहरु सम्पादन हुदै आएकोमा ससर्त शिक्षा क्षेत्रको कुल खर्चको ८५ प्रतिसत भन्दा बढी हिस्सा शिक्षक तलब र ससर्त गतिविधिमा मात्र खर्च भइरहेको छ। बडीकेदार गाउँपालिकाले आधारभुत शिक्षालाई निःशुल्क बनाउनका लागि वार्षिक नीति, बजेट तथा कार्यक्रमको व्यवस्था गरीएको साथै शिक्षामा आर्थिक तथा विपन्न वर्गका लागि अनाथ तथा असहाय सम्बन्धी छात्रवृतिको व्यवस्था गरीएको छ। शिक्षामा गरीने लगानीलाई मानव संशाधन विकासको प्रमुख लगानीको रुपमा लिइन्छ

शिक्षामा गरेको लगानीको वस्तुपरक रुपमा यति लगानी गरेकोले यति उपलब्धि भयो भन्न गाह्रो छ किनकी शिक्षामा गरिएको लगानीको प्रतिफल तत्कालै देखिदैन। फेरि शिक्षामा गरिने लगानीलाई मानवीय सन्तुष्टिसँग जोड्ने पनि गरिन्छ, जुन मापन गर्नसहज पनि छैन। शिक्षामा गरिने लगानी मानव संसाधन विकासका लागि गरिने लगानीका रुपमा लिइने गरेको पाइन्छ । यी दीर्घकालीन प्रभाव पार्ने विषयक्षेत्रका अतिरिक्त वस्तुपरक सूचकका आधारमा पनि शिक्षामा लगानीको उपलब्धि हेर्ने गरिन्छ। साक्षरता दर, विद्यालयमा भर्ना दर, उतीर्ण दर,विद्यार्थी शैक्षिक उपलब्धि जस्ता पक्षमा भएको प्रगतिलाई शिक्षामा गरिएको लगानीको प्रतिफलको रुपमा लिन सकिन्छ। कतिपय विद्यालयहरूले विद्यालयको

आर्थिक स्रोतको दिगो व्यवस्थापन गर्नका लागि विभिन्न क्रियाकलापहरू गरेको पाइन्छ ।यस्तो कार्यले विद्यालयको शैक्षिक प्रवर्द्धन गर्नका लागि मद्दत पुगेको छ। विद्यालयहरूले दरिलो आर्थिक व्यवस्थापन गर्नका लागि विभिन्न संघसंस्था तथा व्यक्तिहरूबाट दान, चन्दा लगायत अचल सम्पतिहरू ग्रहण गर्ने गरेको पाइन्छ । शैक्षिक तथा भौतिक व्यवस्थापनका लागि समेत लगानी भएको पाइन्छ

७.१.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

१. संघीय संरचना अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बीचको शिक्षाको लगानी मापदण्ड र वित्तिय स्रोत हस्तान्तरणको उपयुक्त माध्यम निर्धारण गरी तीनै तहका सरकारलाई शिक्षामा लागानीको लागि जिम्मेवार बनाउने ।
२. प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षामा विद्यार्थी अनुपात वढाउन आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत पहिचान र परिचालन पद्धति सुनिश्चत गर्ने ।
३. शिक्षामा आधुनिक प्रविधि मैत्री शिक्षण सिकाइ सञ्चालन गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने ।
४. विद्यार्थीको सिकाइ र कुशलतामा केन्द्रित भई गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न आवश्यक पर्ने गरी लगानी गर्न स्रोत व्यवस्थापनगर्ने ।
५. शिक्षामा समता तथा समावेशिता सुधार गरी आर्थिक रुपले विपन्न, सुविधाविहीन, विभिन्न कठिन परिस्थितिमा रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुको पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरीय सिकाइ सुनिश्चित गर्न पर्याप्त लगानी प्राप्तगर्ने।
६. गैर सरकारी क्षेत्रको लगानी, सामुदायिक सहभागिता र अभिभावकको लगानीलाई अभिलेखीकरण र प्रोत्साहन गर्ने ।
७. वित्तीय व्यवस्थापकको कार्यकुशलता वढाउन व्यक्ति, संस्था र पद्धतिको क्षमता विकास गर्ने ।
८. वित्तीय गतिविधिलाई पारदर्शी, जवाफदेही, सरलीकृत गरी वित्तीय सुशासन कायम गर्ने

७.१.४ उद्देश्य

१. योजना अवधिका लागि विद्यालय शिक्षामा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु।
२. विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु ।
३. उपलब्ध सम्भावित स्रोतका आधारमा पहिचान गरिएका कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु ।
४. लगानीको उपयोगको अवस्था जानकारी लिने उपयुक्त विधि र प्रक्रिया प्रस्तुत गर्नु र जवाफदेहिता स्पष्ट गर्नु ।

७.१.५ रणनीतिहरु

१. मापदण्डका आधारमा खर्च गर्ने र सोको प्रतिवेदन पेश गर्ने पद्धति अवलम्बन गरिनेछ ।
२. विद्यालय शिक्षाको लागि कानुनमा तोकिए अनुसारको आर्थिक दायित्व तीनै तहका सरकारहरुबीचको लागत साझेदारीमा हुनेछ ।यसका लागि बित्थडचिर गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रमा आफ्नो स्रोतबाट थप लगानी गर्नेछ

३. सरकारबाट प्रदान गरिने स्रोतको उपयोग गर्ने प्रमुख इकाइ विद्यालय भएकाले लक्षित गुणस्तर सुनिश्चित गर्न विद्यालयलाई जवाफदेही बनाइनेछ ।
४. शिक्षा क्षेत्रमा हाल भएको लगानीमा वृद्धि गरिनेछ ।
५. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार गरी वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई थप सवल बनाइनेछ ।

७.१.६ स्रोतको अनुमान, विश्लेषण र प्रस्तावित बजेटः

सामान्यतया स्रोतको अनुमान र विश्लेषण गर्दा दुई मूलभूत प्रक्रिया बीचमा सामन्जस्य गर्ने प्रयास हुन्छ । पहिलो नागरिकका अपेक्षा, संबैधानिक प्रत्याभूति, शिक्षाका नीति तथा कार्यक्रमलाई उचित रुपमा सम्बोधन गर्न स्रोतको आँकलन गर्नु पर्ने हुन्छ भने दोस्रो आँकलन गरिएको स्रोत कति हुन्छ र हामीसँग सामार्थ्य के कति छ? त्यो पनि सँगसँगै विश्लेषण गरिन्छ । यस प्रकार आवश्यकता र सामर्थ्य बीचमा सामन्जस्यता कायम गरी योजनाका कार्यक्रमहरु र तिनको प्राथमिकता निर्धारण गरिन्छ । यी दुई पक्षलाई आधार मानी यहाँ अनुमान र विश्लेषण गरिएको छ ।
संवैधानिक प्रावधान अनुसार आधारभूत शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क गर्ने दायित्व राज्यकोरहेको छ । प्रत्येक बालबालिकालाई शिक्षाको हक हुने र प्रारम्भिक बालबिकास तथा शिक्षालाई आधारभूत शिक्षा अन्तर्गत नैआवश्यक बजेटको व्यवस्था राज्यले गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यस्तै शिक्षामा सबैका पहुँच र सहभागिताको सुनिश्चितताका लागि विशेषगरी आर्थिक रुपले विपन्न, विभिन्न कठीन परिस्थितिमा रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुलाई थप प्रोत्साहितगर्न आवश्यक छ । अनिवार्य र निःशुल्क आधारभूत शिक्षा तथा निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाका अतिरिक्त अनौपारिक तथानिरन्तर शिक्षा, विद्यालयहरुमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा, पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री, शिक्षक व्यवस्थापन र विकास, सूचना तथा सञ्चार प्रविधि, भौतिक पुर्वाधार, विपद व्यवस्थापन, दिवा खाजा लागायत विद्यालय स्वास्थ्य, पोषणतथा सरसफाइ स्वच्छता लगायतको खर्चका लागि लगानी सुनिश्चित गर्नु आवश्यक छ । साथै योजनाको अनुगमन तथामूल्याङ्कन तथा व्यवस्थापकीय कार्यलाई व्यवस्थित गर्न र विभिन्न तहमा क्षमता विकासमा थप लगानी आवश्यक छ । उल्लेखित आवश्यकता समेतका आधारमा शिक्षा क्षेत्रका लागि आगामी ५ वर्षकालागि निम्नानुसारको स्रोतको आंकलन गरिएको छ ।

बडीकेदार गाउँपालिको गाउँ शिक्षा योजना २०८१- २०९० मा विद्यालय क्षेत्रअन्तर्गतका विभिन्न उपक्षेत्र तथा विषयमा ५ बर्षको लागि प्रस्तावित बजेट (रु हजारमा)

बडीकेदार गाउँपालिका शिक्षा क्षेत्रमा आगामि ५ वर्षको लागि प्रस्ताबित बजेट (२०८१।८२-२०८५।८६) रु हजारमा								
क्र.स	उप क्षेत्र	आर्थिक वर्षहरु र प्रस्तावित बजेट						
		२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४	२०८४।८५	२०८५।८६	कुल जम्मा	कैफियत
१	प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा	७२७०	८२३०	९३४०	९६००	७२७०	**४१७१०**	
२	आधारभुत शिक्षा	२८९४०	२८६१५	२८४१०	२६१७०	३५५७०	**१४७७०५**	

३	माध्यमिक शिक्षा	८००२	१४०२५	१७२७५	१८६१६	१५३४८	७३२६६	
४	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा	८०७०	२०५०	२५३०	२५८०	२५८०	१७८१०	
५	अनौपचारीक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	६८०	३१५०	३१५०	४१५०	४४००	१५५३०	
६	पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री	७५०	१६५०	१६५०	१७००	१७००	७४५०	
७	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	४१४५	५१७०	६६२०	७५२०	८५२०	३१९७५	
८	शैक्षिक समता र समावेशीकरण	५४००	६१५०	८५००	१०९५०	१२४००	४३४००	
९	विद्यालय दिवाखाजा, पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	४८००	५०००	४७००	५१००	४९००	२४५००	
१०	विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता	२०९०	२८९०	२४९०	२५९०	२३९०	१२४५०	
११	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार	४८००	१३१००	६६००	१५००	१०५००	३६५००	
१२	सुचना तथा सञ्चार प्रविधि	१५७०	२३७०	१९७०	२०७०	१८७०	९८५०	
१३	छात्रवृत्ति	४२८०	४०८०	४४८०	३८८०	४६८०	२१४००	
१४	विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन	१००५	१००२	१००८	१००४	१००६	५०२५	
१५	शिक्षा योजना कार्यान्वयन,	३५०	४५०	२५०	३५०	३५०	१७५०	
१६	अनुगमन तथा मुल्याङ्कन, समन्वय र सहजिकरण	५९०	४९०	६९०	७९०	३९०	२९५०	
	जम्मा	८२७४२	९८४२२	९९६६३	९८५७०	११३८७४	४९३२७१	

परिच्छेद ८
कार्यान्वयन,अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

८.१.१ परिचय

स्थानीय स्तरमा सञ्चालित शैक्षिक कार्यक्रमहरुमा स्रोत र साधनहरूको विनियोजन र वितरण के कसरी भइरहेको छ ? शैक्षिक क्रियाकलापहरु निर्धारित कार्यतालिका अनुसार समयमै कार्यान्वयन भई लक्षित उपलब्धि हाँसिल गर्न सफल भएका छन् वा छैनन् भन्ने सुनिश्चितताको लागि एउटा संयन्त्र निर्माण गरी कार्यकम कार्यान्वयनको लक्ष्य तथा प्रगतिका बारेमा समय तालिका अनुसार निरीक्षण, पर्यवेक्षण, निगरानी, पूर्ननिरीक्षण, रेखदेख, जाँचबुझ भौतिक रुपमा वा अन्य कुनै साधनको प्रयोग गरी गर्ने गराउने काम अनुगमन हो । यसले कार्यक्रमको प्रगति तथा वर्तमान अवस्थाको जानकारी गराउँछ । यसरी नै मूल्यांकनले शैक्षिक कार्यक्रमहरूको प्रभावकारिता, उपयुक्तता, सान्दर्भिकताकोलेखाजोखा तथा जाँचबुझ गरी उक्त कार्यक्रमहरूको प्रतिफल तथा प्रभावको बारेमा जानकारी प्राप्त गरिन्छ । अनुगमन कार्यक्रम कार्यान्वयनको चरणमा गरिन्छ भने मुल्यांकन सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको सञ्चालनका चरणहरु साथसाथै कार्य सम्पन्न भएपछि पनि गरिन्छ

बडीकेदार गाउँपालिकाको १० वर्षे शैक्षिक योजनाहरूको निर्माण तथा कार्यान्वयनका क्रममा आवश्यक ऐन तथा नियमावलीका आधारमा अनुगमन तथा मूल्यांकनको वर्तमान अवस्था, चुनौती तथा समस्याहरू, उद्देश्य, रणनीति एवं यस शिक्षा क्षेत्रको योजनामा स्थानीय स्तरमा अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रणालीको विकासका लागि गाउँपालिका भित्रका सबै वडाहरुमा सञ्चालित सामुदायिक विद्यालय, संस्थागत तथा निजी विद्यालयहरु, बालविकास तथा सिकाई केन्द्रहरुमा संचालित सबै कार्यक्रमहरूको कार्यक्रम अनुगमन, ढाँचा, साधन, विषय र प्रतिवेदन प्रस्तुत गरिएको छ ।

८.१.२ वर्तमान अवस्थाः

अवलोकन तथा मूल्यांकनलाई योजनाको अभिन्न अंगका रुपमा लिँदै हाल विद्यमान रहेको गाउँ शिक्षा संयन्त्रलाई आवश्यकता अनुसार चुस्त र दुरुस्त बनाउदै आवश्यक मानवीय तथा भौतिक व्यवस्थापनमा जोड दिँदै पालिका अध्यक्षको अध्यक्षतामा रहेको गाउँ शिक्षा समितिबाट आवश्यक रूपमा बैठक बसि कार्य प्रगति समीक्षा हुने गर्दछ । त्यसैगरी गाउँपालिकाको शिक्षा शाखाबाट पनि शैक्षिक गतिविधि तथा गाउँपालिका भित्र रहेका विद्यालयहरुको अनुगमन र मूल्यांकन भइरहेको छ । अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि विद्यालय क्षेत्र विकास योजना, चालू आवधिक योजना, नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रमलाई आधार लिई सोको विवरण आवश्यकताका आधारमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई, सामाजिक विकास मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्र तथा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयमा पुऱ्याउने प्रबन्धमा गरिएको छ ।

हाल आएर स्रोतकेन्द्र/ स्रोत व्यक्ति नभएको र विद्यालय निरीक्षण गर्ने स्पष्ट जिम्मेवारी सहित विद्यालय निरीक्षकको व्यवस्था पनि नभएको अवस्था छ । गाउँ शिक्षा योजनामा आवश्यक मानवस्रोत व्यवस्थापन हुन नसकेकोले योजनामा अनुगमन तथा मूल्यांकन कार्यमा केही राम्रा अवसरहरूका साथमा तपसिलका चुनौतीहरु रहेका छन् ।

- मापनयोग्य सूचकहरूको निर्धारण, निर्माण तथा सोसँग सम्बन्धित दक्षता र सीप भएका जनशक्ति तयार गर्नु ।
- अनुगमन कार्यलाई नियमिता र एकरुपता दिनु तथा पर्याप्त स्रोत साधनको प्रबन्ध गर्नु ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि सूचना तथा प्रविधिको उपयोगमा व्यापकता दिनु ।

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई निष्पक्ष, नियमित, भरपर्दो र विश्वसनीय बनाउनु ।
- क्षेत्राधिकार सहितको स्पष्ट अनुगमन संयन्त्र निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु ।

अवसरहरू:-

- पालिकाभित्र रहेका विद्यालयबाट योग्य तथा दक्ष शिक्षकहरूको सहयोगमा कार्यक्रम गर्नु ।
- पालिकाबाट वडा स्तरीय कार्यक्रम बनाई सहजै अनुगमन तथा मूल्याङ्कनप्रविधिहरूको विकास हुँदै जानु ।
- शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि स्थानीय तथा वडा स्तरमा उपयोगी हुने मापनयोग्य सूचकहरूको निर्धारण, निर्माण तथा सोसँग सम्बन्धित दक्षता र सीप भएका जनशक्ति तयार गर्नु ।
- अनुगमन कार्यलाई नियमिता र एकरुपता दिनु तथा पर्याप्त स्रोत साधनको प्रबन्ध गर्नु ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि सूचना तथा प्रविधिको उपयोगमा व्यापकता दिनु ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई निष्पक्ष, नियमित, भरपर्दो र विश्वसनीय बनाउनु ।
- स्थानीय विज्ञ समुह गठन भई उक्त समुह मार्फत विद्यालय अनुगमनको थालनी हुनु ।
- गाउँपालिकामा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई नतिजामुखी बनाउनु ।
- योजना तथा कार्यान्वयन कार्यक्रम तय गर्न सिकाइ प्रणाली विकास गर्नु ।
- शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत विकाश साँझेदारहरु वाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्रमा गरेको लगानी तथा कार्यक्रमहरु एकद्वार प्रणाली वाट कार्यन्वयन गर्नु ।

८.१.३ उद्देश्यहरुः

- स्रोत साधनको उपयुक्त प्रयोग तथा त्यसको प्रतिफल मापन गर्नु
- अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्नु ।
- योजनाको लगानीदेखि प्रभाव तहसम्मको मूल्याङ्कन गरी आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणमा सहयोग गर्नु ।

८.१.४ रणनीतिहरु

- संघीय सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय सरकारबीच समन्वयात्मक रुपमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने प्रणालीको व्यवस्था लागु गरी शैक्षिक कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ ।
- गाउँपालिका अध्यक्षको संयोजकत्वमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समिति गठन गरिनेछ ।
- शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गरी आवश्यक सूचक सहित कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- जननिर्वाचित पदाधिकारीबाट विद्यालयको अनुगमन गरिनेछ भने शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाबाट नियमित रुपमा अनुगमन गरिनेछ ।

- विद्यालय तहमा प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरुको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली विकास गरी कार्यान्वयन गरिनेछ।
- स्थानीय विज्ञ समूहलाई थप जिम्मेवार बनाई विद्यालयको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई व्यवस्थित गरिनेछ।
- गाउँपालिका अन्तर्गतका विद्यालयहरुमा गाउँपालिकाको तर्फबाट नियमित अनुगमन तथा निरीक्षण प्रणाली स्थापना गरिनेछ।
- विद्यालयको आन्तरिक स्रोत पहिचान र परिचालन, विद्यालयका आवश्यकता र प्राथमिकता निर्धारण, शिक्षकहरुलाई कक्षाकोठामै सहयोग पुर्याउन पद्धतिको विकास गरिनेछ।
- गाउँ शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनका लागि तथा विद्यालयका आवश्यकता र समस्या पहिचान, तिनीहरुको प्राथमिकीकरण, विद्यालयको कार्यसम्पादन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र परीक्षण, विभिन्न वाह्य परीक्षण सञ्चालन, विभिन्न तालिम, कार्यशाला सञ्चालन लगायतका कामका लागि गाउँपालिकाको शिक्षा शाखा, गाउँ शिक्षा समितिका पदाधिकारीहरु जिम्मेवार हुनेछन्।
- विद्यालयको आन्तरिक स्रोत पहिचान र परिचालन, विद्यालयका आवश्यकता र प्राथमिकता निर्धारण, शिक्षकहरुलाई कक्षाकोठामै सहयोग पुर्याउने पद्धति विकास गर्न संघीय तथा प्रदेश सरकारसँगको सहकार्यमा क्रियाकलाप सञ्चालन गरिनेछ।

८.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

(क) उपलब्धि (Out comes)

- योजना कार्यान्वयनका क्रममा आएका समस्या तथा चुनौतीलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने।
- आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने।

(ख) नतिजाहरु (key results)

- सूचकमा आधारित अनुगमन प्रणाली हुने।
- अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुने।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुने।
- विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणलाई थप व्यवस्थित र नियमित भई त्यसका नतिजाका आधारमा सुधार गर्ने परिपाटी विकास हुने।

प्रमुख क्रियाकलाप तथा अनुमानित बजेट

क्र.स	क्रियाकलाप	एकाइ	लक्ष्य						बाँकि ५ वर्षको लक्ष्य	अनुमानित बजेट (हजारमा)
			१	२	३	४	५	जम्मा		

१	एकिकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्यांकन संयन्त्रको निर्माण	पटक		१			१	२	४	१५०
२	अनुगमन तथा मुल्याङकन मार्गदर्शनको निर्माण	पटक		१			१	२	४	२००
३	नतिजाका आधारमा अनुगमन सूचकहरु तयारी र अद्यावधिक	पटक		१	१	१	१	४	१०	३००
४	वार्षिक तथा चौमासिक समीक्षा प्रर्तिवेदन	बार्षिक		१	१	१	१	४	१०	१५०
५	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक		१	१	१	१	१	४	५००
६	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक		१	१	१	१	१	४	२५०
७	वडास्तरीय अनुगमन प्रणालीको विकास तथा कार्यान्वयन			१			१	२	४	१५०
८	विद्यालय समाजिक परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	१	५	४५०
९	विद्यालयहरुको लेखापरीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	१	५	३००
१०	नियमित रुपमा अनुगमन मूल्याङ्कन	पटक	२	२	२	२	२	२	१०	५००
	जम्मा									**२९५०**

सन्दर्भ सामग्रीहरु

शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र (२०७०र ८१ स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माणसम्बन्धी मार्गदर्शन २०८१ ।

बडिकेदार गाउपलिका शिक्षा योजना (२०७७),

बडिकेदार गाउपलिका पास्व चित्र

सुदुरपस्चिम प्रदेश शिक्षा क्षेत्र योजना सुदुरपस्चिम प्रदेश

बडिकेदार गाउपलिका बार्षिक बजेट पुस्तिका

बडिकेदार गाउपलिका स्थानीय पाठ्यक्रम

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०७८), राष्ट्रिय शिक्षा पाठ्यक्रम प्रारुप । भक्तपुरस् लेखक ।

नेपाल सरकार (२०७२), नेपालको संविधान ।

नेपाल सरकार शिक्षा ऐन २०२८

शिक्षा नियमावली संशोधन २०५७

नेपाल सरकार (२०७५), उच्चस्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन २०७५

IEMIS डाटा २०८१

शिक्षा तथा मानव श्रोत विकासकेन्द्र

शिक्षा विकास निर्देशनालय

शिक्षा तथा समन्वय ईकाइ

अनुसूची १

मुख्य कार्यसम्पादन सूचकहरुः

क्रस	सूचक	राष्ट्रिय,प्रदेशर स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८५	२०८७	सूचकको स्रोत (IEMIS-2080)	कार्यसम्पादन सम्बन्धि सूचनाको स्रोत
१.प्रारम्भिकबालविकास र शिक्षा								
१.१	प्रारम्भिकबालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर	**स्थानीय**	८८.१	९०.५	९४.५	९६		FLASH REPORT 2081
		प्रदेश	८४.५	८४.५	९१.६	८८.१		
		राष्ट्रिय	८६.२	८९.५	९४	९९		
१.२	प्रारम्भिकबालविकास र शिक्षाको अनुभव लिइ कक्षा १ मा भर्नाभएका बालबालिका %	**स्थानीय**	६५	७५	८५	९०		FLASH REPORT 2081
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	६८.६	७३	८५	९५		
२.आधारभूत शिक्षा कक्षा (१ – ८)								
२.१	कक्षा १ मा भर्ना बाल बालिकाको खुद भर्ना दर	**स्थानीय**	९६.३	९७	९७.५	९८		
		प्रदेश	९६.२	९६.३	९७.५	९७.५		
		राष्ट्रिय	९६.९	९७.५	९९	१००		
२.२		**स्थानीय**	१०५.८	१०४	१०२	१००		FLASH REPORT 2081

	कक्षा १ माभर्ना बाल बालिकाको कूल भर्ना दर		प्रदेश								
			राष्ट्रिय	१२१.९	११५	१०७	१०५				
२.3	कक्षा १–५ खुद भर्ना दर		स्थानीय	९५.८	९६.५	९८.५	९९			FLASH REPORT 2081	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	९७.१	९९	९९.५	१००				
२.४	कक्षा १–५ कूल भर्ना दर %		स्थानीय	१४७.३	१३०	१२०	११२			FLASH REPORT 2081	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	११९.२	११५	११५	११५				
२.5	कक्षा ६–८ खुद भर्ना दर %		स्थानीय	८९.७	९२	९४	९६			FLASH REPORT 2081	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	९३.४	९९		१००				
२.६	कक्षा ६–८ कूल भर्ना दर %		स्थानीय	९८.६	९८.९	९९.५	१००			FLASH REPORT 2081	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय								
२.७	आधारभूत तहकक्षा ८ पूरा गर्ने दर		स्थानीय	७५.४	८५	९०	९५			IEMS २०८	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	७९.३	८०.५	८८.५	९०.५				
२.८	आधारभूत तहकक्षा १–८ लैङ्गिक समता दर		स्थानीय	१.०१	१.०	१.०	१.०				
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	१.०१	१.०१						
२.9	कक्षा ३ सिकाइ उपलब्धी	नेपाली	स्थानीय	६०	६५	७०	७५			IEMS २०८	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय								
		गणित	स्थानीय	५८	६४	६८	७४			IEMS २०८	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय								
		अंग्रेजी	स्थानीय	६२	६८	७४	७८			IEMS २०८	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय								
२.10	कक्षा ५ सिकाइ उपलब्धी	नेपाली	स्थानीय	६५	६७	६७	७०			IEMS २०८	
			प्रदेश								

			राष्ट्रिय	४५	५२	६०	७०				
		गणित	स्थानीय	५७	६४	६८	७५			IEMS २०८	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	२८.३	४०	६०	७०				
		अंग्रेजी	स्थानीय	६०	६५	७२	७८			IEMS २०८	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय								
२.११	कक्षा ८ सिकाइ उपलब्धी	नेपाली	स्थानीय	६५	७१	७५	८५				
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	६८.५	७०	७२	७५				
		गणित	स्थानीय	५३	६२	७०	७८				
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	५३.५	६०	६५	७०				
		विज्ञान	स्थानीय	५५	६३	७०	८०				
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय								
२.12	कक्षा १-८ महिला शिक्षक संख्या		स्थानीय	२६.५३	२८	३०	३५			IEMS २०८	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	४३.७	४५	५०					
३.माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)											
३.1	कक्षा ९-१२ खुद भर्ना दर %		स्थानीय	४९.७	५५	६०	६५			FLASH REPORT 2081	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	४७.६		६५					
3.2	कक्षा ९-१२ कूल भर्ना दर %		स्थानीय	६६.३	७५	८५	९०			FLASH REPORT 2081	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	७१.४			९९				
3.3	माध्यमिक तहकक्षा ९-१२ महिला शिक्षक %		स्थानीय	८.१	८.५	९	१०			IEMS २०८	
			प्रदेश								
			राष्ट्रिय	२०.६	२०.२	२०.१	३३				
3.5			स्थानीय	१.०१	१	१	१			IEMS २०८	
			प्रदेश								

माध्यमिक तहको कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता दर	**राष्ट्रिय**	१.०२	१	१	१			

अनुसूची २

गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक विद्यालय विवरण

क्र.स.	विद्यालयको नाम र ठेगाना	सञ्चालित कक्षा	वडा नं.	स्थापना साल
१	केदारेशवर मा.वि. बडीकेदार-५ रन्तोला	१ देखि १२	५	२०१४
२	शिवजी आ.वि.बडीकेदार-५ केदारमाण्डौ	१ देखि ८	५	२०३९
३	नवोदय आ.वि. बडीकेदार-५ धारी	१ देखि ५	५	२०५३
४	गौरीसंकर आ.वि.बडीकेदार-५ धामीगाउँ	१ देखि ३	५	२०५०
५	डम्सिला आ.वि.बडीकेदार-५ डम्सिला	१ देखि ८	५	२०३२
६	बुढाकोट आ.वि.बडीकेदार-५ बुढाकोट	१ देखि ३	५	२०६५
७	युवाबर्ष आ.वि.बडीकेदार-५ कुन्थला	१ देखि ८	५	२०३९
८	मेलघडी आ.वि.बडीकेदार-५अत्तरकाँडा	१ देखि ८	५	२०५६
९	बयलगाउँ आ.वि.बडीकेदार-५ बयलगाउँ	१ देकि ३	५	२०३२
१०	केदारेशवर आ.वि.बडीकेदार-५ भवरा	१ देखि ५	५	२०५२
११	बर्छैन मा.वि.बडीकेदार-२ बर्छैन	१ देखि १२	२	२०१७
१२	जनता मा.वि.बडीकेदार-२ सडेखान	१ देखि १०	२	२०४६
१३	देवेश्वर आ.वि.बडीकेदार-२ गर्भुजा	१ देखि ५	२	२०३३
१४	सरस्वती आ.वि.बडीकेदार-२ सिर्सि	१ देखि ८	२	२०४६
१५	कालिका आ.वि.बडीकेदार-२ छेडा	१ देखि ८	२	२०४९
१६	जनता आ.वि.बडीकेदार-२ भित्रिखोला	१ देखि ५	२	२०५६
१७	शिशुदर्पण आ.वि.बडीकेदार-२ बराऊ	१ देखि ५	२	२०४६
१८	विरेन्द्र मा.वि.बडीकेदार-३ घाङ्गल	१ देखि १२	३	२०३२
१९	भैरव आ.वि.बडीकेदार-३ चवला	१ देखि ८	३	२०३२
२०	बग्र आ.वि .बडीकेदार-३ बगडा	१ देखि ३	३	२०६५
२१	अमरघट्टी आ.वि.बडीकेदार-३ ओखलढु	१ देखि ८	३	२०५२
२२	विष्णु मा.वि.बडीकेदार-३ मुलेचौर	१ देखि १०	३	२०४५
२३	चौडेल आ.वि.बडीकेदार-३ चायकोट	१ देखि ८	३	२०३५
२४	सुनपाल आ.वि.बडीकेदार-३ बेवरा	१ देखि ३	३	२०६४

२५	केदारमाण्डौ आ.वि.बडीकेदार-३ पातल	१ देखि ३	३	२०३३
२६	दुर्गा मा.वि.बडीकेदार-१ देवली	१ देखि १०	१	२०३८
२७	लक्ष्मि मा.वि.बडीकेदार-१ रिसडी	१ देखि १०	१	२०२१
२८	महन्यालेश्वर आ.वि.बडीकेदार-१ अलाडी	१ देखि ८	१	२०४२
२९	मंलेश्वर आ.वि.बडीकेदार-१ बनेना	१ देखि ८	१	२०४५
३०	मालिका आ.वि.बडीकेदार-१ पातल	१ देखि ५	१	२०५६
३१	आदर्श आ.वि.बडीकेदार-१ बिपीनगर	१ देखि ५	१	२०५३
३२	जनप्रिय आ.वि.बडीकेदार-१ मुडा	१ देखि ३	१	२०६०
३३	शिवजी मा.वि.बडीकेदार-४ भुज्याली	१ देखि १२	४	२०१८
३४	विष्णु मा.वि.बडीकेदार-४ बरालगाउँ	१ देखि १०	४	२०१८
३५	महन्याल आ.वि.बडीकेदार-४ रनुकाँडा	१ देखि ८	४	२०५१
३६	केदारेश्वर आ.वि.बडीकेदार-४ बाजबाटा	१ देखि ८	४	२०३२
३७	मेलघट्टी आ.वि.बडीकेदार-४ पुन्तडा	१ देखि ५	४	२०५१
३८	जनप्रेमि आ .वि.बडीकेदार-४ बनेरी	१ देखि ५	४	२०५४

अनुसुचि ३

बडीकेदार गाउँपालिकामा सञ्चालित बालविकास केन्द्र विवरण

क) समुदायमा आधारित बालविकास केन्द्र

क.स.	बालविकास केन्द्रको नाम	वडा नं.	अनुदानको किसिम
१	भैरव बालविकास केन्द्र,बडीकेदार-१ रिसडी	१	संघीय सरकार
२	पासाङ बालविकास केन्द्र,बडीकेदार-३ जदी	३	संघीय सरकार
३	दिपज्योती बालविकास केन्द्र,बडीकेदार-३ देवल	३	संघीय सरकार
४	बालज्योती बालविकास केन्द्र बडीकेदार-३-पालसेन	३	संघीय सरकार
५	बडीचौडेल बालविकास केन्द्र,बडीकेदार-३ सिन्दुरेपानी	३	गा.पा.अनुदान
६	गोठेरीडाँडा बालविकास केन्द्र,बडीकेदार -३ मेहेली	३	संघीय सरकार
७	कुलदेव बालविकास केन्द्र,बडीकेदार-२ सायल	२	संघीय सरकार
८	चर्केन बालविकास केन्द्र,बडीकेदार-२ चर्केन	२	संघीय सरकार
९	पुट्केपानी बालविकास केन्द्र बडीकेदार-२ डोटी	२	गा.पा. अनुदान
१०	कैलपालमाटे बालविकास केन्द्र,बडीकेदार-२ बसेल	२	संघीय सरकार

११	जनप्रिय बालविकास केन्द्र,बडीकेदार-२ कुँडी	२	संघीय सरकार
१२	लालीगँरास बालविकास केन्द्र,बडीकेदार-२ तारेगडा	२	संघीय सरकार
१३	खड्यौली बालविकास केन्द्र,बडीकेदार-२ खड्यौली	२	गा.पा. अनुदान
१४	कोलडाँडा बालविकास केन्द्र,बडीकेदार-४ सिराडी	४	संघीय सरकार
१५	गिरीचौका बालविकास केन्द्र-बडीकेदार,बडीकेदार-४ डोटी	४	गा.पा. अनुदान
१६	बसन्त बालविकास केन्द्र बडीकेदार- ३ देउथान	३	गा.पा. अनुदान

अनुसुचि ४

विद्यालयमा आधारित बालविकास केन्द्रहरु

क्र.सं.	विद्यालयको र बालविकास केन्द्रको नाम	कोटा संख्या	वडा नं.	अनुदानको किसिम
१	आदर्श आ.वि. बडीकेदार-१ विपीनगर	२	१	संघीय सरकार
२	जनप्रिय आ.वि. बडीकेदार-१ मुडा	१	१	संघीय सरकार
३	मंलेश्वर आ.वि. बडीकेदार-१ बनेना	१	१	संघीय सरकार
४	दुर्गा मा वि बडीकेदार -१ देवली	१	१	संघीय सरकार
५	लक्ष्मी मा.वि. बडीकेदार-१ रिसडी	१	१	संघीय सरकार
६	महन्यालेश्वर आ.वि. बडीकेदार-१ अलाडी	१	१	संघीय सरकार
७	बर्छैन मा.वि. बडीकेदार-२ बर्छैन	२	२	संघीय सरकार
८	कालिका आ.वि. बडीकेदार-२ छेडा	१	२	गाउँपालिका अनुदान
९	भैरव आ.वि. बडीकेदार-३ चवला	१	३	संघीय सरकार
१०	बिरेन्द्र मा.वि. बडीकेदार-३ घाङ्गल	१	३	संघीय सरकार
११	शुनपाल आ. वि. बडीकेदार-३ व्यवरा	१	३	गाउँपालिका अनुदान
१२	बिष्णु मा.वि. बडीकेदार-३ मुलेचौर	१	३	संघीय सरकार
१३	श्री बग्र आ. वि. बडीकेदार-३ बगेडा	१	३	संघीय सरकार
१४	अमरघट्टी आ.वि. बडीकेदार-३ ओखलढुङ्गा	१	३	संघीय सरकार
१५	चौडेल आ.वि. बडीकेदार-३ चायँकोट	१	३	गाउँपालिका अनुदान
१६	श्री शान्ती आ.बि.बडीकेदार-३ धारापानी	१	३	संघीय सरकार
१७	मेलघडी आ.वि. बडीकेदार-५ अत्तरकाँडा	१	५	संघीय सरकार
१८	केदारेश्वर आ.वि. बडीकेदार- ४ बाजबाटा	२	४	संघीय सरकार
१९	बिष्णु मा.वि. बडीकेदार-४ बरालगाउँ	२	४	संघीय सरकार
२०	शिवजी मा.मि.बडीकेदार-४ भुज्याली	२	४	संघीय सरकार

२१	जनप्रेमी आ.वि.बडीकेदार-४ बनेरी	१	४	संघीय सरकार
२२	केदारेश्वर मा.वि.बडीकेदार- ५ रन्तोला	१	५	संघीय सरकार
२३	डम्सिला आ.वि.बडीकेदार-५ डम्सिला	१	५	संघीय सरकार
२४	गौरीशंकर आ.वि.बडीकेदार-५ धामीगाउँ	१	५	संघीय सरकार
२५	श्री नबोदय आ.वि. बडीकेदार- ५, धारी	१	५	संघीय सरकार
२६	श्री बुढाकोट आ.वि. बडीकेदार-५ बुढाकोट	१	५	संघीय सरकार
२७	युवाबर्ष आ.वि.बडीकेदार-५ कुन्थला	१	५	संघीय सरकार
२८	केदारेश्वर आ.वि. बडीकेदार-५ भवरा	१	५	संघीय सरकार
२९	शिबजी आ.वि. बडीकेदार-५ केदारमाण्डौ	१	५	संघीय सरकार
३०	मेलघट्टी आ.वि. बडीकेदार-४ पुन्तडा	१	४	संघीय सरकार
३१	मालिका आ.वि.बडीकेदार-१ पातल	१	१	गाउँपालिका अनुदान
३२	महन्याल आ.वि. बडीकेदार-४ रनुकाँडा	१	४	संघीय सरकार
३३	जनता मा.वि. बडीकेदार- २ सडेखान	१	२	गाउँपालिका अनुदान
३४	सरस्वती आ.वि. बडीकेदार- २ सिर्सी	१	२	संघीय सरकार

अनुसुची ५

बडीकेदार गाउँपालिकाको सामुदायिक विद्यालयमा रहेका शिक्षक दरबन्दी तथा राहात अनुदान कोटा विवरण २०८१

सि.न.	विद्यालयको नाम	सञ्चालित कक्षा	प्राथमिक			नि.मा.वि.			मा.वि.			मा.वि .११र१२	कुल जम्मा
			स्वीकृत	राहत	जम्मा	स्वीकृत	राहत	जम्मा	स्वीकृत	राहत	जम्मा		
१	बर्छैन मा.वि	१ देखि १२	३	३	६	३	१	४	१	२	३	२	१५
२	बिरेन्द्र मा.वि घागल	१ देखि १२	३	१	४	३	०	३	१	२	३	२	१२
३	केदारेश्वर मा.वि लाना	१देखि १२	३	०	३	३	०	३	४	१	५	२	१३
४	दुर्गा मा.वि देवली	१ देखि १०	२	१	३	१	१	२	०	१	१		६
५	शिबजी मा.वि भूज्याली	१ देखि १२	३		३	२	१	३	०	१	१	०	७

६	लक्ष्मी मा.वि रिसडी	१ देखि १०	३	१	४	०	१	१	०	०	०	०	५
७	बिष्णु मा वि बरालगाउँ	१देखि १०	३	१	४	०	२	२	०	०	०		६
८	बिष्णु मा. वि मुलेचोर	१ देखि १०	३	०	३	०	१	१	०	०	०	०	४
९	जनता मा. वि सडेखान	१ देखि १०	२	२	४	०	१	१	०	०	०	०	५
१०	आदर्श आ. वि बिपीनगर	१ देखि ५	०	४	४			०			०		४
११	जनप्रिय आ.वि मुढा	१ देखि ३		१	१			०			०		१
१२	मंयलेश्वर आ.वि बनेना	१ देखि ८	२	१	३	०	१	१			०		४
१३	महन्यालेश्वर आ. वि	१ देखि ८	३	०	३	०	१	१			०		४
१४	देबेश्वर आ वि	१ देखि ५	३	०	३			०			०		३
१५	सरस्वती आ वि सिर्सी	१देखि ८	२	१	३			०			०		३
१६	शिशुदर्पण आ वि	१ देखि ५	२	१	३			०			०		३
१७	कालिका आ.वि छेडा	१ देखि ८	२	२	४			०			०		४
१८	जनता आ.वि भित्रीखोला	१ देखि ५		३	३			०			०		३
१९	केदारमाण्डौ आ वि पातल	१ देखि ५	२	०	२			०			०		२
२०	भैरव आ वि चवला	१ देखि ८	३	१	४			०			०		४
२१	चौडेल आ वि चयाकोट	१ देखि ८	४	०	४		२	२			०		६
२२	सुनपाल आ वि	१ देखि ३	०	०	०			०			०		०

२३	बग्र आ वि	१ देखि ३	०	०	०			०			०		०
२४	अम्मरघटी आ वि	१ देखि ८	१	२	३			०			०		३
२५	मेलघडी आ वि	१ देखि ८	२	२	४			०			०		४
२६	केदारेश्वर आ वि बाजबाटा	१ देखि ८	३	०	३		१	१			०		४
२७	महन्याल आ वि रनुकाँडा	१ देखि ८	१	२	३			०			०		३
२८	जन प्रेमि आ वि बनेरी	१ देखि ५	०	३	३			०			०		३
२९	डाम्सिला आ वि	१ देखि ८	३	०	३		१	१			०		४
३०	बयलगाउँ आ वि	१ देखि ३	२	०	२			०			०		२
३१	गौरीसंकर आ वि	१ देखि ३	१	१	२			०			०		२
३२	नबोदय आ वि धारी	१ देखि ३	०	२	२			०			०		२
३३	बुढाकोट आ वि	१ देखि ३	०	१	१			०			०		१
३४	युवाबर्ष आ वि कुन्थला	१ देखि ८	३	२	५		१	१			०		६
३५	केदारेश्वर आ वि भवँरा	१ देखि ५	१	२	३			०			०		३
३६	शिवजी आ वि केदारमाण्डौ	१ देखि ८	२	१	३			०			०		३
३७	मेलघटी आ वि पुन्तडा	१ देखि ५		२	२			०			०		२
३८	मालिका आ वि पातल	१ देखि ५		३	३			०			०		३
			६७	४६	११३	१२	१५	२७	६	७	१३	६	१५९

अनुसूची ६

बडीकेदारगाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक सिकाइ केन्द्र विवरण

सिकाइ केन्द्रको नाम	ठेगाना	स्थापना साल
मष्टा सामुदायिक अध्ययन केन्द्र,बडीकेदार -१ डोटी	नवराज जोशी	२०६५
सामुदायिक अध्ययन केन्द्र नरहेको	-----	वडा नं. २ नरहेको
घाङ्गल सामुदयिक अध्ययन केन्द्र, बडीकेदार-३ डोटी	कविराम बुढा	२०६५
कालारुवा सामुदयिक अध्ययन केन्द्र, बडीकेदार -०४ डोटी	विरेन्द्र कोट्केनी	२०६५
जनकल्याण सामुदायिक अध्ययन केन्द्र बडीकेदार-५ डोटी	यकराज उपाध्याय	२०६५